

INFORMÁTOR

XVII/2006/1-2

NITRA

OBSAH: • Dôležité informácie • Odznelo na Zjazde SAS • Spoločensko-vedecké podujatia • Z činnosti múzeí • Archeológia a verejnosc' • Archeológia vo svete • Spomínance • Jubileá • Opustili naše rady • Nové publikácie • Zmeny v členskej základni • Oznamy redakcie •

DÔLEŽITÉ INFORMÁCIE

POZOR!!! – VOLBY!!!

Zjazd slovenských archeológov 2007
a Výročná členská schôdza Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV

Výbor SAS sa na svojom zasadnutí 13. 9. 2006 rozhadol zvolať Zjazd slovenských archeológov a Výročnú členskú schôdzdu Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV v roku 2007 do Nitry (budova Archeologickeho ústavu SAV na Akademickej 2). Zjazd sa najpravdepodobnejšie uskutoční v týždni 23. – 27. 4. 2007.

Pretože Zjazd 2007 bude VOLEBNÝ, obraciame sa na členov SAS s výzvou na:

1. návrhy kandidátov za členov Výboru SAS
2. návrhy kandidátov za predsedu SAS

Návrhy prosíme posielat v písomnej forme na adresu:

Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV

Akademická 2

949 21 Nitra,

respektívne e-mailom na:

ivan.cheben@savba.sk alebo

evafott@post.cz alebo

luciabenedikova@yahoo.com.

Výročná členská schôdza Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV a Zjazd slovenských archeológov 2006

V zmysle záverov rokovania výboru Slovenskej archeologickej spoločnosti zo 6. decembra 2005 sa Výročná členská schôdza Slovenskej archeologickej spoločnosti a Zjazd slovenských archeológov 2006 uskutočnil v dňoch 25. – 26. aprila 2006, po prvýkrát vo svojej histórii na východnom Slovensku. Spoluorganizátorom tohtoročného stretnutia bolo okrem Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV a Archeologickeho ústavu SAV Nitra aj Vlastivedné múzeum v Trebišove. Rokovanie i pracovná časť podujatia prebiehalo v konferenčnej sále (zrkadlová sieň) barokovo-klasicistického kaštieľa Vlastivedného múzea v Trebišove. Týmto sa naplnilo predsa vzaté výboru a ukončil sa prvý cyklus realizácie zjazdov v jednotlivých krajoch Slovenska. Podľa prezenčnej listiny, ktorá je súčasťou zápisnice, sa Výročnej členskej schôdze zúčastnilo 34 členov. Záujem aktívne sa zúčastniť Zjazdu slovenských archeológov je v posledných rokoch kolísavý, a potvrdil to aj tohtoročný zjazd. Takýto trend bol už konštatovaný v predchádzajúcich číslach Informátora SAS.

Rokovanie bolo tradične rozdelené do dvoch navzájom prepojených celkov. Prvú časť tvorila Výročná členská schôdza, v rámci ktorej odzneli Správa o činnosti a hospodárení v roku 2005, Správa revíznej komisie za rok 2005 a Návrh činnosti a rozpočtu na rok 2006 (aj s pridelenými finančnými prostriedkami z RSVS). Odbornú časť Zjazdu slovenských archeológov tvoril blok dvanásťich referátov. Samostatnú časť tvorilo spoznávanie oblasti Zemplína

a jej kultúrnych pamiatok prostredníctvom celodennej exkurzie, ktorú okrem slnečného jarného počasia spestril obed (hostiteľom bola spoločnosť Arx Paris) a ochutnávka tokajských vín (k exkurzii pozri príspevok J. Chovanca v tomto čísle Informátora).

Na tomto mieste je potrebné podakovať členovi výboru SAS PhDr. J. Chovancovi, PhD., nielen za to, že pre účastníkov zjazdu pripravil exkurziu s podrobnejšou topografiou a s historickými súvislostami, ale aj za výstavku „Archeologicke pamiatky Zemplína“, na ktorej prezentoval mnohé doteraz nezverejnené nálezové celky. V miestnej tlači urobil aj patričnú propagáciu zjazdu, čo nebýva bežným zvykom.

Zápisnica z Výročnej členskej schôdze Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV

Prítomní: podľa prezenčnej listiny z 25. a 26. apríla 2006.

Program:

1. Otvorenie
2. Návrh programu
3. Príhovor riaditeľa Vlastivedného múzea v Trebišove
4. Správa o činnosti a hospodárení v roku 2005
5. Správa revíznej komisie
6. Návrh plánu činnosti a rozpočtu na rok 2006
7. Diskusia
8. Návrh uznesenia
9. Prednášky a referáty
10. Záver

1. - 2) Výročnú členskú schôdzku SAS pri SAV ako i Zjazd slovenských archeológov 2006 otvoril predseda PhDr. I. Cheben, CSc. Privítal účastníkov a zároveň oboznámiť prítomných s dôvodmi organizovania tohtoročného stretnutia na východnom Slovensku. Predseda SAS predniesol návrh programu, ktorý bol prítomnými bez pripomienok schválený.

3) Plénum pozdravil riaditeľ Vlastivedného múzea v Trebišove PhDr. J. Žadanský, CSc., ktorý podrobne vysvetlil história vzniku a rozvoja múzea, jeho zameranie a perspektívy. V závere poprial úspešné rokovanie a pozval účastníkov na prehliadku expozícií, ako i troch novo inštalovaných výstav (J. Chovanec: Archeologicke pamiatky Zemplína; Andrej Gaj /výber z tvorby/; Waclaw Szechowicz /vitráže a umelecké sklo/), ktoré obohatili priebeh zjazdu.

4) Tajomníčka SAS Mgr. E. Fottová predniesla Správu o činnosti výboru SAS za obdobie od posledného zjazdu v roku 2005, a za neprítomnú hospodárku spoločnosti p. Z. Talovú aj Správu o činnosti a hospodárení za rok 2005. Obidve správy boli plénom bez pripomienok schválené.

5) Správu revíznej komisie predniesla predsedníčka Revíznej komisie SAS E. Ravingerová, a to na základe kontroly peňažného denníka. Plénum správu, ktorá je prílohou zápisnice, schválilo bez pripomienok.

6) Tajomníčka SAS Mgr. E. Fottová oboznámila prítomných s Návrhom činnosti a rozpočtu na rok 2006, ktorý plénum bez pripomienok odsúhlasilo. Zároveň informovala aj o dotáciach pridelených Radou slovenských vedeckých spoločností (ďalej RSVS) na jednotlivé akcie. Plénum vzalo na vedomie poskytnutú dotáciu na jednotlivé plánované podujatia SAS na rok 2006.

7) Po oboznámení s predloženými správami a s návrhom plánu činnosti otvoril predseda diskusiu. V jej priebehu sa účastníci dotkli nasledovných problémov:

- Otvorila sa otázka organizovania Výročných členských schôdzí. Odzneli diskusné príspevky, podľa ktorých existujú v členskej základni zástancovia jedno- i viacdňových zjazdov. Podobne aj na ich náplň a spôsob organizovania odzneli z pléna viaceré pripomienky.

- Plénum bolo informované členom výboru Mgr. R. Malčekom, že iba nepatrňá časť členov sa k týmto problémom vyjadriala v rámci distribuovaného dotazníka.

- Predseda SAS opäťovo pripomeral systém financovania, rozpočtovania a zúčtovania dotácií cez štátну pokladnicu. Ide o prostriedky pridelené zo štátneho rozpočtu a z toho dôvodu je nevyhnutné ich presné a včasné zúčtovanie cez ekonomicke oddelenie SAV.

- Prítomní boli upozornení na možnosť predkladania požiadaviek na výbor SAS aj v priebehu roka, pričom na RSVS ich spoločnosť predkladá raz za štvrťrok.

k bodu 8. Na záver rokovania Výročnej členskej schôdze Slovenskej archeologickej spoločnosti prečítala tajomníčka SAS Mgr. E. Fottová návrh uznesenia, ktoré plénum bez pripomienok schválilo.

9) Po ukončení Výročnej členskej schôdze SAS otvoril predseda spoločnosti Zjazd slovenských archeológov. V rámci jeho prvej časti odznelo dvanásť referátov.

J. Chovanec: Archeologicke výskumy v Zemplíne; K. Kuzmová: Vedecko-výskumná činnosť katedry klasickej archeológie TU v Trnave; M. Soják: Najdôležitejšie výsledky terénnych aktivít AÚ SAV – pracovisko v Spišskej Novej Vsi; G. Březinová: Neolitické sídlisko v Hurbanove – Bohatej; Š. Mordel: Najstaršie kresťanské sakrálné stavby; R. Malček: Záchranný výskum na polohe Zavar-Výhon; E. Horváthová: Typológia nádob badenskej kultúry

na východnom Slovensku; P. Bednár – K. Vajdíková: Stredoveká osada v areáli automobilky KIA; L. Kaminská: Záchranný výskum sídliska pilinskej kultúry v Košiciach; J. Bartík: Hromadný nález z Lubej; P. Ušiak – T. Zachar: Praveké nálezy zo Zvolena-Podborovej; E. Fottová: Výskum stredovekého Tormošu (dnes Nitra-Chrenová).

Druhú časť odborného stretnutia tvorila exkurzia po trase: Trebišov – Zemplínske Hradište – Cejkov – Brehov – Zemplín – Somotor – Veľký Kamenec – Streda nad Bodrogom – Klin nad Bodrogom – Viničky – Borša – Malá Bara Malá trňa – Trebišov. V samotnom závere, prakticky za tmy, účastníkom exkurzie urobil J. Chovanec podrobný výklad o hrade Parič a o mauzóleu grófa Júlia Andrássyho.

10) Po odznení posledného referátu Zjazd slovenských archeológov 2006 ukončil predseda SAS. PhDr. I. Cheben, CSc., ktorý prítomným podľaoval za aktívnu účasť a poprial príjemný zážitok z exkurzie, ktorá tvorila druhú časť zjazdu.

Zapisala Mgr. E. Fottová

Exkurzia slovenských archeológov v strednom Zemplíne

Súčasťou Zjazdu slovenských archeológov 2006 bola exkurzia po pamätiach stredného Zemplína. Exkurzia sa začala v stredu 26. apríla 2006 o 8.00 hod. Trasa viedla z Trebišova cez obce, na ktorých území sú významné archeologické lokality – Zemplínske Hradište, Zemplínsky Branč, Novosad, Cejkov.

Prvou zastávkou bol Brehov. Na malej terase Veľkého vrchu stál pôvodne románsky Kostol sv. Klimenta; neskôr bola jeho zrúcanina zakomponovaná do nového Kostola sv. Františka z Assisi, ktorý spolu s kláštorom postavili minoriti v polovici 18. storočia. Pri kostole sa rozprestieralo radové pohrebisko. Na terase nad ním bola menšia osada. Na západnom okraji terasy sú zvyšky muriva šlachtického hradku s dvorcом, nazývaného Váricska.

Nasledujúcou zastávkou už bol Zemplín. V samom strede obce sa nachádza významná archeologická lokalita z praveku a včasnej doby dejinnej. V 1. storočí pred Kr. tu keltsko-dácke obyvateľstvo vybudovalo opevnenie, ktoré na rozhraní letopočtov dosiahlo nadregionálny význam. V 8. – 9. storočí bolo hradisko znova opevnené slovanským obyvateľstvom. Posledné výrazné úpravy sa na hradisku robili v 12. storočí, keď tam stál komitátsky hrad. V stredoveku bol Zemplín sídlom Zemplínskej stolice.

Obr. 1. Somotorská hora

Aj keď sa v Somotore v súčasnosti žiadny výskum nekoná, väčšina účastníkov exkurzie sa vydala na pochod smerom k vrcholu Somotorskej hory. Nenechali si ujsť možnosť pokochať sa krásami kopca, ktorý bol intenzívne osídlený vo viacerých obdobiach praveku a včasného stredoveku, najintenzívnejšie však v dobe bronzovej a v slovanskom období. Somotorská hora patrí k najvýznamnejším archeologickým lokalitám na Slovensku.

Vo Veľkom Kamenci archeológovia vystúpili na zrúcaninu stredovekého hradu, vybudovaného na začiatku 14. storočia. Hrad zanikol v druhej polovici 17. storočia, keď ho zničili cisárske vojská. Bol majetkom Soósovcov a Szerdaheliovcov. V rokoch 1451 – 1458 bol v rukách bratíkov. Z hradu sa slovenskí archeológovia pobrali rovno do podhradnej reštaurácie Korona, kde ich už čakalo príjemné posedenie pri prestreto stole.

Popoludní si účastníci exkurzie cestou z autobusu obhliadli Stredu nad Bodrogom. Severne od obce sa na ploche vyše 27 ha rozprestiera prírodná rezervácia Tajba, ktorú tvorí mŕtve rameno rieky Bodrog s močiarmi a vzácnymi skupinami flóry a fauny. Pre rezerváciu je charakteristický výskyt vzácnnej korytnačky močiarnej. Nad obcou sa vypína vrch Bálványhegy; na jeho západnom svahu zvanom Bakhegy realizoval roku 1955 svoj prvý archeologický výskum Belo Polla (birituálne pohrebisko otomanskej kultúry, eneolitické sídlisko a sídlisko z doby rímskej a stáhovania národov).

V juhovýchodnej časti Východoslovenskej nížiny, tam, kde rieka Bodrog opúšťa územie Slovenskej republiky, leží Klin nad Bodrogom. V chotári sa nachádza najnižšie položené miesto na Slovensku – 93,8 m nad morom. Zrúcanina ranogotického Kostola Zjavenia Pána z poslednej tretiny 13. storočia je najnižšie postavenou cirkevnou stavbou na Slovensku. Na stenách kostolnej svätyne sa nachádzajú fragmenty gotických nástenných malieb a vzácné architektonické detaily.

Malá Bara je súčasťou obce Bara a leží na južnom okraji Zemplínskych vrchov. Dominantou stavbou v obci

je románsky Kostol sv. Petra zo začiatku 13. storočia, ktorý bol v 14. a 15. storočí dvakrát zväčšený prístavbou gotickej lode a veže. Kostol bol archeologicky preskúmaný a v súčasnosti je pamiatkovo upravený.

Na južnom okraji Borše sa rozprestiera renesančný kaštieľ z druhej polovice 16. storočia. V jeho areáli sa v súčasnosti realizuje pamiatkový a archeologický výskum. V kaštieli sa v roku 1676 narodil František II. Rákoci, vodca posledného stavovského povstania proti Habsburgovcom (zomrel v roku 1735 v Turecku a od roku 1906 je pochovaný v katedrálnom Dóme sv. Alžbety v Košiciach).

Na juhovýchodnom okraji Zemplínskych vrchov sa rozprestiera slovenská časť Tokajskej vinohradníckej oblasti. Patria do nej obce Bara, Čerhov, Černochov, Malá Trňa, Veľká Trňa, Slovenské Nové Mesto a Viničky. Niektoré pivnice, v ktorých je uskladnené víno, pochádzajú zo 16. – 17. storočia a majú dĺžku aj niekoľko kilometrov. Od francúzskeho kráľa Ľudovíta XIV. (1638 – 1715) pochádza slávny výrok o tokajskom víne: „VINUM REGUM – REX VINORUM“ („VÍNO KRÁĽOV – KRÁL VÍN“). Pravdivosť tohto výroku si archeológovia overovali vyše dvoch hodín pri prestretych stoloch v pivnici firmy Royal Slovakia v Malej Trni.

Obr. 2. Veľký Kamenec

Po príchode do Trebišova o 19.30 hod. exkurzia pokračovala v historickom parku, ktorý vznikol z pôvodného lužného lesa. Počiatky parkových úprav siahajú do poslednej tretiny 18. storočia a súvisia s výstavbou trebišovského kaštieľa, ktorý dal v roku 1786 vybudovať gróf Imrich Čáki. Rozhranie 18. a 19. storočia je obdobím prírodnokrajinského (anglického) parku. Do parku sa vynikajúcim spôsobom zakomponovala zrúcanina hradu s pivnicou, vodnými priekopami, potokom, ostrovčekom, mostíkmi, jazierkami a studničkami. V druhej polovici 19. storočia park oživili fontánami, akváriami, ale aj antickými a dobovými sochárskymi dielami. Priestor na východnej strane kaštieľa má úpravu čestného dvora, ktorý je od terasovito členenej francúzskej záhrady oddelený kamennou balustrádou. Historický park je jedným z najvýznamnejších dokumentov spoločenskej a kultúrnej atmosféry minulých storočí. Má rozlohu 62 ha a v jeho areáli sa nachádzajú všetky ďalšie kultúrne pamiatky mesta: románsky Kostol sv. Ducha z 12. – 14. storočia, gotický rímskokatolícky Kostol Navštívenia blahoslavenej Panny Márie, pavlínsky Kláštor blahoslavenej Panny Márie, klasicistický gréckokatolícky Chrám Nanebovzatia Panny Márie, súsošie Immaculata. Pretože sa už zvečerievalo, archeológovia si prezreli len zrúcaninu stredovekého vodného hradu Parič, sídlo slávnych šlachtických rodov Drugetovcov a Perényiovcov z 13. – 17. storočia, ďalej barokovo-klasicistický kaštieľ z roku 1786, sídlo Čákiovcov, Szápáriovcov a Andrášiovcov. Exkurzia sa skončila prehliadkou Mauzólea grófa J. Andrášiho z roku 1893. Pochovaný je v ňom bývalý ministerský predseda Uhorska a minister zahraničia Rakúsko-Uhorska gróf Július Andráši (1823 – 1890) s manželkou Katarínou Kendeffiovou a starším synom Teodorom.

Za spríjemnenie pobytu účastníkov Zjazdu slovenských archeológov v Trebišove a okolí patrí podčakovanie Ing. A. Manojlovičovej (hotel Zemplín), MVDr. I. Hrdlikovi (reštaurácia Brutus Trebišov), V. Ujházimu (reštaurácia Korona V. Kamenec), M. Varehovi (Royal Slovakia Malá Trňa) a Ing. M. Szabóovi (OÚ Borša).

Ján Chovanec

Správna rada

SPOLOČNOSTI ANTONA TOČÍKA

ďakuje všetkým, ktorí jej poukázali 2% zo svojich daní z príjmov za rok 2006
prostredníctvom týchto daňových úradov:

DÚ Nitra I:	6 199.-	DÚ Poprad	508.-
DÚ Nitra II:	4 790.-	DÚ Skalica	1 978.-
DÚ Bratislava III	813.-		
DÚ Bratislava IV	193.-	Spolu	19 581.- Sk
DÚ Bratislava V	1 575.-		
DÚ Banská Bystrica I	1 807.-		
DÚ Banská Bystrica II	1 718.-		

V roku 2006 to boli publikácie:

Bohuslav Chropovský – život a dielo (25 394.- Sk)

Almanach Nitra (10 000.- Sk).

ZÁROVEŇ SA NA SVOJICH PRIAZNIVCOV OBRACIA S PROSBOU O PODPORU V KALENDÁRNOM ROKU 2007 POUKÁZANÍM 2% ZO SVOJICH DANÍ ZA ROK 2006 NA ÚČET SAT. Informácie eva.kolnikova@savba.sk alebo na tel. číslach 0903/394 457, 037/7335738.

Eva Kolniková

ODZNELO NA ZJAZDE SAS

Najstaršie kresťanské kostoly

(Prednáška prednesená na zjazde SAS 25. 4. 2006 v Trebišove)

Prvé kresťanské bohoslužobné miesta

V počiatkoch svojej existencie si kresťania nestavali chrámy, pretože neboli na to vytvorené vhodné podmienky. Najprv boli považovaní za súčasť židovského náboženstva, schádzali sa na modlitby v synagógach, ale súčasne slávili Eucharistiu na svojich vlastných miestach v súkromných domoch, alebo i v katakombách pri výročnej oslave smrti mučeníka.

Preto v samotných začiatkoch nemožno hovoriť o špecifických sakrálnych stavbách kresťanov, ktoré by boli bývali určené výlučne na bohoslužbu, ale skôr sa dá uvažovať o priestoroch, ktoré boli postavené na pohrebiskách, kde sa mohli konáť pohrebné hostiny a sláviť Eucharistia. K sláveniu Eucharistie sa schádzali aj v súkromných domoch. Tam bola zaručená kontrola účastníkov, pretože na tomto liturgickom slávení sa nemohol zúčastniť nikto cudzí. Túto skutočnosť uvádza aj sv. Justín vo svojej apoložii.

V druhej polovici 1. storočia nemožno teda hovoriť o zvláštnych budovách, kostoloch, ktoré by slúžili len na kresťanskú bohoslužbu. V tom čase sa prví kresťania zhromažďovali v súkromných domoch bohatších obrátcov; napríklad v dome Kajovom a v dome Akvilu a Priscily v Korinte; v Ríme zas v dome Pudentiovom, v dome Klementa, v dome Sicinina; v Kolosách v dom Filemónov atď. Pri liturgickom slávení si najprv veriaci vypočuli náuku z úst apoštolov alebo ich učeníkov, potom sa na jednoduchom drevenom stole vykonávala eucharistická obeta.

Až v polovici 3. storočia sa v zachovaných písomných prameňoch spomínajú osobitné bohoslužobné miesta kresťanov pod menom *domus ecclesia* (dom-kostol). Nedá sa presne definovať, ako vyzerali tieto domy-kostoly v Ríme, pretože ich po Milánskom edikte nahradili honosnejšimi budovami. Pokusy identifikovať staré rímske „titulárne kostoly“ v budovách najrozličnejšieho typu odkrytých pod novšími objektmi vyvolali živé polemiky. Isté je, že kresťanské domy-kostoly v Ríme boli nenápadné a navonok sa nelišili od ostatných domov.

Najstaršiu zachovanú kresťanskú bohoslužobnú budovu, kostol, objavili archeológovia v rokoch 1928/36 v Dura Europos, známej tiež pod menom Dura Nicanoris, t. j. Nikanorova pevnosť. Bolo to starobylé mesto, ktoré sa nachádza na území dnešnej Sýrie v blízkosti hranice s Irakom. V roku 280 pr. Kr. tu Seleukos Nikator založil helenistickú pevnosť, ktorú pomenoval po svojom rodisku Europos. Predhelenistické dejiny siahajú hlbšie do minulosti a sú spojené s menom Dura, čo poukazuje na asýrske slovo „*duru*“¹ – mûr. Mesto bolo na dôležitej sýrsko-palestínskej demarkačnej línií a malo veľký strategický význam na pobreží rieky Eufrat. V jeho zrúcaninách odkryli archeológovia asi dvadsať bohoslužobných objektov, medzi nimi jednu synagogu vyzdobenú nástennými maľbami na spôsob ilustrovanej biblie, a tiež jeden kresťanský kostol. Tento kresťanský kostol je v pôdoryse obyčajným rímskym domom. Vchádzalo sa doň cez predsieň a k veľkému štvorcovému átriu priliehala rozšírená miestnosť s malým pódium, ktorá slúžila na zhromaždenie veriacich, jedáleň pre agapy a pristavané baptistérium s vodnou nádržou, nad ktorou bol baldachýn. Na poschodí boli obývacie miestnosti. Kresťanský dom-kostol v Dura Europos pochádza z rokov 232/33, kedy bol obyčajný obytný dom prestavaný na kresťanský dom, ktorý mal slúžiť aj na sakrálné účely. Tento dom, prispôsobený na liturgické účely, sa očividne stal centrom kresťanskej komunity a zreteľne prekročil svoj dovtedajší súkromný charakter. Je to teda najstaršia kresťanská stavba, ktorá pochádza ešte z obdobia prenasledovania kresťanov. Zachovala sa, paradoxne, „vďaka“ vojnovému konfliktu medzi Rímskou ríšou a Perzskou dynastiou Sásánovcov. Keď chceli rímski vojaci v roku 256 v poslednej minúte zabrániť podrobenu mesta, museli zosilniť mestské opevnenia veľkými násypmi, pričom sa veľká časť kresťanského domu spolu so synagogou stali ich súčasťou. Tento krok nepomohol, rímska pevnosť bola rozdrvená sásánovským vojskom a odvtedy zostala neobývaná. Až v tridsiatych rokoch minulého storočia vykopali americkí archeológovia kresťanskú budovu v blízkosti mestského opevnenia. Objavili veľkolepý dom z doby okolo roku 232, ktorý mal veľké vnútorné nádvorie, na základe veľkosti domu sa dá predpokladať, že patril zámožnému majiteľovi. Čoskoro po výstavbe boli urobené stavebné úpravy; v južnom krídle bola odstránená stena medzi jedálňou (trikliniom) a miestnosťou na západnej strane, čím vznikla pomerne veľká sála, ktorá bola schopná pojaať okolo 75 ľudí. Dodatočne bolo vytvorené okno do dvora, ktoré malo zabezpečiť lepšie osvetlenie miestnosti. V samotnej sále je pódium, ktoré slúžilo pre kazateľa

i na umiestnenie mobilného oltára. Kresťanské obrazy a symboly sa tam však nenachádzajú. Naopak v baptistériu, ktoré leží na opačnej strane dvora, sa obrazy a kresťanské symboly zachovali. Našla sa krstiteľnica, nad ktorou bol vybudovaný klenbový baldachýn (ciborium); na stenách sa zachovali mnohé výjavy, ktoré mali vysvetľovať zmysel krstu. Tento prebudovaný privátny dom mohol teda slúžiť na náboženské účely. Kresťania v Dura Europos sa tu mohli 10 až 15 rokov, kým tento dom v roku 256 nepadol za obet vojnovému taženiu², schádzat na eucharistických slávnostiah a na oslavách krstu.

Druhý najstarší kostol objavili archeológovia v meste Qirqbize v Sýrii. Aj v tomto prípade bol súkromný panský dom z tretieho storočia prestavaný začiatkom 4. storočia po Kr. na budovu na sakrálne účely. Medzi touto budovou a domom-kostolom v Dura Europos je však istý rozdiel. Zatiaľ čo kostol v Dura Europos je domom, ktorý je obytný a slúži súčasne aj na liturgické účely, dom v Qirqbize je už špeciálnym bohoslužobným objektom slúžiacim výlučne na sakrálne účely. Má všetky typické prvky starokresťanského kostola: átrium, predsieň, hlavnú lod', chýba len apsida.

Najstaršie kresťanské kostoly vyzhovovali potrebám menších kresťanských komunit, cirkevných obcí. Centrálné postavenie prenosného eucharistickeho stola umožňovalo aktívnu účasť prvých kresťanov na eucharistickej obete. Kresťanský kostol predkonštancinovskej doby sa však na základe zachovaných písomných prameňov i doterajších archeologických výskumov rekonštruovať nedá, pretože chýbajú dôležité detaily.

Ako už bolo spomenuté, v apoštolskej dobe nemožno hovoriť o bohoslužobnej budove v pravom slova zmysle. Apoštoli slávili eucharistickú obetu v privátnom dome niektorého kresťana v miestnosti, ktorá sa na to najlepšie hodila, no bez akéhokoľvek zvláštneho liturgického vybavenia.

Na východe už v 3. storočí existovali skutočné kostoly, ale o ich vybavení vieme pomerne málo, hoci na základe nálezov v Dura Europos možno predpokladať, že podobne vyzerali aj prvé kresťanské kostoly v Ríme a v iných oblastiach Rímskej ríše. Je potrebné vychádzať zo štruktúry rímskeho domu, ktorý sa stal prvým miestom na eucharisticke zhromaždenie raných kresťanov. Je veľmi pravdepodobné, že na zariadenie najstarších kresťanských kostolov malo vplyv aj vybavenie židovských synagóg. Starokresťanská bohoslužba slova sa operala o vzor synagogálnych zhromaždení, kde sa liturgia rozčlenila na čítania zo Svätého Písma, prednes výkladu biblického textu predstaveným, teda homíliu, a napokon ľud spoločne spieval liturgické spevy.

V druhej polovici 3. storočia prežívala cirkev obdobie relatívneho pokoja, a tak nastali aj vhodné podmienky na výstavbu kresťanských kostolov, martyriónov a mauzoleí. Tieto stavby sa až do začiatku prenasledovania kresťanov za vlády rímskeho cisára Diokleciána budovali najmä v hlavných kresťanských centrach. Cirkev bola schopná za necelých päťdesiat rokov zostaviť a rozvinúť svoj vlastný stavebný kánon. Po Milánskom edikte sa stavebný kánon naplno rozvinul pri výstavbe celého radu priestranných kostolov a bazilik s kompletným liturgickým zariadením.

Z architektonického hľadiska treba kresťanské bohoslužobné budovy, tzv. domy-kostoly, považovať za prvotný typ kresťanskej baziliky. Hoci o týchto domoch-kostoloch vieme pomerne málo, dá sa konštatovať, že tieto stavby tvorili prechod od počiatocného štadia k rozvinutému štylizovanému typu sakrálnej budovy. Dôležitým činiteľom pri stavbe kostolov bol stavebný materiál. Kde bol dostatok kvalitnej hliny, používali tehlu, napr. v Ríme; kde bol k dispozícii kvalitný kameň, vybudovali sakrálne objekty z neopracovaného alebo opracovaného kameňa, napr. v Sýrii; a tam, kde existovali lesy, stavali z dreva, ako napr. v Grécku a v Ilýrii.

Architekt mal pri projektovaní bohoslužobnej budovy na zreteľi jej funkciu. V súvislosti s funkciou stavby rozčlenil vnútorné priestory, určil miesto pre klérus, ktorý konal bohoslužby i priestor pre zhromaždený ľud. Pri usporiadani priestorov sa riadil pravidlami stavebného umenia, aké sa v tom čase uplatňovali pri stavbe verejných i súkromných budov. Kresťanská bazilika bola tiež syntézou symbolických významov. Silným zdrojom inšpirácie pre jej vytvorenie bol bezpochyby cisársky palác, v ktorom sa jednotlivé miestnosti nechápali len čisto funkčne, ale mali aj svoju symboliku. Analogická symbolika sa uplatnila pri kresťanskej bazilike, ktorá nemala byť iba priestorom pre kresťanský kult, ale aj palácom pre „Kráľa kráľov a Pána páнов“⁴³.

Priestor v starokresťanskom kostole bol rozčlenený na dve základné časti. Prvá časť, presbytérium, bola zakončená apsidou a vyhradená pre klérus; druhá časť, chrámová lod', bola určená pre ľud. Presbytérium sa nazývalo aj svätyňou. Stál tu oltár a katedra a konali sa tu liturgické úkony. V druhej časti sa zhromažďoval ľud podľa stavu a veku. V zadnej časti stáli katechumeni, za nimi kajúnci.

Dispozícia starokresťanských kostolov nebola v jednotlivých oblastiach Rímskej ríše rovnaká. Rozdiely sa prejavovali v celkovej stavebnej koncepcii a v priestorovom členení, vo výbere stavebného materiálu, v stavebnej technike i v umeleckej výzdobe, v usporiadani liturgického zariadenia a pod. Práve táto rôznorodosť zabránila, aby sa fixovali určité stavebné typy. Na druhej strane však nepripustila stereotyp a nechávala architektovi voľnosť pri umeleckom stvárnení kresťanskej bohoslužobnej budovy.⁴

Kresťanská bohoslužobná stavba sa v slovenčine nazýva kostol. Pomenovanie kostol je odvodené od latinského slova castellum, čo znamená opevnené miesto alebo hradisko, pretože prvé kostoly na našom území boli vybudované na hradiskách. Na východe sa používa pomenovanie cerkov, v nemčine Kirche, čo zrejme pochádza z gréckeho názvu sakrálnej budovy, Κυριακη οικια a znamená toľko ako dom Pánov.

Budovu určenú pre kultové účely pred vznikom kresťanstva nazývame chrám, lat. templum. Jej dávnym predchodom bolo obetné miesto vo voľnej prírode. Miesta, kde sa prinášali obety, boli vždy považované za

posvätné, a preto začali na týchto miestach vznikať neveľké kryté priestory, tzv. celly, v ktorých sa umiestňovali sochy zosobnených prírodných božstiev. Kultové obrady sa vykonávali na voľnom priestranstve pred týmto stánkom a boli verejné.

Je potrebné zdôrazniť, že kresťanský kostol sa značne líši od starovekých chrámov. Kresťanský kostol sa stal zhromaždišťom veriacich. Pre staviteľstvo to bola celkom nová úloha, pretože predtým takéto vnútorné priestory pre náboženské úkony neboli potrebné. Veriaci sa totiž zhromažďovali pred chrámom okolo oltára.

Dalšia úloha pre staviteľstvo vyplynula zo skutočnosti, že vstup do kresťanského spoločenstva bol sprevádzaný krstným obradom. Na krst bola potrebná krstiteľnica, ktorá bola umiestnená v budove a nazývala sa baptistérium.

Za vlády Konštantína Veľkého nastal zlatý vek pre výstavbu kresťanských kostolov. Konštantín ochotne podporoval staviteľskú činnosť cirkevi, takže kresťanská architektúra v tomto období dosiahla pozoruhodnú úroveň. V tejto dobe rozmachu cirkevného staviteľstva bola už Rímska ríša rozdelená na západnú a východnú. Nastáva postupná diferenciácia v ponímaní architektonických črt medzi týmito časťami ríše. Cisár Konštantín umožnil výstavbu viacerých monumentálnych kresťanských kostolov. Pápežovi Miltiadesovi, ktorý bol na Petrovom stolci v rokoch 311/14, daroval v Lateráne pozemok pre vybudovanie priestranného Kostola Najsvätejšieho Spasiteľa (dnešná Bazilika sv. Jána Apoštola) a príľahlého baptistéria. Dvoranu Sessoriánskeho paláca premenil na kresťanskú baziliku (S. Groce), do ktorej jeho matka Helena, podľa tradície, uložila časť sv. Kríža. Ďalej podporoval výstavbu náročnej päťlodovej baziliky nad hrobom sv. Petra vo Vatikáne, hrobových bazílik sv. Petra a Marcelína, baziliku sv. Pavla na Ostijskej ceste, a tiež baziliku Svätých apoštolov na Appijskej ceste (dnešná bazilika sv. Sebastiána). Mimo Večného mesta bola s jeho podporou postavená päťlodová bazilika v Betleheme, bazilika v Nazarete, Kostol Božieho hrobu a Vzkriesenia v Jeruzaleme, bazilika na Olivovej hore, Kostol Svätých apoštolov a Chrám Božej múdrosti v Carihrade, kostoly v Capui, Neapole, Antiochii, Nikomédií a inde.

V 4. storočí sa táto stavebná aktivita rozšírila po celej ríši. V Ríme postavili viacero chrámov aj samotní pápeži. Vynikali v tom najmä Július I. v rokoch 337/52, Libérius 352/66, a Damaz v rokoch 366/84. Aj mnohí biskupi sa ujímali stavebnej iniciatívy a vo svojich biskupských mestách stavali kresťanske baziliky. V Miláne staval sv. Ambráz, v Akvileji biskup Teodor. Mnoho nových kostolov vybudovali aj v Galii, v severnej Afrike, v Ázii a najmä v Antiochii a v Týre.

V 5. storočí pribudli ďalšie kresťanske kostoly. Na niektorých miestach zbúrali staré kostoly a postavili nové. Veľké kostoly vznikli v Taliansku, napr. v Ravenne, v Spolete, v Nole. Na Sicílii bol postavený chrám v Syrakúzach, v Dalmácii v Salone pri Spliti, ďalšie kostoly boli postavené v Grécku a na celom pobreží Stredozemného mora. Egypt a severná Afrika disponovali veľkým množstvom priestranných bazílik. V blízkosti Kartága, na pobreží mora, bola postavená slávna sedemlodová hrobová bazilika sv. Cypriána († 257), v ktorej viackrát kázał sv. Augustín. Nové biskupstvá založili v Španielsku a v Galii a aj tu postavili nové kostoly.

V 6. storočí sa pokračuje vo výstavbe nových monumentálnych kostolov, na čom mal najväčšiu zásluhu cisár Justinián I., ktorý panoval v rokoch 527/65. Dejiny nepoznajú väčšieho mecená umenia. V samotnom Konštantinopole postavili 25 bazilík, medzi iným sv. Ireny, sv. Sergeja a Bakchusa, Svätých apoštolov a Svätej Múdrosti (Hagia Sofia). V Ravenne to bola bazilika S. Vitale a trojlodová bazilika S. Apollinare in Classe. Justinián sa zaslúžil aj o rozmach stavebnej činnosti v Jeruzaleme, v Betleheme, v Efeze, na hore Sinaj a na ďalších miestach rozsiahlej Byzantskej ríše. V dôsledku nákladnej stavebnej činnosti cisára Justiniána však došlo k finančnému úpadku ríše.

Monumentálne baziliky a centrálné kostoly v Carihrade a v Ravenne ovplyvňovali a udávali smer architektúre nasledujúcich storočí. Na Východe, na poli kresťanského staviteľstva, dosiahli pozoruhodnú úroveň v Sýrii a v Arménsku.

Nie je možné v krátkom referáte obsiahnuť a vyčerpať túto tému. Chcel som iba naznačiť podstatné rysy počiatkov cirkevného staviteľstva, ktoré v neskorších epochách dosiahli obrovské a veľkolepé rozmery. Táto oblasť starovekého cirkevného staviteľstva je zároveň veľkým prínosom pre celkové kultúrne dejiny ľudstva a cenným prameňom pre inšpiráciu súčasných stavebných aktivít.

Štefan Mordel

Poznámky

¹ J. Odenthal. DuMont Syrien, str. 292

² Porov. Welt und Umwelt der Bibel 2/2005 Nr. 36, str. 45-46

³ 1. Tim 6, 15

⁴ Porov. A. Bagin, Kresť. archeológia, Bratislava 1977, str. 46

Štvrtý ročník kolokvií k problematike germánskej keramiky

Dňa 15. decembra 2005 sa v priestoroch Archeologickeho múzea SNM v Bratislave konal štvrtý ročník tradičného kolokvia venovaného otázkam datovania, typológie, proveniencie a rozšírenia germánskej keramiky v dobe rímskej. Kolokvium sa konalo za účasti 21 bádateľov z Českej republiky, z Rakúska a zo Slovenska. Forma prezentácie pozostávala z osvedčeného spôsobu – jednotliví bádatelia predstavili charakteristický výber materiálu príslušného nálezového celku. Fond tohto druhu keramiky pozostáva z výplne sídliskových objektov a z obsahu hrnčiarskych pecí. Oproti predchádzajúcim ročníkom pribudol aj blok moravských kolegov, ktorí predstavili výsledky vlastných terénnych výskumov. Prednesené boli nasledovné príspevky: Keramika z hrnčiarskych pecí z lokality Cífer-Páč (T. Kolník, V. Varsík); Výber keramiky z germánskych objektov na Záhorí (K. Elschek); Keramika z hrnčiarskych pecí v Skalici (V. Turčan); Keramika z hrnčiarskych pecí z Nitry-Chrenovej (G. Březinová); Nálezy z germánskeho objektu v Šaštine-Strážach – výskum L. Zachara (V. Turčan); Keramika zo sídliska Nitra-Párovské háje (K. Pieta); Hlavné typy na kruhu točenej keramiky zo Zlechova (T. Zeman); Sídliskové nálezy z neskorej doby rímskej z Kostelca na Hané (D. Víchová, výskum M. Šmida); Materiál z pece z Rajhradic (D. Víchová, výskum M. Přichystal); Germánske pece na sídlisku v Olomouci-Slavoníně (M. Kalábek).

Po skončení prezentácie a prednáškovej časti sa v tradične neformálnej diskusii otvorili viaceré otázky výskumu danej problematiky. Akcia bola uskutočnená vďaka finančnej a organizačnej podpore Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV, ktorá je tradičným partnerom projektu. Prednesené referaty budú v skrátenej verzii publikované v zborníku SNM Archeológia, ročník 2006. Príspevky prednesené v roku 2004 boli publikované v zborníku SNM Archeológia 15, 2005.

Vladimír Turčan

Medzinárodná konferencia v Debrecéne

V dňoch 13. – 15. februára 2006 sa konala v Debrecéne medzinárodná konferencia nazvaná „Dark Ages Villages – Settlements of the 8 – 11th Centuries in the Carpathian Basin“. Akciu organizovalo Régeszeti Osztály (Archeologicke oddelenie) Déri Múzea Debrecén. Jej cieľom bolo prezentovať výsledky najnovších výskumov, ako aj nové pohľady a vyhodnotenia niektorých tém, napr. možnosti porovnania a vzájomného doplnenia vypovedacích schopností sídliska a pohrebská na jednej lokalite, vypovedacie možnosti sídliskových objektov k remeslám a k iným činnostiam za využitia najnovších prírodovedeckých metód a pod. Podujatia sa zúčastnilo takmer päťdesiat archeológov, ale aj antropológov, archeobotanikov, archeozoológov a zastúpenie našla i geofyzika.

Okrem maďarských odborníkov, ktorých bola väčšina, sa konferencie zúčastnili tiež zástupcovia zo Slovenska, z Poľska a z Rumunska. Vysokým počtom boli zastúpení mladí kolegovia, ktorí tu prezentovali často viaceročné výsledky svojich výskumov. Na vysokej úrovni bola i spoločenská stránka podujatia, ktorá umožnila uskutočniť detailnejšiu vzájomnú výmenu informácií medzi kolegami. Výsledkom konferencie bude zborník v dvojjazyčnej mutácii.

Ivona Vlkolinska

Konferencia „Česká archeologie v zahraničí“

26. 4. 2006 sa v budove Českej akadémie vied v Prahe uskutočnila jednodňová konferencia venovaná aktivitám českej archeológie v zahraničí s jediným vyžiadaným príspevkom zo Slovenska. Organizovali ju Archeologickej ústav Akademie vied ČR Praha a Český egyptologický ústav FF UK v Prahe a Káhire. Usporiadanie konferencie podporil populárno-vedecký, v Česku vydávaný archeologickej časopis Archeologie, ktorý aj prisľúbil prevziať záštitu nad vydaním zborníka z konferencie.

Na podujatí boli prezentované tieto expedície a aktivity českých a slovenských archeológov v zahraničí: L. Bareš: Velké sáchtové hrobky z 1. tis. p. n. l. v Abusíru. – M. Bárta: Ztracené svety v egyptské Západnej poušti. – B. Vachala/ L. Suková: Český podíl na záchranné akcii UNESCO v Núbii. – M. Verner: Perspektivy české egyptologie. – J. Musil: Řecké emporion Pistiros ve středním Bulharsku. Výsledky výzkumů 1998 – 2005. – L. Stančo: Česko-uzbecký archeologickej výzkum v severní Baktrii. – P. Charvát: České archeologickej výzkumy na Předním Východě aneb jedna vlaštovka jaro nedělá? – Kuwaiti-Slovak Archaeological Mission (KSAM): Al-Khidr 2004 – 2006. Druhá sezóna výskumu Kuvajstko-slovenskej archeologickej expedicie na ostrove Failaka, Kuvajt. – J. Bouzek: České výzkumy starověkého Bejrútu a shrnutí výsledků Bedřicha Hrozného. – Z. Měřinský/I. Mateiciucová: Archeologicke aktivity Ústavu archeologie a muzeologie MU v Sýrii.

Na záver stretnutia sa uskutočnila tlačová konferencia pre zástupcov niekoľkých majoritných českých médií (napr. Český rozhlas, Česká televize, Lidové noviny).

Lucia Benediková

III. medzinárodná konferencia „Archeológia západu Ukrajiny“

V dňoch 23. – 25. mája 2006 sa v Ľvove na Ukrajine uskutočnila III. medzinárodná konferencia pod názvom „Archeológia západu Ukrajiny“. Organizátorom podujatia bol Viddil arheolohiji Instytutu Ukrajinoznavstva im. I. Kripjakevyča Nacionálnej akademiji nauk Ukrajiny (VA IU NAN) so sídlom vo Ľvove.

Cieľom konferencie bolo zoznámiť účastníkov s najnovšími výsledkami archeologických aktivít na západnej Ukrajine. Referaty sa zameriavali nielen na výsledky výskumov jednej lokality, ale hlavne na širšie regionálne súvislosti, kontakty a vzájomné vplyvy medzi jednotlivými archeologickými kultúrami nielen v rámci západnej Ukrajiny, ale aj na území Poľska a Slovenska. Konferencie sa okrem odborníkov z Ukrajiny zúčastnili archeológovia z Poľska a zo Slovenska.

Referaty boli rozčlenené do sekcií chronologicky, počnúc paleolitom, neskôr stredovekom a novovekom končiac. V prvý deň prevažovali referaty zamerané na obdobie paleolitu, doby bronzovej a halštatskej. Rokovanie tohto dňa zavŕšil príjemný spoločenský večer.

V sekcií stredoveku, ktorá bola náplňou druhého dňa konferencie, boli prezentované referaty z obdobia 6. – 18. stor. Viaceré príspevky boli venované výsledkom výskumov hradísk, hradištných systémov a iných opevnených sídel, najmä z hľadiska ich vzájomných vzťahov, ktoré mohli byť odrazom mocenských zmien v daných oblastiach. Ďalšie referaty boli orientované skôr metodicky; prezentovali sa v nich, napríklad, metódy a výsledky skúmania včasnostredovekej keramiky a porovnávali sa výsledky z rôznych regiónov. V iných príspevkoch bádatelia venovali pozornosť možnostiam štúdia textilu a odevu pochádzajúceho najmä z krípt. Námetom referátov bola tiež otázka interpretácie funkcie predmetov, napríklad ako hudobných nástrojov, z archeologických výskumov z rôznych období.

Viaceré príspevky dokladali úspešnú spoluprácu archeológov a príroovedcov, medzi nimi antropológov, klimatológov, pedológov, geológov, geofyzikov, metalografov atď.

Účasť na tomto podujatí bola o to dôležitejšia, že len málo prezentovaných poznatkov bolo doposiaľ publikovaných. Tak sa účastníci konferencie zoznámili s čerstvými výsledkami a mali možnosť priamo na mieste sporné témy s autormi.

Posledný deň konferencie bol venovaný celodennej exkurzii do okolia mesta Tarnopol', kde sa účastníci oboznámili s najnovšími výsledkami výskumov hradísk a iných opevnených sídel.

Ivana Vlkolinská

Kolokvium a výstava „Byzantská kultúra a Slovensko“

V priestoroch Archeologickeho múzea SNM v Bratislave sa dňa 25. 5. 2006 konalo kolokvium na tému „Byzantská kultúra a Slovensko“ a po jeho skončení aj vernisáž výstavy s rovnakým názvom. Projekt, ktorého zavŕšením bude vydanie publikácie s príspevkami, ktoré na kolokvii odzneli, rozšírený o ďalšie štúdie domácich i zahraničných autorov, bol realizovaný vďaka finančnej podpore Poštovej banky, a. s., a Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV. Na kolokvii odznelo 11 prednášok (Zábojník, J.: K problematike „byzantských“ kování z pohrebisk obdobia avarského kaganátu na Slovensku; Hurbanič, M.: Obliehanie Konštantinopolu z roku 626 v byzantskej historiografii 9. – 15. storočia; Turčan, V.: K otázke historického pozadia uloženia pokladu v Zemianskom Vrbovku;

Pohľad na účastníkov kolokvia

Profantová, N.: Nálezy byzantského pôvodu z 6. – 10. storočia z České republiky; Staššíková-Štukovská, D.: K byzantskému pôvodu sklených korálikov v 8. – 9. storočí; Chorvátová, H.: Horizont byzantsko-orientálneho šperku na tzv. veľkomoravských pohrebiskách; Galuška, L.: K chronologii byzantsko-orientálneho šperku ve Starém Měste; Fiala, Andrej: Rekonštrukcia výzdoby interiéru veľkomoravskej baziliky na Bratislavskom Hrade; Štefanovičová, T.: Prežívanie byzantskej kultúry na Slovensku a v juhovýchodnej Európe; Krekovič, E.: Keramika tzv. antických tvarov v nálezoch na Slovensku; Fiala, A.: Z najnovších objavov byzantských mincí na Slovensku) a zúčastnilo sa ho ďalších cca 30 účastníkov, z ktorých časť aktívne vstupovala do diskusie. Ako vyplýva z názvov referátov, predstavená bola popri archeologickej aj historická, numizmatická a umenovedná problematika.

Výstava, otvorená na záver kolôkvia, predstavuje výber artefaktov zo 6. – 10. storočia, ktoré majú buď priamo byzantský pôvod alebo ide o diela zhotovené pod vplyvom byzantskej kultúry. Okrem exponátov archeologickej povahy si na výstave možno pozrieť aj faksimile písomných pamiatok. Treba tiež upozorniť na unikátnu trojrozmernú rekonštrukciu veľkomoravskej baziliky na Bratislavskom hrade realizovanú reštaurátorom I. Hincom na základe podkladov Ing. arch. A. Fialu.

Projekt „Byzantská kultúra a Slovensko“ bol venovaný pamiatke prof. Alexandra Avenaria (1942 – 2004), vynikajúceho historika, byzantológa a medievalistu, a to nielen preto, že vo svojej práci reflektoval výsledky archeologického bázania, ale aj pre jeho prínos k interdisciplinárnej spolupráci a jeho prirodzené ľudské kvality.

Vladimír Turčan

Seminár „Severné Potisie v dobe halštatskej“

V dňoch 21. – 22. júna 2006 sa v Zemplínskom múzeu v Michalovciach uskutočnil dvojdňový seminár organizovaný Zemplínskym múzeom, Archeologickým ústavom SAV – Výskumné pracovisko Košice a Slovenskou archeologickou spoločnosťou.

Na podujatí sa stretli bádatelia zo Slovenska (E. Mirošayová, Z. Rajtárová, P. Romsauer, L. Benediková, B. Kovár, M. Lamiová-Schmiedlová, M. Kotorová-Jenčová, M. Kučerová, I. Strakošová, L. Gačková), z Rumunska (C. Kacsó, L. Marta), z Maďarska (R. Scholtz), z Nemecka zástupkyňa mladšej generácie (Ch. Keller) a odprezentovali príspevky o stave bázania, a tiež o najnovších náleزوach v Potisi a v príľahlých oblastiach.

Išlo o prvé stretnutie svojho druhu, ktoré bolo zorganizované s cieľom založiť novú tradíciu stretnutí bádateľov o halštatskej dobe v strednej Európe. Tento časový úsek býva na konferenciách o mladšom praveku až protohistorickom období zastúpený len okrajovo a väčšinou sa „pripája“ ku konferenciám o bronzovej dobe, resp. „sa dostane“ k laténskej dobe. Snahu zúčastnených preto bude, pokračovať už v stretnutiach tematicky zameraných na konkrétné problémy v rámci bázania o staršom úseku železnej doby.

Seminár otvorila pani riaditeľka michalovského múzea Mgr. Dana Barnová a hlavné organizátorky Dr. Lýdia Gačková (Zemplínske múzeum v Michalovciach) a Dr. Elena Mirošayová (AÚ SAV, VPS Košice).

V priebehu dvoch seminárových dní odzneli tieto príspevky:

E. Mirošayová: Súčasný stav poznania doby halštatskej na JV Slovensku. – L. Gačková: Halštatské nálezy v Zemplínskom múzeu v Michalovciach. – Z. Rajtárová: Stav poznania doby halštatskej na JZ Slovensku a kultúrne vzťahy k Potisiu. – P. Romsauer: Niekoľko poznámok k vztahom medzi vnútropomoravskou a mimokarpatskou oblasťou v dobe halštatskej. – C. Kacsó: Hallstattzeitliche Funde in der Maramureş. – L. Marta: The Late Bronze Age and the Early Hallstattian Age in the Plain of the Inferior Somes Valley. – R. Scholtz: Scythian Finds on the M3 Motorway. – L. Benediková/B. Kovár: Niekoľko poznámok k materiálu z hradiska Detva-Kalamárka. – E. Mirošayová/L. Olexa: Nové hrobové nálezy zo Ždane, okr. Košice.

Diskusia sa preniesla predovšetkým do kúloárov, kde sa okrem „teoretických“ rozvíjali aj debaty o konkrétnom materiáli, ktorý niekoľkí účastníci priniesli do Michaloviec.

Súčasťou seminára bola aj prehliadka archeologickej a umelecko-historickej zbierky múzea v Michalovciach a mimoriadne príjemný spoločenský večer spojený s ochutnávkou miestnych kulinárskych špecialít.

Lucia Benediková

Medzinárodná konferencia „Jak dobrze mieć sąsiada. Problematyka sąsiedztwa w archeologii i historii średniowiecza“

V dňoch 28. – 30. júna 2006 sa v poľskom meste Bytom Odrzański na Sliezsku konala medzinárodná konferencia venovaná téme susedstva. Organizátorom bol Instytut archeologii i etnologii PAN Wroclaw (doc. Dr. S. Mozdzioch) v spolupráci s miestnymi orgánmi správy v Bytomi.

Podujatia sa zúčastnili okrem poľských tiež odborníci z Nemecka, z Čiech, z Moravy a zo Slovenska. Medzi nimi boli zastúpení nielen archeológovia, ale aj historici, numizmatici a špecialisti z oblasti prírodných vied.

Pozoruhodným činilo podujatie predovšetkým netradičné chápanie susedstva. Náplňou referátov bolo nielen susedstvo ponímané geograficky, no aj viaceré ďalšie interpretácie tejto témy.

V rámci územne ladených referátov prevládali príspevky zamerané na susedstvo a vzájomné pôsobenie rôznych štátnych útvarov, kmeňov, ako aj jednotlivých predstaviteľov vládnucej vrstvy, no i na „nepríjemných“ – lúpežných – susedov pokojného obyvateľstva.

V ďalších referátoch účastníci rozoberali a dokumentovali aj susedstvo rôznych náboženských systémov, vzťah náboženských a svetských inštitúcií, susedstvo spoločenstiev s rozličným spôsobom života (nomádi a usadlé obyvateľstvo), dôsledky sociálno-horizontálneho členenia obyvateľstva v rôznych spoločenstvách a z neho vyplývajúce strety, etnické kontakty, rôzne prejavy a odrazy obchodných kontaktov a pod.

V mnohých prípadoch dochádzalo k vzájomnému prelínaniu foriem susedských vztáhov a ich motivácie. Autori rozoberali tak pozitívne, ako aj negatívne stránky susedstva, hlavne z obdobia stredoveku.

Bohatá diskusia prebiehala nielen na oficiálnej časti konferencie, ale aj v rámci spoločenských večerov v príjemnej atmosfére vynoveného centra mesta nad riekou Odrou.

Výsledky konferencie budú publikované v periodiku Spotkania bytomskie č. 7.

Ivona Vlkolinská

Sympózium pri príležitosti 1900. výročia založenia provincie Dácia

Toto nevšedné jubileum oslavili kolegovia zo severozápadného Rumunska sympóziom konaným v dňoch 10. – 13. 8. 2006 a ktoré nieslo podtitul Horné Potosie v dobe dácko-rímskych vojen (1. – 2. stor.). Akcia sa uskutočnila v archeologickej základni postavenej na telle z doby bronzovej v Carei-Bobald a prednášky odzneli v múzeu v Carei.

János Németi, pracovník miestneho múzea, objasnil dejiny tellu v Bobalde, pri ktorom stála na prelome letopočtov dácka osada, v stredoveku spolu s tellom prekrytá dedinou. Túto opustili v roku 1682, kedy sa lokalita stala súčasťou mesta Carei. Horea Pop z múzea v Zalau prezentoval dácke pevnosti zo západnej a severozápadnej časti Dácie. Katalin Almásy z Nyíregyházy (Maďarsko) priniesla poster s názvom: Kelti ? Dáci ? Germáni? – čo bolo medzi rokmi 100 pred. n. l. až 200 n. l. Sorin Bulzan z Oradei sa pokúsil stotožniť opevnené osady objavené pri rieke Kriš s lokalitami na Ptolemaiovej mape. Mária Lamiová (Košice) zhŕnula výsledky výskumu Dákov na východnom Slovensku za posledných 70 rokov, teda od čias, ked' na ich prítomnosť na tomto území po prvýkrát upozornil prof. Vojtech Ondrouch. Eszter Istvánovits (Nyíregyháza, Maďarsko) a Valéria Kulcsár (Aszód, Maďarsko) hovorili v spoločnom referáte o prvých Sarmatoch na Veľkej maďarskej nízine. Robert Gindele z múzea v Satu Mare oboznámił prítomných s výsledkami výskumu v Supuru de Sus realizovanom v roku 2006. Alexandru Matei zo Zalau predviedol nálezy, ktoré svedčia o možnosti existencie mladšieho rímskeho obranného systému v Supure.

Druhá časť sympózia sa konala v Simleu Silvaniei, kde sa v 19. stor. objavil známy nález z doby sťahovania národov. V prítomnosti účastníkov sympózia bola prezentovaná publikácia Horea Pop: Fortificatiile dacice din vestul si nored-vestul Romaniei, Cluj – Napoca 2006, ktorá vyšla za finančnej podpory mesta. Posledný deň bol venovaný exkurzii na opevnené dácke hradisko nad mestom Simleul Silvaniei. Usporiadateľom sa podarilo pripraviť zaujímavý program a oboznámiť účastníkov s výsledkami výskumov i s početnými novými publikáciami.

Mária Lamiová

Odborný seminár v Poprade a v Gánovciach

V dňoch 8. – 9. 9. 2006 usporiadalo Podtatranské múzeum v Poprade a Obecný úrad Gánovce odborný seminár v Poprade a v Gánovciach, ktorý sa konal pri príležitosti 80. výročia nálezu gánovského neandertálca (1926). Podujatia sa zúčastnili odborníci zo Slovenska a z Českej republiky, z radov archeológov, geológov, paleontológov, paleoantropológov i žurnalistov, za účasti laickej a odbornej verejnosti.

Prvý deň seminára sa konal v priestoroch Podtatranského múzea v Poprade. Odznelo na ňom 7 referátov. Za prof. MUDr. E. Vlčeka, DrSc. (Národné múzeum Praha), ktorý sa pre zlý zdravotný stav nemohol stretnutia zúčastniť, prednesla hodnotný referát História a význam objavu neandertálca z Gánoviec RNDr. A. Šefčáková, PhD. Vo svojej prednáške prof. E. Vlček zhodnotil význam gánovského nálezu v kontexte paleoantropologických nálezov z niektorých iných svetových nálezisk. Nález pozostatkov človeka z Gánoviec patrí podľa neho k najstarším znáym antropologickým nálezom z posledného interglaciálu na území strednej Európy, presnejšie z jeho druhej polovice, do obdobia prechodu rozvoja dubového zmiešaného lesa a nástupu ihličnanov (105 000 BC). Z účastníkov revízneho výskumu v r. 1955 – 1956 na tejto lokalite bol na seminári prítomný prof. RNDr. O. Fejfar, CSc. (Národné múzeum Praha), ktorý prítomných oboznámił s problematikou Vývoja ľudského rodu očami paleontológie. Z. Urban (SME, Lidové noviny) referoval vo svojej prednáške Neandertálci a ľudská odysea o najvýznamnejších antropologických nálezoch neandertálcov na príklade nálezisk z rozličných kútov sveta. Na základe najnovších objavov z Gorhamovej jaskyne v Gibraltári informoval o nálezoch posledných neandertálcov v najjužnejšom cípe Európy, ktorí tu žili pred 28 000, ba možno ešte pred 24 000 rokmi! V online vydaní Nature to oznámił Clive Finlayson z Gibraltárskeho múzea s 25 kolegami z Gibraltáru, zo Španielska, z Veľkej Británie a z Japonska, ktorí v rokoch 1995 až 2005 skúmali uvedenú jaskyňu s nálezmi súborov štiepanej kamennej industrie moustérienskej kultúry, uhlíkov z ohnísk a kostí ulovených zvierat. Tieto prekvapivé svedectvá potvrdzujú koexistenciu neandertálcov s moderným Homo sapiens sapiens v Európe vyše 10 000 rokov. V príspevku Paleolitické antropologické nálezy z územia Slovenska zo zozbierala RNDr. A. Šefčáková, PhD., slovenské nálezy antropologických zvyškov z obdobia paleolitu a mezolitu, a to tak regulárne (Gánovce, Šaľa 1 a 2, Moča, Silická Brezová – Silická Ľadnica, Plavecký Mikuláš – Dzeravá skala, Ružín – Hadia jaskyňa), ako aj hypotetické, resp. problematické (Neded, Moravany nad Váhom, Ratnovce). PhDr. L. Kaminská, CSc., sa zamerala na Osídlenie spišských travertínov v staršej dobe kamennej. V prednáške analyzovala vek travertínov a v nich nájdenej štiepanej kamennej industrie na základe urán-thorirovej metódy a rozboru štiepaných artefaktov zo starého (Beharovce, Hranovnica, Vyšné Ružbachy) a stredného (Gánovce, Hôrka-Ondrej) paleolitu. Podrobne podala rozbor travertílovej lokality v polohe Skalka či Smrečányho skala v Hôrke-Ondreji, na ktorej realizovala viacročný systematický výskum. Zaujímavý referát prednesol tiež prof. PhDr. V. Furmanek, DrSc., pod

názvom Nová interpretácia najstaršieho železného predmetu z Gánoviec. V kultovej studni otomanskej kultúry tu v roku 1956 objavili o. i. železný výrobok, najčastejšie pokladaný za rukoväť železnej dýky pôvodom z východného Stredomoria. Uvedený bádateľ predstrel novú interpretáciu tohto predpokladaného kultového artefaktu, ktorý považuje za železný kosák zo začiatku strednej doby bronzovej, vyrobený zo železa miestnej proveniencie, teda za produkt domácich vyspelých bronziarskych dielní. Podobné kosáky v tvare štepárskeho noža vyhotovené z bronzu sa objavujú na viacerých slovenských (Vyškovce nad Ipl'om, Včelince) i zahraničných (územie Srbska) lokalitách. Na metalurgický (nie meteorický) pôvod kosáka z Gánoviec poukázala chemická analýza, čo indikuje absenciu niklu, vrátane zistenia ďalších stopových prvkov (mangán, kremík, molybdén, sodík, vanád, hliník, med', astát, kobalt). Prednáškový blok prvého dňa odborného seminára uzavrel Mgr. Marián Soják, PhD., ktorý prezentoval Osídlenie spišských jaskýň od paleolitu po novovek. Vďaka systematickému výskumu jaskýň na Spiši sa za posledných 10 rokov podarilo získať prekvapivé svedectvá, poukazujúce na výraznejšie osídlenie podzemných krasových foriem od neskorého paleolitu, cez neolit a eneolit až po stredovek (identifikácia viacerých peňazokazeckých dielní) a novovek (za 2. svetovej vojny).

Druhý deň odborného seminára sa konal v priestoroch Obecného úradu v Gánovciach. Po príhovore starostky obce A. Čekovskej predniesli referáty geologička Mgr. D. Mlynáriková (Gánovce – životné prostredie neandertálkeho človeka), archeológ PhDr. P. Roth, PhD. (Pravek a raný stredovek pod Tatrami) a riaditeľka Podtatranského múzea v Poprade, historička PhDr. M. Bekessová spolu s paní starostkou obce A. Čekovskou (Lokalita „Hrádok“ – Gánovce /história a súčasné predstavy využitia/). Po slávnostnej recepcii na pôde Obecného úradu sa všetci prítomní presunuli na lokalitu Hrádok, ktorej osídlenie a história objavov zosumarizoval priamo na svetoznámom nálezisku M. Soják.

Potešiteľné je, že súčasná majiteľka lokality pani Georgína Lišiaková prejavila ochotu poskytnúť celý jej areál, pochopiteľne za prijateľnú kompenzáciu (finančnú či za náhradný pozemok), na plánované, hoci akokoľvek smelé a finančne náročné zriadenie múzea v prírode. Odborný seminár, ktorý sa tešil aj priazn učiteľov tunajších základných, stredných škôl, miestnej samosprávy (viceprimátor Ing. G. Dobák atď.) a pracovníkov kultúrnych inštitúcií (múzeá, galérie), ukončil guláš v priestore ďalšej polykultúrnej archeologickej lokality Za stodolami, ktorý sa v obci každoročne koná pri príležitosti dňa obce. Pracovníkov Podtatranského múzea v Poprade potešil záujem pána prof. O. Fejfara prezrieť si expozície a výstavy múzea v Poprade a v jeho mestskej časti v Spišskej Sobote a navštíviť aktuálne skúmanú germánsku hrobku v areáli priemyselného parku v Poprade-Matejovciach

Účastníci seminára na lokalite Gánovce-Hrádok

A photograph showing a group of about 20 people standing in a grassy field in front of a large, rounded, rocky hill. The hill has some sparse vegetation on top. The people are dressed in casual clothing, and some are wearing hats. They appear to be tourists or participants in a guided tour of the archaeological site.

Marián Soják

30 rokov pracoviska AÚ SAV v Spišskej Novej Vsi

V roku 2006 uplynulo 30 rokov od založenia vysunutého pracoviska Archeologickej ústavu SAV v Nitre – pobočky v Spišskej Novej Vsi v roku 1976. Bola to v prvom rade zásluha pána Františka Javorského, neúnavného a zanieteného archeológa, ktorý pred šiestimi rokmi opustil naše rady po tragickej dopravnej nehode. Počas jeho života prebiehala na Spiši intenzívna terénna prospekcia a výskum klúčových archeologickej lokalít, akými boli v prvom rade slovanské hradiská na Čingove v Slovenskom raji či výskum zaniknutých sakrálnych objektov a stredovekých dedín. Pri príležitosti tohto výročia sa v areáli archeologickej základne na Čingove uskutočnilo stretnutie zástupcov AÚ SAV v Nitre, VPS v Košiciach a pracoviska v Spišskej Novej Vsi, ktorí si pri dobrovom guláši zaspomínali na obetavého človeka a bývalého poslanca NR SR Františka Javorského, na výskumy čingovských hradisk a ďalších dôležitých archeologickej nálezisk na Spiši. Stretnutiu na Čingove predchádzala pietna spomienka na spišskonovoveskom cintoríne – zapálenie sviečok a položenie kvetov na hrob pána F. Javorského a návšteva aktuálne skúmanej hrobky z neskorej doby rímskej v Poprade-Matejovciach – v polohe Lósy nad Matejovcami (K. Pieta – P. Roth), na ktorú sa prišlo počas výstavby priemyselného parku v roku 2005. Na atraktivite pridalo archeologickej základni prekrásne počasie „babieho leta“ a exkurzia na Hradisko I, ležiace na rozhraní katastrálneho

územia Smižian a Spišských Tomášoviec. Pri hoteli Čingov v polohe Sedlo pod Hradiskom I si všetci účastníci stretnutia urobili spoločnú fotografiu.

Stretnutia sa zúčastnilo 16 archeológov z radov staršej i mladšej generácie, ktorí našli spoločnú reč. Z nitrianskych zástupcov bol prítomný PhDr. Karol Pieta, DrSc., a predseda SAS – PhDr. Ivan Cheben, CSc.

Marián Soják

„XXXVIII. medzinárodná konferencia archeológie stredoveku“

Vedecké podujatie s uvedeným titulom zorganizovali pracovníci Pamiatkového úradu SR z Bratislavky a členovia neziskovej organizácie Kláštorisko z Levoče. Konalo sa od 18. do 23. septembra 2006 v rekreačnom zariadení umiestnenom na území obce Zlaté ležiacej nedaleko Bardejova. Konferencie sa zúčastnilo 106 bádateľov z vedeckých, muzeálnych, pamiatkárskych a univerzitných pracovísk z českých krajín, z Poľska a zo Slovenska.

V 50 referátoch a 15 prezentáciách rôznorodých dokumentačných materiálov z panelovej diskusie odzneli najnovšie informácie o tradičných súčastiach stredovekej sídliskovej štruktúry a o reprezentantoch materiálnej kultúry. Dominantné zastúpenie medzi uvedenými tématami mala problematika venovaná výskumom stredovekých miest, ktorá bola nosnou tému tohtoročného podujatia. Výber témy nie je náhodný. V mestskom prostredí sa za posledné dve decénia získala nesmierne široká a tematicky pestrá škála poznatkov, ktoré rozšírili naše vedomosti o profánnych a sakrálnych objektoch, o súčastiach opevnenia, o materiálnej kultúre a o rôznych stránkach života obyvateľov stredovekých miest.

Uvedeným momentom sa vo svojom vystúpení venoval aj C. Buško. Na príklade dôležitých miest z južného Poľska upozornil na predlokačné sídliskové útvary i na remeselnú a obchodnú činnosť ich obyvateľov. J. Hoššo a M. Comisso predostreli sumarizujúci prehľad o stave bádania najvýznamnejších slovenských miest. Z. Měřinský a E. Zumpfe zasa upozornili na špecifiká v mestotvornom procese vybraných lokalít z Moravy a z Rakúska. Komplexnú charakteristiku najvýznamnejších miest Moravy na základe výsledkov archeologických výskumov uviedli vo svojom referáte P. Kováčik a R. Procházka. J. Labuda aj D. Zimola referovali o niektorých špecifických výskumu banského mesta v Jihlave a v Banskej Štiavnicki. V ďalších štyroch prednáškových blokoch sa J. Gancarski a A. Muzyczuk, P. Holub a D. Merta, M. Čechura, M. Omelka a J. Podliska, V. Šlancarová, R. Zatloukal, P. Šebesta, M. Glosová, J. Frolík, M. Plaček, M. Ďurišová, M. Tomášek venovali tradičným mestským objektom a nálezom získaným v meste Krosno, Brno, Kralovice, Praha, Olomouc, Cheb, Benešov, Chrudim, Jemnice, Košice a Kutná Hora. Súčasťou mnohých referátov bol chronologicky zoradený prehľad výskumných etáp dopĺňaný metodickými aspektmi odkryvu, interdisciplinárnu spracovania výsledkov a perspektívami ďalšej bádateľskej činnosti. Referáty R. Krajica, R. Stránskej/P. Vitulu, F. Kolářa boli zamerané viac na architektonickú stránku obytných meštianskych domov. Význam špitálov v historických mestách s vyzdvihnutím sociálnych aspektov v živote ich obyvateľov priblížil M. Slivka. P. Kočová zasa načrtla rôznorodosť kultúrno-ekonomických kontaktov mešťanov Banskej Štiavnice s talianskym prostredím.

Do ďalších dvoch prednáškových blokov boli zaradené vystúpenia J. Petroviča a G. Lukáča, S. Kolodziejskeho, J. Kohoutka, T. Durdíka, V. Hanuliaka a R. Ragača, J. Doležela, A. Pankiewiczovej, J. Peřinu, J. Vránu, M. Miňa. Vymenovaní bádatelia sa venovali najmä súčasťiam mestských fortifikácií (Bardejov, Zvolen, južné Poľsko) a hradom vybudovaným vo svojom tradičnom prostredí (Sínava, Gromnik, Hrubý Rohozec, Brumov, Šternberk, Prievidza) alebo zakomponovaným do mestských areálov (české územie). O viacerých architektonických a umelecko-historických aspektoch výskumu sakrálnych stavieb z pražského Vyšehradu, z Mostu pri Bratislavke a zo Zvolena referovali B. Nechvátal, Š. Oriško, V. Hanuliak a R. Ragač, M. Smoláková. Výsledky terénnych výskumov stredovekej dediny z Nededze a z Beckova zhodnotili P. Bednár/K. Vajdíková, M. Hanuliak. Význam a prínos historickej urbanonýmie pre archeológiu zdôraznila S. Čatayová.

V rámci panelovej diskusie predostreli jej aktívni účastníci základné informácie o rôznych typoch stredovekých objektov i o zložkách materiálnej kultúry, o koncepcii pamiatkovej ochrany previazanej s Novým Mestom nad Váhom, Nitrou, Prahou, Olomoucom, Malopoľskom, Holičom, Skačanmi, Fiľakovom, Sabinovom, Bojnicami, Plzňou, Bardejovom, Bratislavou a Spišským Štiavnikom. Charakteristikám reprezentantov so širšieho spektra zástupcov materiálnej kultúry, napr. šperkom, súčasťiam odevu, militáriám, kuchynskej keramike, kachliciam, kostenným výrobkom, pracovným nástrojom, váham a závažiam, resp. kamenným kvádrikom, boli špeciálne venované dva záverečné prednáškové bloky. V rámci nich prezentovali svoje zistenia J. Szimonik, T. Grabarczyk, P. Grznár, V. Dudková, K. Jaworski, J. Musil, P. Šlezár, D. Pivko.

Na celodennej exkurzii po južnom Malopoľsku si jej účastníci prezreli včasnostredoveké hradisko v Trzinici pri Jasle, historické jadro mesta Krosno a skansen ľudovej architektúry v Sanoku. Viacerí prítomní využili aj možnosť navštíviť sčasti prebádanú pustovňu augustiniánskeho kláštora, ležiacu v údolí Mnichovského potoka nedaleko konferenčného strediska. Menšia skupina záujemcov si v posledný deň konferencie prezrela v okolí Bardejova drevené kostolíky v obciach Tročany, Hervartov, Krivé a Frička.

Milan Hanuliak

9. konferencia „Obdobie popolnicových polí a doba halštatská“

V dňoch 3. – 6. 10. 2006 sa v priestoroch juhomoravského zámku Bučovice v Bučoviciach neďaleko Brna uskutočnila v poradí už deviata konferencia o období popolnicových polí a dobe halštatskej. Jej hlavnými organizátormi boli štyri renomované brnianske inštitúcie – Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovej univerzity, Národní památkový ústav, Moravské zemské muzeum a Ústav archeologické památkové péče. Toto podujatie bolo zorganizované aj vďaka podpore Juhomoravského kraja a viacerých regionálnych sponzorov.

Aj tohtoročné stretnutie odborníkov na mladší úsek doby bronzovej a staršiu dobu železnú možno charakterizovať ako medzinárodné a programovo veľmi bohaté. Konferencie sa zúčastnili bádatelia z Česka, zo Slovenska a z Maďarska.

Slovenská skupina účastníkov podujatia sa predstavila jednako referátmi pracovníkov Archeologického ústavu SAV v Nitre (prezentácie V. Furmančík/V. Mitáša, K. Markovej, E. Mirošayovej, O. Ožďániho a študenta archeológie T. Zachara a S. Stegmann-Rajtárovej), ako aj príspevkami J. Bartíka (Archeologické múzeum SNM v Bratislave) a M. Novotnej (Katedra klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave). V priebehu štyroch dní rokovania zaznelo v bučovických zámockých priestoroch celkom 40 referátov, z toho jeden celý deň patril odbornej exkurzii po vybraných lokalitách v okolí Bučovic.

Prvý deň konferencie boli v kratších i dlhších prednáškových blokoch prezentované referaty L. Jiráňa: Současný stav poznání mohylových sídlíšť v západných Čechách, O. Chvojku: Žlabovité objekty na sídliskách mladší a pozdní doby bronzové v jižních Čechách, J. Bartíka: Sídlisko zo strednej a mladšej doby bronzovej v Bratislave-Rusovciach, A. Hardinga/R. Šumberovej: Velim – její význam a datování ve světle současných výzkumů, D. Parmu: Pravidla a výjimky. „Birituální“ pohřebiště Hoštice 4 (okr. Vyškov), S. Stuchlíka: Poznámky ke kostrovému pohřbívání v době popolnicových polí, J. Juchelku: Mohylové pohřebiště lužické kultury na katastru obce Hněvošice (okr. Opava), J. Vrány/V. Vránovej: Pohřebiště kultury lužických popolnicových polí v Olomouci-Slavoníně a P. Brestovanského: Žárové pohřebiště kultury slezské v Příšovicích, kraj Liberecký. Príjemnou bodkou za prvým dňom stretnutia bola večerná prehliadka sprístupnených interiérov bučovického zámku s pôsobivým výkladom lektora a vydarené pohostenie v zámockých priestoroch.

Druhý deň konferencie možno bez zveličovania nazvať prednáškovým maratónom, počas ktorého odznelo dovedna 22 referátov. Dopoludňajšie bloky prednášok vyplnili referaty V. Furmančík/V. Mitáša: Sacie nádoby juhovýchodných popolnicových polí, Z. Bláhovej/J. Prostfedníka: Chronologie sídlíšť lužické kultury v Turnově-Maškových zahradách, R. Kustárovej: Prehľad bádania doby popolnicových polí a doby halštatskej v okrese Bács-Kiskun, P. Moša: Výšinná sídlisko lidu popolnicových polí a jejich vztah k možným surovinovým zdrojům, M. Erného: Některé výsledky analýzy pravěkého kulturního souvrství v Praze 10-Záběhlicích, L. Smejtká: K interpretaci knovízských plochých talířovitých misek s tordovaným okrajem, M. Hložka/I. Benkovej/V. Čtveráka/K. Kouckého/M. Dohnala a ďalších: Žárové hroby z Berouna, L. Šulovej: Žárové pohřebiště kultury knovízské v Tuchoměřicích, J. Hložka: Sídlisko z mladší doby bronzové v Tuchoměřicích, okr. Praha-západ, P. Kočára/R. Kočárovej: Rostlinné zbytky ze dvou knovízských lokalít na katastru Tuchoměřic (okr. Praha-západ) a Z. Sůvovej: Osteologická analýza materiálu ze sídlíšť Tuchoměřice (okr. Praha-západ). Do výborne rozbehnutého priebehu prezentácií vhodne zapadlo krátke posedenie s obedom v blízkom moteli. Dopoludňajšie prednáškové bloky pokračovali referátmi M. Kuchaříka: „Dyzna“ z Prahy 6, Ruzyně – příspěvek k metalurgii bronzu, M. Salaša: Dva nové bronzové depoty z Bosovic – příspěvek k otázce středodunajských vlivů v KLPP a lokálních koncentrací depotů, P. Fojtíka: Předběžná zpráva o nedávném nálezu zlomkového depota bronzu z k. ú. Žárovice-Hamry (okr. Prostějov), K. Markovej: Informácia k depotu z Považia, O. Ožďániho/T. Zachara: Ďalší depot bronzových predmetov zo Zvolena, M. Novotnej: Zbrane v stredodunajských popolnicových poliach na Slovensku, P. Fojtíka/M. Golca: Počátek platěnické kultury na základe nálezů z Prostějovska, S. Stegmann-Rajtárovej: Pohrebiská na okraji severovýchodohalštatskej kultury. Problematika a súčasný stav bádania, Z. Smrža: Železná sekera s raménky z vrchu Ostrý v Českém středohoří, Z. Baarovej: Poznámky ke kulturním poměrům na Vyškovsku v době halštatské a M. Nováka: K otázkám pozdní doby halštatské v severovýchodních Čechách. Po tomto vyčerpávajúcom vedeckom programe bol pre všetkých prítomných na nádvoriu bučovického zámku pripravany príjemný spoločenský večer, ktorý sprevádzali živé tóny moravskej ľudovej hudby.

Obr. 1. Štátne zámky Bučovice. Miesto konania konferencie

Obr. 2. Účastníci konferencie na akropole hradiska Diváky-„Burberk“

Tretí deň konferencie bol vyhradený zaujímavej exkurzii po archeologických a historických lokalitách, na ktoré je širšie okolie Bučovic mimoriadne bohaté. Jej účastníci najprv navštívili hradisko Křižanovice-„Zámeček“ s pozoruhodným systémom opevnenia, ktorý tvorilo niekoľko fortifikačných sústav. Lokalita na „Zámečku“ bola intenzívne osídlená v staršej dobe bronzovej aj železnej. Z tohto hradiska bolo možné vidieť približne 500 m vzdialené halštatské pohrebisko Marefy-„Člupy“, ktoré s ním bezprostredne priestorovo aj časovo súviselo. Ďalšou zastávkou bol barokový zámok Slavkov pri Brne, kde bolo možné si prezrieť jeho podzemie, historické sály a virtuálnu trojpriestorovú projekciu znácej bitky troch cisárov pri Slavkove z roku 1805. Na zámku čakal účastníkov

exkurzie aj chutný obed v „Panské lázní“. V programe exkurzie sa našlo miesto aj pre návštěvu mohýl z doby bronzovej, halštatskej a zo slovanského obdobia v katastri obce Velké Hostěrádky (poloha Skřípov). Potom nasledoval výstup na hradisko Diváky-„Burberk“, ktoré na základe prevažnej väčšiny získaných nálezov možno datovať do neskorohalštatského obdobia (stupeň HaD2). Len malá časť nálezov z „Burberku“ patrí do doby laténskej a do obdobia stredoveku. Posledné kroky účastníkov exkurzie smerovali k dobre zachovalej mohyle v katastri obce Šaratice, ktorá je pravdepodobne hrobkou veľmoža z doby halštatskej, o ktorej dodnes koluje nejedna povest. Deň strávený „v teréne“ zavŕšili účastníci exkurzie pri prestretných stoloch v podzemí jednej z bučovických vinární.

Posledný deň konferencie odzneli v dvoch zhruba rovnako veľkých prednáškových blokoch referaty J. Bouzka/D. Kouteckého: Vikletice – nejrozsáhlější prozkoumaná osada HaB v severozápadních Čechách – interpretace výzkumu, P. Kováčika: Slunečné vozíky a slunečné spony. Príspevok k otázkám kultu v době popelnicových polí, P. Vitulu/A. Majera/M. Olivu: Príspevok k charakteru halštatského osídlení na území Krumlovského lesa. Fosfátová analýza na vybraných lokalitách, M. Přichystal: Zpracování jantaru na sídlišti z halštatského obdobia kultury lužických popelnicových polí v Kralicích na Hané (okr. Prostějov), M. Vávru: Halštatská osada ve Velimi na Kolínsku, P. Veselý/P. Kováčika: Ohrazený sídlištní areál v Praze-Záběhlicích, E. Miroššayovej: Príspevok k interpretácii kruhového objektu na halštatskom sídlisku v Budkovciach (juhovýchodné Slovensko), M. Golca/R. Rajchl: Horákovská kultura a astronomie a L. Nováka: Problematika Sigynnū ve střední Evropě.

Autori v menovaných príspevkoch riešili široké spektrum otázok sledovaného časového úseku pravekých dejín, a to z rôznych uhlôv pohľadu či spôsobov spracovania. Mnohé z prezentácií zároveň obohatila živá diskusia a záujem o ňu pretrvával po celý čas stretnutia aj v kuloároch.

Treba ešte pripomenúť, že konferenciu sprevádzala vynikajúca atmosféra, ktorá bola príznačná tak pre pracovní, ako aj pre spoločenskú rovinu tohto úspešného podujatia. Organizátori konferencie nezabudli pripomenúť, že referaty z nej bude možné zverejniť v samostatnom zborníku. Na záver sa účastníci stretnutia dohodli, že nasledujúcu a v poradí prvú „okrúhlu“ – 10. konferenciu o období popelnicových polí a dobe halštatskej – zorganizujú v roku 2008 slovenskí bádatelia.

Vladimír Mitáš

„Hlinené nádoby 1000 – 1700“

Pri archeologických výskumoch stredovekých objektov (hrady, kláštory, kostoly, kaštiele, mestské paláce, dedinské a mestské sídliská) je keramika najpočetnejším nálezovým materiálom. Sú to najmä hlinené nádoby a ich zlomky. Napriek veľkému množstvu doterajších nálezov však nie je vždy jasná otázka ich datovania.

Slovenská archeologická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied v Nitre, spolok na ochranu kultúrnych pamiatok Arx Paris v Trebišove a Vlastivedné múzeum v Trebišove pripravili vedecké kolokvium, zamerané na hlinené nádoby z obdobia rokov 1000 – 1700. Uskutočnilo 18. – 20. októbra 2006 v Trebišove a zúčastnili sa ho bádatelia z múzeí, z pamiatkových úradov, z vysokých škôl a z vedeckých ústavov zo Slovenska a z Česka. Ich príspevky boli zamerané najmä na datovanie nádob – nádoby datované mincami, nádoby datované archeologickými nálezmi, uzavreté nálezové celky s hlinenými nádobami; stolové a kuchynské nádoby; dekoratívne nádoby; nádoby na technické použitie; tvar nádob; typ nádob; terminológiu; nádoby v rôznom sociálnom prostredí (dedina, panské sídlo, mesto); technológiu výroby – hlinu, engobu, farbu, glazúru; hrnčiarsky kruh; oxidačné a redukčné vypaľovanie; hrnčiarske pece; hrnčiarske dielne; štatúty hrnčiarskych cechov; metrológiu nádob; formovanie okrajov ústia nádob;

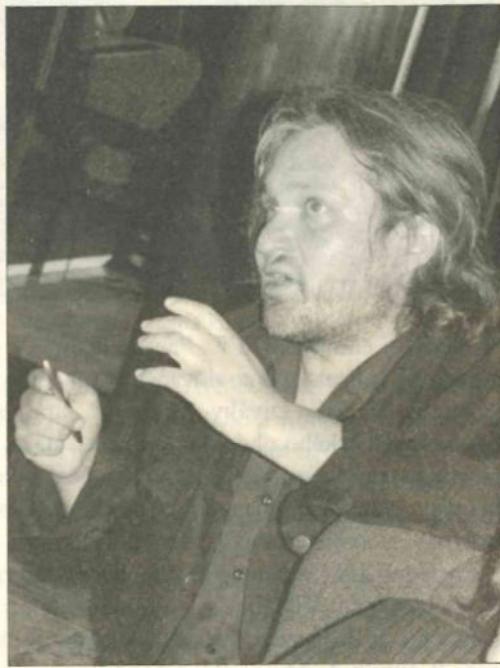
značky na nádobách; značky na dnach nádob; výzdobu nádob (rytá, plastická, maľovaná, glazúrovaná); importované nádoby; nádoby z bielej hliny; ikonografiu s výjavmi z priebehu výroby a používania hlinených nádob.

V stredu 18. októbra o 14.00 hod. podujatie otvoril gestor a hlavný organizátor kolokvia PhDr. Ján Chovanec, PhD. Potom nasledovali prednášky jednotlivých bádateľov: Mgr. M. Uličný, PhD. (Premeny východoslovenskej keramiky v 13. – 17. storočí); Mgr. R. Rusnák (Námestie medzi Dómom sv. Alžbety a stredným parkom v Košiciach – Náčrt vývoja priestoru na základe nálezov keramiky); PhDr. M. Ďurišová – Mgr. M. Pristáš (Keramika z archeologickej výskumu na ul. Alžbetina 49 v Košiciach); PhDr. J. Chovanec, PhD. (Stredoveké nádoby z metalurgickej pece z Trebišova); Mgr. M. Bielich – Mgr. M. Čurný (Neskorostredoveké keramické nálezy z Tvrdomestíc, okr. Topoľčany); Mgr. P. Harčar – Mgr. M. Uličný, PhD. (Neskorostredoveká hrnčiarska pec z Prešova); Mgr. M. Bielich – Mgr. M. Čurný (Stredoveká a novoveká keramika z Markušoviec).

Odborný program druhého dňa kolokvia otvoril zahraničný host zo susednej Českej republiky doc. PhDr. R. Krajíč, CSc. (Jihočeská užitková keramika 13. až 18. století – morfologie a typologie hlinených nádob z Táborska). Po jeho rozsiahlej prednáške nasledovali opäť domáci bádatelia: RNDr. Mgr. M. Samuel – Mgr. M. Čurný (Keramika zo Zoborského kláštora v Nitre, eremitský príbytok č. 9); Mgr. A. Botoš (Keramika osmanskej proveniencie v župách Novohrad a Gemer-Malohont); Mgr. M. Uličný, PhD. (Stredoveká keramika zo Slovenskej Vsi).

Popoludní sa uskutočnila vyše dvojhodinová exkurzia na najsvätejšom mieste mesta (gréckokatolícky Chrám Nanebovzatia blahoslavenej Panny Márie, rímskokatolícky Kostol Navštívenia blahoslavenej Panny Márie, pavlínsky Kláštor blahoslavenej Panny Márie, Hrad Parič, Grófsky park a Mauzóleum grófa Júliusa Andreasiho). Po exkurzii a dobrom občerstvení nasledoval posledný blok prednášok: Mgr. M. Čurný – Mgr. R. Malček – Mgr. L. Roganský (Keramika zo 16.-17. stor. z Krupiny); Mgr. M. Comisso (Keramika z archeologickej výskumu Hornej brány v Bardejove); Mgr. M. Čurný (Keramika zo 17. storočia z tehliarskej pece v Levoči - Červenej chyžke); PhDr. J. Chovanec, PhD. (Stredoveká hrnčiarska dielňa v Trebišove); Mgr. M. Čurný (Príspevok k metodike spracovania novovekej keramiky na príklade nálezov z kaštieľa v Lukáčovciach, okr. Nitra). Vedecký program bol zakončený vo štvrtok 19. októbra večer o 22.30 hod.

V prestávkach vedeckého podujatia si jeho účastníci prezreli výstavu Archeologickej pamiatky Zemplína. Súčasťou kolokvia bola i výstavka Metalurgická pec a hrnčiarske stredisko z 13. – 14. storočia; boli na nej prezentované stredoveké železné predmety a hlinené nádoby, ktoré pred viac než štvrtstoročím pri záchrannej archeologickej akcii v strede Trebišova objavil a zrekonštruoval J. Chovanec.

Obr. 1. RNDr. Mgr. Marián Samuel počas prednášky

Kedže na základe výzvy viacerí bádatelia na podujatie priniesli aj ukážky keramiky i celých nádob, prestávky medzi blokmi prednášok boli vlastne diskusnými klubmi, do ktorých sa intenzívne zapájali i ďalší bádatelia (Mgr. A. Skelton, PhDr. M. Kotorová).

Účastníci kolokvia sa pokúsia zostaviť chronológiu vývoja stredovekých a postredovekých hlinených nádob. Komparatívny korpus stredovekej a novovekej keramiky i príspevky jednotlivých bádateľov budú publikované vo vedeckom zborníku, ktorý vydá trebišovský spolok Arx Paris.

Hrad Parič v Trebišove bol v 14. – 16. storočí hlavným sídlom šľachticov z Perína. Takže kolokvium bolo nie náhodou ukončené v piatok 20. októbra celodennou exkurziou na ďalších

Obr. 2. Diskusný klub v priebehu kolokvia

perényiovských hradoch v severovýchodnom Maďarsku. Prvou zastávkou bol Füzér. Skalné sídlisko na kužeľovitom kopci patrí k najstarším pevnostiam. Postavené bolo v 13. storočí po tatárskom vpáde. V 16. storočí po mohácskej bitke tu Peter Perényi strážil kráľovskú korunu. Hrad ako funkčný objekt zanikol v roku 1676. V súčasnosti je pamiatkovo upravený. V podhradí u Julianny a Jenő Kovácsa si archeológovia prezreli storočný dom s kachľovou

pecou rekonštruovanou podľa kachlíc nájdených v priestoroch hradu. Obed u Kováčcovcov výskumníkov poteší a posilní pred ďalšou cestou.

Sátoraljaújhely, niekdajšie sídlo Zemplínskej stolice a župy, leží na terajšej hranici Maďarska a Slovenska. Patrí k chýrnej tokajskej vinohradníckej oblasti. Na jednom z vrchov bol v 13. storočí postavený hrad, ktorý až do 16. storočia patril k najvýznamnejším pevnostiam regiónu. V mestskej časti Barátszer sa nachádza pavlínsky kláštor a kostol. Bývalý stoličný a župný dom z rokov 1758 – 1761 bol postavený v barokovom slohu. K zaujímavým pamiatkam patrí socha Lajosa Kossutha, vodcu revolúcie v rokoch 1848 – 1849, ktorý v tomto meste začal svoju politickú kariéru.

Hrad v Sárospataku na pravom brehu rieky Bodrog dal vybudovať Peter Perényi v rokoch 1534 – 1537. Peter Perényi položil aj základy školskej reformy. Mesto s presláveným školstvom dostalo v minulosti pomenovanie „Atény na Bodrogu“. Najväčší rozkvet hradu a mesta nastal v 17. storočí, keď sa prostredníctvom Zuzany Lórantffiovej stalo majetkom Rákociovcov. Kolégium, ktorého počiatky siahajú do roku 1531 nadobudlo zásluhou pôsobenia J. A. Komenského (1650 – 1654) európsky význam. Hrad je sídlom Rákociho múzea a prezentuje skvelé hmotné i architektonické pamiatky šlachtických rodov Perényiovcov, Lórantffiovcov a Rákociovcov zo 16. – 18. storočia. Pozoruhodná je aj súčasná architektúra mesta.

Po šťastnom návrate do Trebišova sa nezabudnuteľný nádherný deň prechýlil do šerosvitu a výskumníci sa so „zlatistými trojlitrovými lampášmi“ porozchádzali do svojich domovov.

Ján Chovanec

„Aktuální otázky archeologie v regionu severní středního Dunaje“

V dňoch 5. a 6. októbra 2006 v Hrušovanoch nad Jevišovkou usporiadalo Pracoviště archeologie a archeologické památkové péče Juhomoravského muzea medzinárodné pracovné stretnutie. Okrem starostov zväzku obcí Hrušovansko sa stretnutia zúčastnili odborníci zo Slovenska, z Rakúska a z Českej republiky. Dvojdňové rokovanie slávnostne otvoril starosta organizátorského mesta Ing. Miroslav Miloš, ktorý vo svojom príhovore upozornil na otázky spojené s riešením záchrany a ochrany výstavbou ohrozených archeologických nálezisk. V oblasti Hrušovanska k tomu v poslednom období pristupujú aj prírodné katastrofy – opakujúce sa ničivé povodne, ktoré tiež prispievajú k úbytku archeologických nálezisk. Uviedol, že zväzok obcí Hrušovansko má záujem na realizácii archeologických výskumov v tomto regióne i v budúcnosti. Chce tu postupne vybudovať archeologické pamätníky (archeologické „zastavenia“, malé archeologické múzeá v prírode), a to na trase medzinárodnej juhomoravsko-dolnorakúskej cyklistickej trate. V tejto súvislosti rieši Juhomoravské múzeum v Znojme zložité otázky spojené so záchranou archeologických lokalít. Starosta v závere predstavil víziu prezentácie pravekého a včasnodejinného osídlenia regiónu Hrušovansko. Sľúbil, že organizátori podujatia pripravia publikáciu, ktorej vydanie finančne zabezpečí zväzok obcí Hrušovansko.

V rámci pracovného programu odzneli nasledovné referaty: J. Kovárník: Pravěk a raně historické osídlení Hrušovanska; M. Popelka: Neolitická téma bakalářských a magisterských prací na Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK v Praze; P. Kašpárek: Neolitické sídliště v Postřelmově; G. Trnka: Bronzezeitliche Kreisgrabenanlagen im Mitteldonaubereich; L. Šebela: Nové poznatky o osídlení jižní Moravy lidem kultury zvoncovitých pohárů; L. Prokeš: Identifikace archeologických adheziv hmotnostní spektrometrií; I. Cheben: Prezentácie archeologických nálezov, motívov a situací na Slovensku; M. Soják: Prezentácia archeologických lokalít na Slovensku. Problémy a perspektíva; J. Kovárník: Dějiny muzeí v přírodě a archeoparků – možnosti využití „archeologických zastavení“ na cyklostezce mezi městy Hrušovany n/I a Læs/Thaya; I. Kuzma: Stávajúce

Návšteva súkromnej zbierky V. Vildomca v Boskovšejne

výsledky leteckej archeológie na strednom Dunaji; J. Kovárník: Trojité ohrazení staršho stupňa únětické kultury u Hrušovan n/l; Z. Hálek: Uničov-Na nívách – ohrazený areál kultury s lineární keramikou.

Do rámca pracovného stretnutia zapadla i obhliadka lokality trojitého opevnenia zo staršieho (predklasickeho) stupňa únistickej kultúry a rozsiahlej dvojitej priekopy zachytenej v dĺžke najmenej 700 m. Vyvrcholením podujatia bola návšteva súkromnej zbierky V. Vildomca v Boskovstejne; účastníci si mohli nielen prezrieť, ale aj do rúk zobrať z literatúry známe nálezy. Išlo o poslednú návštevu priamo v dome, pretože v súčasnosti sa zbierka, po odkupení celej zbierky Českou republikou, dostáva do Moravského zemského múzea v Brne.

Ivan Cheben

Konferencia MUSAEUM HUNGARICUM v Šamoríne

Muzeologická spoločnosť na Matúšovej zemi so sídlom v Boldogu, Vlastivedné múzeum v Galante a Inštitút Fórum pre výskum menších v Šamoríne už od roku 2003 organizujú konferencie, ktorých hlavnou témou je spracovanie hmotných pamiatok maďarského etnika na Slovensku prostredkami múzejnej práce. Výsledky svojej odbornej praxe prezentujú najmä archeológovia, historici, historici umenia a etnológovia z múzeí a z vedeckých ústavov, ktorí sa venujú aj pamiatkam, týkajúcim sa hmotnej a duchovnej kultúry Maďarov na Slovensku od 9. storočia po súčasnosť. Cieľom konferencii je sprístupnenie týchto pamiatok, ktoré sú uložené v múzeach, galériach a ďalších pamiatkových objektoch, odborníkom i širokej verejnosti. Prvá konferencia mala názov Aktuálne otázky muzeologických aktivít maďarského etnika na Slovensku, ďalšie sa konajú už pod hlavným názvom MUSAEUM HUNGARICUM.

26. októbra 2006 sa v Šamoríne uskutočnila v poradí už štvrtá konferencia MUSAEUM HUNGARICUM III – Hmotné pamiatky maďarského etnika na Slovensku a ich múzejná dokumentácia. Medzi desiatimi prednášateľmi boli aj dvaja archeológovia. PhDr. Gabriel Nevizánsky, CSc., predniesol príspevok A lévai honfoglaláskori temető (Staromadarské jazdecké pohrebisko v Leviciach-Géni). PhDr. Ján Chovanec, PhD., v príspevku Národné kultúrne pamiatky v Trebišove oboznámil prítomných s archeologickými, architektonickými a umeleckými pamiatkami z obdobia od Drugetovcov po Andrášiovcov. Príspevky jednotlivých bádateľov budú publikované v konferenčnom zborníku.

Ján Chovanec

„Archeologia technica 25“

25. seminár interdisciplinárneho podujatia Archeologia technica sa konal tradične v priestoroch Technického múzea v Brne. Tento seminár patrí k zriedkavým príkladom dlhodobo a pravidelne organizovaným podujatiám, ktorý si zachováva svoju koncepciu venovanú novým poznatkom v oblasti interdisciplinárneho výskumu a technických pamiatok a neformálnu atmosféru. Hlavným zámerom je diskusia k novým zisteniam v oblasti historických techník od najstarších dôb po technické pamiatky novoveku, pre ktorú je vytvorený dobrý priestor. Hlavným organizátorom je Dr. J. Merta z Technického múzea v Brne, ktorý podujatie otvoril a moderoval. Úvodom si účastníci 2 minútami ticha učili nedávno zosnulého pána doc. Ing. Vladimíra Ustohala, CSc., pedagóga Ústavu materiálových vied a inženýrstv Vysokého učení technického v Brně, ktorý okrem svojej hlavnej pedagogickej činnosti dlhé roky spolupracoval s archeológmi a s historikmi pri riešení materiálových problémov nálezu kovových predmetov. Bol pravidelným účastníkom seminárov industriálnej archeológie a jeho interdisciplinárne práce boli publikované v rôznych českých, slovenských a zahraničných zborníkoch, časopisoch a monografiách.

Po tomto smutnom úvode pokračoval seminár plánovaným programom, v ktorom odznelo 17 referátov usporiadaných v tematických blokoch. K najstarším obdobiam tohtočného podujatia sa vyslovovala M. Bogušová z TU Košice, ktorá v referáte „Štruktúra a vlastnosti bronzových predmetov z oblasti severného Potisia“ venovala pozornosť metalografickým analýzam, vyhodnoteniam kvality kovu (cínový bronz) a technike výroby (liatie, kovanie) piatich nálezov z 13. – 10. stor. pred n. l. V referáte „Nákrčník alebo polotovar?“ autorka tohto príspevku v spolupráci s M. Hložkom z Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovej univerzity v Brne interdisciplinárne analyzovala dávnejšie publikovaný nález medeného predmetu zo Spišských Tomášoviec a spochybnila jeho interpretáciu ako nákrčníka avarskej proveniencie. Do diskusie bola predložená interpretácia predmetu ako možného polotovaru upravenej medi k využitiu v šperkárskech technikách. Kolektív autorov J. Podliska, M. Selmi-Wallisová, J. Zavřel z Ústavu pamätkové péče z Prahy prezentovali výsledky doterajšieho spracovania nálezov z hutníckeho areálu v Prahe-Na Slupi v zázemí Vyšehradu. Nálezy sú datované do 10. – 11. storočia a predchádzali im nálezy z 9. storočia. Z výsledkov treba spomenúť interpretáciu zdroja železa zo zázemia Vyšehradu a príklad recentného zrážania bahenných rúd. K otázke technológií sa uvádzali nálezy kosteneho popola, ktorý sa pridával ako tavidlo do zlatiny olova a medi. Hlavným predmetom výskumu je spresnenie poznatkov o spracovaní farebných kovov, ktorých zdroj neboli zatiaľ identifikované. K. Stránský, D. Janová, A. Buchal a L. Stránský venovali pozornosť málo známemu minerálu tăživca alebo barytu a jeho výskytu v okolí Květnice pri Tišnove. Presné analýzy a interpretácie sprevádzajú práce tohto kolektív už dlhé roky. Pre včasnostredovekú problematiku výroby a spracovania nožov priniesol zaujímavé poznatky referát kolektív J. Hošek, K. Malý (Železná houba ve Žďáru nad Sázavou aneb problematika fosforového železa ve středověkém nožířství), v ktorom dokázali intencionálne využitie plátov fosforového železa v konštrukcii zdobených nožov, pravdepodobne za účelom ochrany výzdoby a ďalších vlastností tohto inak menej kvalitného železa. Nový a nie jednoznačne interpretovateľný nález prezentovala dvojica D. Zapletalová a K. Malý z Archae Brno (Železářská kovovýroba v pravobřežní časti Starého Brna). Išlo o nálezy prepálených zvyškov pecí s dnami vykladanými troskou a o nálezy väčšieho množstva železiarskej trosky v rôznych nálezových situáciach z 13. storočia. Kolektív J. Hošek, K. Machač a J. Merta v referáte „Nález železné houby ze ZSO Polom“ spresnili interpretáciu tohto nálezu. Interdisciplinárny kolektív autorov zo Slovenska v zostave P. Fečková, L. Mihok, P. Roth, J. Weiss venoval v referáte „Odlievanie funerálnej liatiny v železiarňach rodiny Coburgovcov“ pozornosť liatinovým predmetom z cintorínov, na ktorých pôvod v zlievárni v Pohorelji ukazujú metalografické analýzy i historické fakty. Príspevok sa zaoberal aj vyhodnotením kvality týchto umeleckých odliatkov. Nedávnej minulosti sa týkal tiež referát J. Večeřu (Středověká hornická osada ve Zlatohorském rudním revíru – Altenberg nebo Erlitz?), ktorý okrem spresnenia nejasnosťí okolo pôvodu názvu prezentoval hlavné vysoké úroveň výskumu a záujmu o technické pamiatky na Morave. V podobnom duchu sa niesli i príspevky L. Štěpána o historických mlynoch („Mlýn Hoslovice, Noemova archa českého mlynářství“ a „Rekonstrukce hradního rumpálu ze 16. století, Kunětická Hora“). Zo slovensko-moravskej spolupráce M. Čurný (AÚ SAV Nitra) a M. Hložek (FF

UM Brno) vznikol referát „Výpovedná schopnosť“ tehiel z benediktínskeho kláštora v Ludaniciach okr. Topoľčany (14. storočie), ktorý ukázal, čo všetko môže všestranný a metodicky dobre vedený výskum takého nenápadného artefaktu, akým sú zvyšky tehál, priniesť pre rozšírenie našich poznatkov o technológii, pôvode a ďalších aspektoch používania tehál v starej architektúre. Hrnčiarskym peciam z neskorého stredoveku boli venované referaty A. Zúbka („Hrnčiarská pec z Brna Mojmírova námestia“) a P. Holuba i D. Mertu („Hrnčiarská pec ze 16. storočia z Moravských Budějovic“). Do pozornosti bol dáný nález nezvyčajnej formy téglikov s pokrievkami a s pozostatkami rôznych minerálov v práskevej podobe prezentovaný P. Kováčikom („Alchymistova pozůstalosť – Inventář alchymistickej dílny z Prahy-Námestí republiky“). Na záver podujatia odznela prednáška M. Peška „Experimentální výpal keramiky v replice raňe stredovékej keramické pece“, ktorý, ako už názov naznačuje, ukázal nielen úspešný pokus stavby pece a výpalu v nej, ale poskytol predovšetkým nadpriemerný príklad pútavého sprostredkovania výsledkov práce archeológov a ďalších spolupracujúcich disciplín tým najdôležitejším adresátom – deťom základnej školy, ktoré sa na experimente pod odborným a dobre vedeným dozorom horivo podielali. Okrem neobyčajne vydarenej múzejnej aktivity, priniesol uvedený experiment rad drobných spresnení týkajúcich sa detailov stavby týchto pecí (napr. veľkosti, množstva hliny na výmaz, spôsobu výmazu, sušenia atď.) i pre odborníkov.

Všetky referáty budú publikované v zborníku *Archeologia technica* 18, ktorého vydanie je plánované k dňu konania ďalšieho seminára v jarných mesiacoch budúceho roku podobne, ako bol pripravený zborník materiálov *Archeologia technica* 17 z roku 2005 k tohtočnému semináru. Zborník „*Archeologia technica* 17“ je možné nájsť v knižnici AÚ SAV v Nitre.

Danica Staššíková-Štukovská

Z ČINNOSTI MÚZEÍ

Zdeněk Burian - majster palety neznámych svetov

V čase od 25. 10. 2005 do 31. 3. 2006 prebiehala v Etnografickom ústave Moravského zemského múzea v Brne výstava venovaná 100. výročiu od narodenia Zdeňka Buriana. Tento významný maliar a ilustrátor sa narodil v roku 1905 v obci Koprivnica na Morave. Akadémiku výtvarných umení vyštudoval v Prahe a už ako 16-ročnému mu vyšla prvá kniha s jeho vlastnými ilustráciami. Jeho ilustračná tvorba bola charakteristická schopnosťou napodobiť príbeh, ktorý rozpráva spoločne s autorom textu a dramatickosťou kresieb vťahuje čitateľa do dejov príbehu. V súčasnosti je známych 9850 Burianových ilustračných prác, z nich 460 je ilustrácií knižných.

Zdeňek Burian ilustroval dobrodružné poviedky, cestopisné črty, drobné geografické štúdie. V roku 1935 sa Zdeněk

Burian prvýkrát stretol s Dr. J. Augustom, neskôr s profesorom paleontológie na pražskej Karlovej univerzite. Toto stretnutie malo zásadný význam, znamenalo začiatok spolupráce vedca a umelca, bol položený základ vedeckej rekonštrukcie paleontologických, paleoantropologických, a tiež archeologických prameňov. Začiatok ich spolupráce sa datuje od roku 1941 – od vydania knihy *Zaviaty život*; v roku 1942 vyšla prvá odborná publikácia od J. Augustu Divy prasvetia s 89 Burianovými reprodukciami rekonštrukcií pravekých živočíchov a rastlín. Neskor vyšli Lovci jaskynných medveďov (1947), Z hlbín praveku (1949) a v zahraničí *Tiere der Urzeit* (1956). Burianova a Augustova vízia praveku bola i podnetom k realizácii filmu *Cesta do pravéku* (1954), ktorý režíroval K. Zeman. Z ďalších prác stojí za zmienku *Menschen der Vorzeit* (1960), *Flugsaurier und Urvogel* (1961), *Das Buch von Mammuten* (1962), *Saurier der Urmeere* a iné. S paleontológom Karlovej univerzity Zdenkom V. Špinarom vydal *Life Before Man* (1972), so zoologom pražského Národného muzea Dr. V. Mazákom *Jak vznikl človek* (1977) a *Prehistoric Man* (1980). Od roku 1974 spolupracoval s antropológom Jozefom Wolfom na paleoantropologických a etnografických rekonštrukciách v diele *Menschen der Urzeit* (1977). Z obrazov sú najznámejšie *Pohreb v jaskyni*, *Býčí skála* a *Neandertáci pod vrchom Kotouč na Morave*.

Ukážka z diela Z. Buriana

Život umelca sa zavŕšil v roku 1981. Jeho celoživotné dielo nám ukázalo cestu, ako prezentovať najstaršiu minulosť verejnosti. Dodnes si pamätám, ako som ako malý chlapec v učebnici pre základnú školu obdivoval Burianovu rekonštrukciu neolitického roľníka (na obr.).

Tomáš Zachar

Archeologické pamiatky Zemplína

25. apríla 2006 bola v Andrášiovskom kaštieli v Trebišove sprístupnená výstava Archeologické pamiatky Zemplína. V desiatich výstavných celkoch sú prezentované pamäti hodnosti z výskumov realizovaných na území stredného Zemplína. Nálezy pochádzajú najmä z výskumov, ktoré v strednom Zemplíne uskutočnil J. Chovanec; niektoré exponáty sú z výskumu M. Slivku, ďalšie pamiatky zachránila I. Pleinerová s H. Olmerovou a V. Budinský-Krička s K. Andelom. Archeologické pamiatky sú uložené v depozite Vlastivedného múzea v Trebišove.

Výstavu pripravil PhDr. J. Chovanec, PhD., pri priležitosti Zjazdu slovenských archeológov, ktorý sa konal v Trebišove v dňoch 25. – 26. apríla 2006. Výstavu videli aj študenti archeológie z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorí pod vedením docenta PhDr. M. Slivku, PhD., navštívili Trebišov a kraj stredného Zemplína v dňoch 11. – 12. mája 2006. Výstava trvala do 3. septembra 2006.

V úvodnej časti výstavy sú archeologické nálezy zo staršej doby kamennej. Kamenné nástroje – čepele, čepielky, rydlá, škrabidlá – patria do poslednej fázy gravettienu a našli sa v roku 1998 pri prieskume polohy Nad baňou v Hrčeli.

K najvýznamnejším archeologickým náleziskám v strednom Zemplíne patrí Zemplínske Hradište. Najstaršie známe doklady osídlenia sú z mladšej doby kamennej a spájajú sa s roľníckym ľudom bukovohorskej kultúry. Najvýraznejšie osídlenie sa zistilo v polohe Konopianky na terénnej vlne v strede močaristého územia. V roku 1987 sa tu uskutočnil záchranný archeologický výskum. Medzi nálezy je najviac zastúpená keramika; polguľovité nádoby majú veľmi tenké steny (2 – 4 mm), no našli sa aj rytým ornamentom zdobené úžitkové nádoby s hrubými stenami. Výzdobu tvoria ryté línie v tvaru lomeného poloblúka, vyplnené sú bielym, žltým a červeným farbivom. K úžitkovej keramike patria misky, hrncovité nádoby a amfory. Na tehlovočervenej amforovitej nádobe s úzkym hrdlom a s dvomi protiahlymi uchami je čiernej farbou namaľovaná štylizovaná ľudská postava. Jedna z hrncovitých nádob bola plná zuhoľnatených semien ľanu siateho s prímesou šošovice. Na spracovávanie obilia (drvenie zrna) poukazujú kamenné podložky. K dôležitým nálezom patria aj štiepané a brúsené kamenné nástroje. Štiepané nástroje sú v prevažnej miere vyhotovené z obsidiánu. Na pomerne neveľkej skúmanej ploche sa našlo veľa brúsených nástrojov; najpočetnejšie sú zastúpené kliny, sekery a dláta. Nálezy brúsnych podložiek dokladajú výrobu kamenných nástrojov priamo v osade. Pamiatky bukovohorskej kultúry zo Zemplínskeho Hradišťa sú v druhej vitríne výstavy.

Na východnom okraji chotára Zemplínskeho Hradišťa sa výskum realizoval v rokoch 1985 a 1994. Lokalita v polohe Kamenčovaté bola na začiatku neskorej doby kamennej intenzívne osídlená ľudom s tiszapolgárskou kultúrou. V sídliskových objektoch sa našlo množstvo dokladov hmotnej kultúry obyvateľov osady; prezentované sú v tretej výstavnej vitrine. Základným nálezovým fondom sú keramické nádoby zdobené plastickými výčnelkami – torzá zo zásobníca a nádob s dutou prelamovanou nôžkou, misky, naberačky. V jednom z objektov sa našli dve misky, oválny kamenný žarnov, kamenná sekera, 8 keramických závaží, paroh so stopami ohňa a keramická figúrka zvierača. V okolí objektu bolo päť ohnísk. Azda kultový charakter mal kruhový objekt, v ktorom sa našli parohy zo siedmich srncov. V jednom zo sídliskových objektov sa našla unikátna napodobenina zlatých záveskov vyhotovená z vypálenej hliny. Na závesku s priemerom 2,6 cm sú dva otvory, ktoré slúžili na prevlečenie šnúrky na zavesenie. Závesok sa našiel priamo v ohnísku, takže možno predpokladať, že obyvatelia osady museli poznať aj zlaté závesky a pre nedostatok vzácneho kovu si ich vyrábali jednoducho z hliny. Zo Slovenska ide zatiaľ o jedený nález tohto druhu; obdobné keramické napodobeniny zlatých záveskov sa našli v bulharskom Ruse. Štiepané nástroje vyrábali obyvatelia osady zo sopečného skla – obsidiánu, ktorého ložiská sa nachádzajú v nedalekých Zemplínskych vrchoch. Brúsením niektorých druhov hornín vyrábali obyvatelia osady sekery.

V štvrtej časti výstavy sú eneolitické pamiatky z troch lokalít. Významné nálezisko so zvyškami pravekých sídlisk a stredovekej dediny sa rozprestiera na hranici chotárov Veľkých Ozoroviec a Zemplínskej Teplice. Na osídlenie ľudom tiszapolgárskej kultúry poukazujú črepy zo zdobených keramických nádob, kamenné a obsidiánové čepele, surovina na výrobu kamenných štiepaných nástrojov, brúsené kamenné kliny, sekery a sekeromlaty, brúsne podložky na výrobu kamenných sekieriek a klinov. Významnou pamiatkou je zoomorfá kultová nádobka v podobe býčka. Na jeho chrbe sú vyhĺbené dva okrúhle otvory – dôzičky. V nich sa možno uchovávali aromatické, prípadne iné vzácné tuhé či tekuté látky.

Obr. 1. Vitrína s nálezmi zo Zemplínskeho Hradišťa

Z neskorej doby kamennej sa v chotári Zemplínskeho Hradišťa zistilo niekoľko sídlisk roľnícko-pastierskeho ľudu bádenskej kultúry. Poukazuje na to aj okrúhly objekt v polohe Kamečovaté. V jeho strede bolo ohnisko a pod ním keramické nádoby – šálky a misky.

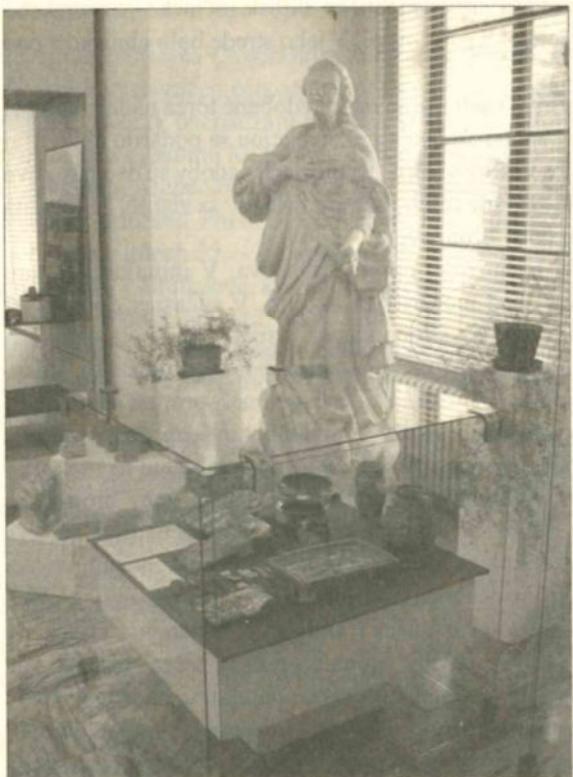
V roku 1985 sa pri zemných prácach v severnej časti Trebišova našli slamovaním zdobené torzá nádob, spodná časť nádoby sivočiernej farby a úlomky ľudských kostí. Záchrannou archeologickou akciou sa podarilo objaviť aj unikátnu amforovitú nádobu okrovočervenej farby, zdobenú tzv. voštinovaním. Na pleciach nádoby sú dve pásikové ušká a pod hrdlom sedem oválnych ozdobných výčnelkov. Na základe celého súboru nálezov sa zistilo, že lokalita je pochrebiskom ľudu z rozhrania neskorého eneolitu a staršej doby bronzovej.

V piatej výstavnej vitrine sú nálezy zo známej Koval'ky na južnom okraji Trebišova. V minulosti sa tam rozprestiera terasovitá vyvýšenina, ktorá kedysi dominovala nad močaristým okolím. V súčasnej dobe ju už pretína koryto Čerjackého kanála, ktorý ústi do potoka Trnavka. Pri výkope kanála v roku 1943 bola objavená významná archeologická lokalita. Robotníci zachránili skupinu pamiatok – keramické misky, džbánky, šálky, bronzovú ihlicu a závesok. Obhliadku náleziska vykonal V. Budinský-Krička a nájdené predmety prevzal od riaditeľa Vodného družstva na Ondave Ing. J. Némethyho. V. Budinský-Krička v správe z obhliadky uvádza, že pri výkope kanála sa odkrylo 6 kostrových hrobov s milodarmi. Neskoršie, v rokoch 1943 – 1944, sa narazilo aj na niekoľko ďalších hrobov. Boli súčasťou rozsiahleho pochrebiska ľudu s otomanskou kultúrou zo staršej doby bronzovej. Keď K. Andel pôsobil istý čas v Trebišove, V. Budinskému-Kričkovi do Turčianskeho Sv. Martina napísal, že veľa nálezov z Koval'ky sa potratilo pri prechode frontu. Dlho boli keramické nádoby z hrobov otomanského pochrebiska nezvestné. Až v roku 2000 sa v depozitári AÚ SAV v Malých Vozkanoch našli dve misky, dva džbánky a jeden hrnček. J. Chovanec ich zaradil do archeologického fondu Vlastivedného múzea v Trebišove. Z výkopu Čerjackého kanála pochádzajú aj nálezy bronzových predmetov, predovšetkým ozdoby. Jeden hromadný nález obsahuje päť otvorených náramkov bez výzdoby, bronzový krúžok a kosákovitý predmet kultového charakteru, na jednej strane zdobený piatimi pozdĺžnymi rebrami. Druhý súbor bronzov nájdený v roku 1944 sa v dôsledku vypuknutia SNP dostal do Štátneho archeologického ústavu v Turčianskom Sv. Martine až po piatich rokoch zásluhou K. Andela. Obsahuje jeden menší a dva veľké náramenné kruhy so špirálami. Obidva súbory bronzov mohli pôvodne tvoriť jeden celok a iba do rúk odborníkov sa dostali dvomi cestami. Chronologicky sú zaradené do horizontu Buzica – Rimavská Sobota, teda na rozhranie 13. a 12. storočia pred Kr. Bronzové pamiatky z Koval'ky sú súčasťou zbierok Zemplínskeho múzea v Michalovciach.

V siestej vitrine sú prezentované dve z väčšieho množstva nádob gávskej kultúry, ktoré v roku 1951 počas výstavby Trate družby našli študenti z Prehistorického ústavu Karlovej university v Prahe na Somotorskej hore. Výsledky tohto výskumu neskôr publikovala dvojica I. Pleinerová s H. Olmerovou. Päťdesiate roky 20. storočia sa v Somotore spájajú s menom J. Pastora, ktorý tam realizoval rozsiahly výskum. O tridsať rokov neskôr, v roku 1985, začal J. Chovanec ďalší záchranný výskum na úpätí severozápadného svahu Somotorskej hory, zameraný najmä na sídliskové objekty gávskej kultúry z neskorej doby bronzovej. Výskumom sa získal veľmi početný keramický materiál v črepoch i celé amfory, hrnce, vázovité nádoby, misky, kónické misky na nôžke, šálky, miniatúrne nádobky, kotúčové hlinené podložky, cievky, idoly a pieskovcový kadlub na odlievanie zdobených bronzových sekerek s tuťajkou. Priamo v osade sa vyrábali i kamenné žarnovy na drvenie obilia, nájdené v sídliskových objektoch i porozvláčané po celom sídlisku; o materiál na ich výrobu tu nebola nádza. Somotorská hora je známa aj nálezmi bronzových predmetov. Poklad 23 bronzových predmetov, ktorý sa zachránil v roku 1985, označujeme ako depot Somotor IV. Sú v ňom prevažne ozdoby – 2 tordované nákrčníky, plechový otvorený náramok zdobený žliabkami, plechový špirálovitý náramok s tromi závitmi, 2 náramky s rytonou (imitovanou tordovanou) výzdobou, 3 nezdobené náramky, krúžok, prsteň, špirálovitý prsteň s ôsmimi závitmi, špirálovitý prsteň so štyrmi závitmi, 6 vinutých špirálok z náhrdelníka, ružicová špirálka s piatimi závitmi zo spony alebo z prsteňa, torzo ihlice, ale aj dva zlomky kosákov. Depot pôvodne obsahoval aj ďalšie predmety, no ich osud je nateraz neznámy. Pamiatky z výskumov na Somotorskej hore v rokoch 1985 – 2005 sú v siedmej výstavnej vitrine.

Pre počiatky dejín Zemplínskeho Hradišťa má rozhodujúci význam obdobie druhej polovice 1. tisícročia. Najvýznamnejšie slovanské pamiatky sa našli v rokoch 1985 a 1994 na západnom okraji obecného chotára a sú prezentované v siedmom výstavnom celku. Archeologickým výskumom na Kamenčovatom sa podarilo zistiť časti polozahlbených obydlí, ohniská a zásobné jamy na obilie. Na dne jednej z obilných jám ležal okrúhly kamenný žarnov na mletie obilia. V obydliah sa našli kosti hovädzieho dobytka a svine domácej. Z niektorých zvieracích kostí sa vyrábali šidlá. Zaujímavý je aj nález kostenej písťalky. Tkanie textílií v osade dokladajú keramické prasleny. V jednom z objektov sa našla aj troska a železné predmety. Vo všetkých slovanských objektoch boli črepy a torzá hrncov zdobených vlnovkami a rytými závitnicami. Tieto pamiatky sú pravdepodobne pozostatkom slovanskej osady Hiňov.

Deviatu časť výstavy tvoria stredoveké pamiatky z Hradu Parič v Trebišove. Koncom 13. storočia bol vlastníkom Trebišova a trebišovského panstva šľachtic Andronik, syn Jána. Andronikov syn Ladislav vlastnil hrad do roku 1319. V tom roku ho kráľ Karol Róbert daroval šľachticovi Filipovi Drugetovi. Po smrti Filipa Drugeta kráľ v roku 1327 daroval Trebišovský hrad Filipovmu synovcovi Viliamovi Drugetovi; v tejto darovacej litine sa ukrýva najstaršia priama písomná správa o hrade. V roku 1387 dali kráľovná Mária a kráľ Žigmund hradné panstvo Trebišov šľachticovi Petrovi Perényimu za vojenské zásluhy. Pánom z Perína patrilo panstvo celých 180 rokov. Perényiovci

Obr. 2. Stredoveké pamiatky z výstavy

patrili k najvýznamnejším magnátskym rodom v Uhorsku. Ján Perényi († 1458) bol v polovici 15. storočia taverníkom, Imrich († 1519) bol na začiatku 16. storočia uhorským palatínom. Od roku 1567 až do obsadenia kuruckým vojskom na čele s Imrichom Tökölom hrad a panstvo znova vlastnili Drugetovci. Keď boli kurucké vojská v roku 1686 nútené hrad opustiť, Tököl ho dal podmíňovať a zbúrať. Z pôvodného hradu sa zachovalo valové opevnenie, vodné priekopy, opevnenie s pivnicami a časť tehlového muriva obvodového opevnenia vnútorného hradu. Keďže už začiatkom sedemdesiatych rokov minulého storočia sa uvažovalo o pamiatkovej úprave hradu, v rokoch 1972 – 1975 sa pod vedením M. Slivku uskutočnil archeologický výskum; ďalšie záchranné archeologické akcie na hrade realizoval J. Chovanec. Výskum bol zameraný na najstaršiu časť hradného areálu. V 13. storočí hrad predstavoval vežovitú stavbu s priekopou a s drevenou palisádou. V nasledujúcim 14. storočí hrad nadobudol plášťovú konštrukciu; tehlové opevnenie tvorilo v pôdoryse nepravidelný polygón s najväčším vnútorným priemerom asi 26 m. V tejto časti hradu boli k opevneniu z vnútornej strany pridelené obytné, reprezentačné, úradné, prevádzkové miestnosti a hradná kaplnka. Na nádvorí s arkádami bola studňa. Archeologickým výskumom sa odkryla aj časť opevnenia vonkajšieho hradu a pred opevnením metalurgická pec. Počas archeologických výskumov a záchranných archeologických

akcií sa našlo množstvo pamiatok hmotnej kultúry, ktoré nám pomáhajú vytvoriť si predstavu o živote obyvateľov hradu v čase jeho existencie v 13. – 17. storočí (kamenné architektonické články, militáriá, železné predmety, výrobky zo skla a kosti, útržky ľanovej látky, strieborné mince). Významné miesto medzi nálezmi má keramika (nádoby) a v rámci nej základné stavebné „kamene“ kachľových pecí – kachlice. Renesančné kachlice s postavami svätcov a s výjavmi zo svetského života sú z obdobia okolo roku 1504, keď sa vtedajší vlastník trebišovského panstva Imrich Perényi stal uhorským palatínom.

V poslednej desiatej časti výstavy sú pamiatky z Malej Bary a Borše. Archeologický výskum Kostola sv. Petra v Malej Bare sa uskutočnil v rokoch 1989 – 1990. Zistili sa tri etapy stavebného vývoja stredovekého kostola. Prvotným objektom vybudovaným na začiatku 13. storočia bol románsky kostol s obdĺžnikovou lodou a s presbytériom s polkruhovou apsidou. Na interiérové zariadenie románskeho kostola poukazuje nález dvoch kamenných podstavcov na štyroch nôžkach s červenou maľbou. Na severnej strane románskeho kostola bola v 14. storočí postavená sakristia a v zemi sa vybudovalo osárium. Na západnej strane bol kostol zväčšený prístavbou prej gotickej lode. V tretej štvrtine 15. storočia sa silueta kostola v Malej Bare výrazne zmenila. Zbúraná bola západná časť románskej lode a prvá gotická loď bola predĺžená východným smerom. Zvyšok románskej architektúry nadobudol nový význam – ako celok sa stal novou svätyňou kostola. Na západnej strane kostola bola pristavaná hranolová veža; jej datovanie potvrzuje aj nález strieborného denára Ladislava V. Pohrobka (1453-1457) v základovom murive. Priestor pod sakristiou kostola v Malej Bare bol prebudovaný na kryptu, ktorú datuje bilonový denár Jána Huňadyho a Vladislava I. z polovice 15. storočia. Na kryptu sa prebudovala aj západná časť osária. V krypte ležal náhrobny kameň s vytesaným latinským krížom. V okolí kostola sa rozprestiera cintorín, miesta hrobov však už nie sú viditeľné. Výskumom sa odkrylo 9 hrobov, z nich jeden bol symbolický; pod základmi gotickej lode boli dva stredoveké hroby.

V súvislosti s pamiatkovou obnovou sa v roku 2001 začal archeologický výskum renesančného kaštieľa v Borši. V sedemdesiatych rokoch 16. storočia si kapitán hradu Tokaj Nicolavas Kamoras de Zelemir postavil v Borši castellum – opevnený dom. Podľa nápisu na kamennom reliefe prvá stavba pozostávajúca len z niekoľkých miestností v terajšej severnej časti západného krídla bola dokončená v roku 1579. Tento prvotný objekt aj s hospodárskymi stavbami na nádvorí bol chránený murovaným opevnením. Na nároží pôvodného areálu sa výskumom zistila okrúhlá bašta. Kaštieľ sa na začiatku 17. storočia dostal do vlastníctva Michala Lórántffioho. V prvej tretine 17. storočia, keď už Borša patrila Jurajovi I. Rákocimu, kaštieľ rozšírili. Na severnom nároží postavili štvoruholníkovú vežu, predĺžilo sa západné krídlo a na južnej strane na mieste pôvodnej okrúhlej bašty tiež vybudovali nárožnú vežu. Aj jej základy sa zistili archeologickým výskumom. V južnej časti areálu sa odkryli základy dnes už neexistujúceho krídla kaštieľa. Pod ním sa našli pivnice s vetracími oknami. Prevažnú väčšinu nálezov hmotnej kultúry z výskumu kaštieľa (kamenné architektonické články, keramické dlaždice, železné klince, nôž, kosák, skoba, železny valec, zlomky skla, črepy z keramických nádob) možno datovať do 16. – 17. storočia. K najvýznamnejším a najkrajším nálezom

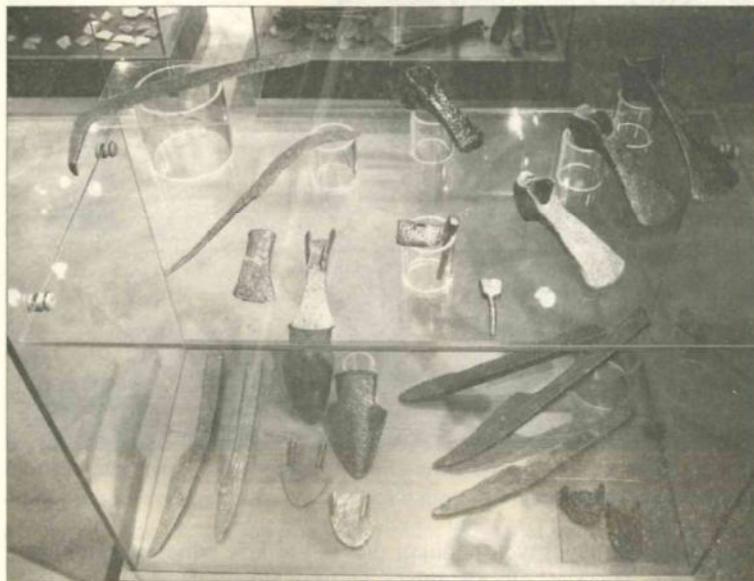
však patria keramické kachlice. Na koniec 16. storočia možno zaradiť neglazované kachlice so starozákoním výjavom Adama a Evy pri strome poznania. Do druhej štvrtiny 17. storočia možno zaradiť komorové kachlice s reliefom vzájomne spojených sŕdc, rastlinným motívom a so zelenou či modrou glazúrou. Za ich výrobcov možno považovať habánov.

Ján Chovanec

Bojná – neznáme centrum Nitrianskeho kniežatstva

Pri príležitosti tradičných Pribinových osláv a Dňa Nitranov, konaných každoročne začiatkom júla v Nitre, pripravilo Ponitrianske múzeum v Nitre pre širokú verejnosť nevšedné podujatie. Dňa 4. júla 2006 sprístupnilo svojim návštěvníkom novú výstavu „Bojná – neznáme centrum Nitrianskeho kniežatstva.“ Vo výstavných priestoroch múzea sa otvorili brány výstavy, ktorá prezentuje verejnosti i mnohým odborníkom doposiaľ neznáme a mimoriadne cenné archeologické pamiatky z doby Nitrianskeho kniežatstva z hradiska v Bojnej, obci patriacej do topoľčianskeho okresu. Na jej realizácii sa spolu s Ponitrianskym múzeom podieľal i Archeologickej ústav SAV v Nitre, ktorý poskytol všetky nálezy aj početné dokumentačné materiály získané počas archeologických výskumov, realizovaných od roku 2004 pod odborným vedením Dr. K. Pietu. Celý rad pamiatok z tejto lokality zachránilo Archeologickej múzeum SNM v Bratislave. Len nepatrňá časť vystavených nálezov pochádza zo súkromných zbierok.

Obr. 1. Vitrína s poľnohospodárskym náradím

Včasnostredoveké hradisko v Bojnej (Bojná I), v polohe Valy, leží v severozápadnej časti chotára rovnomennej obce. Podobne ako ďalšie opevnené výšinné sídla, ktoré boli centrami prirodzených regiónov a významnými strategickými bodmi, či križovatkami na diaľkových komunikáciách, aj Bojná v minulosti strážila a kontrolovala dôležité prechody z Ponitria na Považie. Jej popredné miesto v našej ranej histórii dokladajú v prvom rade mimoriadne cenné hnuteľné pamiatky, ktoré sú svedectvom existencie dôležitého hospodárskeho, politického a pravdepodobne aj misijného strediska a sídla spoločenskej elity. Jej strategické postavenie podčiarkuje dominantná poloha, rozsah (14 ha) i mohutné opevnenie, miestami ešte i dnes dosahujúce výšku 5 metrov. Rozhodujúca

časť hmotných pamiatok patrí do doby Nitrianskeho kniežatstva – do 1. tretiny 9. storočia.

V reprezentačných priestoroch Ponitrianskeho múzea je sprístupnené „bohatstvo“ hradiska. V celosklených vitrínach sú prezentované jednotlivé pamiatky, pripomínajúce každodenný život včasnostredovekého človeka, spojený s prácou, s vierou aj s náboženskými obradmi. Súbor nálezov z hradiska tvoria predmety dokumentujúce poľnohospodárstvo ako hlavný zdroj obživy (poľnohospodárske náradie), remeselnické náradie, ale aj ukážky zbraní a súčasti bojovníckeho výstroja a hodnotné šperky a ozdoby, pripomínajúce existenciu nadradenej spoločenskej vrstvy. Nebývalé je množstvo hromadných nálezov (depotov) železných predmetov, podčiarkujúce vyspelosť remesiel danej doby. Najdôležitejšími objavmi v Bojnej sú ranokresťanské pamiatky. Unikátny súbor šiestich pozlátených reliefných plakiet s postavami Krista, svätých a anjelov a s latinskými nápismi má svoje čestné miesto vo vitríne, ktorá dominuje v samostatnej miestnosti, v komornom prostredí upravenom do podoby svätyne. Plakety pochádzajú pravdepodobne z prenosného dreveného oltára, prípadne zo skrinky na ostatky

Obr. 2. Celkový pohľad do interiéru výstavy

svätych, či bohoslužobné nádoby. Podľa doterajších výskumov prof. H. Friesingera ich možno spájať s karolínskou misijnou činnosťou na území Nitrianska. Tento výnimočný nález je významným obohatením archeologickej zbierky Ponitrianskeho múzea v Nitre. Vďaka ústrednosti vedenia viedenskej univerzity (Institut für Ur- und Frühgeschichte, Universität Wien) boli tieto vzácne predmety bezplatne konzervované práve v tejto inštitúcii. Druhým dokladom kresťanskej viery je bronzový kužeľovitý zvon, ktorého pôvod sa hľadá v adriatickej oblasti. Autentický zvuk zvona si návštevník môže vypočuť priamo vo výstavných priestoroch z audio nahrávky. Súbor pamiatok z hradiska v Bojnej I spresňuje doposiaľ zaužívané názory o počiatkoch a christianizačných prúdoch, smerujúcich do strednej Európy, a teda aj k nám. Sú dôležitým dokladom pôsobenia kresťanstva na území Nitrianskeho kniežatstva už pred príchodom byzantskej misie na Veľkú Moravu. Okrem západného, karolínskeho prúdu sa predpokladajú misie zo severotalianskej Aquelej.

Popri včasnostredovekých nárezoch sú na výstave predstavené aj pamiatky dokladajúce osídlenie ďalších polôh, Bojnej II (poloha Hradisko) a III (poloha Žihľavník), a to už od staršej rímskej doby (2. stor.) a hlavne doby sťahovania národov (5. stor.).

Pri príležitosti Dňa Nitranov sa v ten istý deň uskutočnil vo veľkej dvorane Ponitrianskeho múzea odborný seminár s názvom Možnosti prezentácie archeologických pamiatok. Organizátorom seminára bol Archeologický ústav SAV v Nitre spoločne s Ponitrianskym múzeom a Mestom Nitra. Na tomto podujatí odznelo osem prednášok, ktoré priblížili poslucháčom niekoľko významných archeologických lokalít na Slovensku, ako rímsky tábor v Rusovciach, rímsku stanicu v Stupave, archeologický skansen v Liptovskej Mare, veľkomoravské opevnenie hradu v Bratislave, ako aj najnovšie výskumy v Nitre a v novoobjavenom mocenskom centre v Bojnej. Referujúci sa vyjadrili k doterajším výsledkom, ako aj k ďalším perspektívam a možnostiam prezentácie archeologických a architektonických pamiatok na uvedených lokalitách. Dôležitou súčasťou úspešných podujatí dňa bol aj krst odbornej publikácie autorov K. Pietu, A. T. Ruttkaya a M. Ruttkaya „Bojná. Hospodárske a politické centrum Nitrianskeho kniežatstva“, ktorej krstnými otcami sa stali doc. Ing. M. Belica, PhD., predseda Nitrianskeho samosprávneho kraja, Mons. V. Judák, nitriansky biskup, a Mgr. F. Vítek, primátor mesta Nitry.

Obr. 3. Záber z „krstu“ publikácie: „Bojná. Hospodárske a politické centrum Nitrianskeho kniežatstva“

Jaroslava Ruttkayová

Informačno-náučné centrum v jaskyni Domica

Obr. 1. Ukážka metodiky odkryvu a dokumentovania nálezových situácií

Známe neolitické sídlisko v Slovenskom kraji – jaskyňa Domica – patrí medzi 12 jaskýň na Slovensku, ktoré sú sprístupnené verejnosti a prevádzkovane Správou slovenských jaskýň v Liptovskom Mikuláši (ďalšie 4 jaskyne sú prevádzkovane iným subjektom). Až na skromnú archeologickú prezentáciu vo vestibule vstupného domického areálu nebola návštevníkom jaskyňa prezentovaná ako významné sídlisko pravekého človeka. Preto sa privítala aktivita horeuvedenej inštitúcie v prospech rozvoja turistického ruchu, aby sa dobudovalo informačno-náučné centrum v areáli Domice, a to zriadením expozície s videoprojekciou a archeologickou prezentáciou v jaskyni.

Vo výklenku pri Sieni 11 plameňov sa umiestnila ukážková archeologická sonda (1,5 x 2 m). Rozdelila sa na dve časti, ktoré inštruktážne poukazujú na postup archeologickej výskumu. Obidve časti sondy rozdeľuje kontrolný blok s profilom. Juhovýchodná (skúmaná – pracovná) polovica sondy zostala odkrytá do hĺbky 30 cm od úrovne terajšieho terénu. Rozčlenená je do štvorcových sektorov s nainštalovanými keramickými fragmentmi a pracovným náradím (lopatka, štetec). Severozápadná polovica sondy je preskúmaná do hĺbky 90 až 100 cm. Kedže boli hlinité sedimenty vyplnené kameňmi a premiešané pravdepodobne v dôsledku jaskynných záplav, stratigrafické rozčlenenie vrstiev sa v profile naznačilo farebne troma vrstvami 1 – 3. Spodná – pleistocénna vrstva (1) – je naznačená žltou farbou. Nad touto vrstvou sa zvýraznila čierna kultúrna vrstva s polohou fiktívneho ohniska s červeným pruhom (2), nad ktorou ležala vrchná vrstva (3) hnedej farby. Profil graficky dopĺňa výtyčka a kópie nálezového inventára – zdobená nádobka bukovohorskej kultúry, kamenná podložka na drvenie obilia a kostene hladidlo. Na kontrolnom bloku je položený originál zdobenej misky bukovohorskej kultúry, vyznačenie severu a pracovné náradie – škrabka. Na okraji sondy spočíva milimetrový papier s ceruzou a nákresom sondy.

V náprotivnej Sieni 11 plameňov sa odstránili viaceré menšie ohniská s kamenným vencom, ktoré nahradilo jedno väčšie ohnisko s drevom na podkúrenie. Bežný život neolitickej človeka v jaskyni naznačujú názorné rekonštrukcie v Sieni terás (nazývanej aj Hrnčiareň). Na tomto mieste sa v minulosti doložili hlavné pracovné aktivity nositeľov bukovohorskej kultúry – ťažba hliny, výroba keramiky, ohnisko a terasové úpravy (schodíky) smerujúce k riečištu Styxu. Táto činnosť sa naznačila vybudovaním modelu kupolovej pece s nevypálenými i vypálenými nádobami na kamennej podložke. V chodbe vedúcej k Styxu, sa postavil model ohniska s kamenným vencom a s elektrickým „plameňom“. Pri ohnisku sedí model neolitickej ženy v životnej veľkosti,

Obr 2. Model neolitickej ženy

odeťej v plášti z vrecoviny a s náhrdelníkom z mušlí. Vedľa nej sú hlinené nádoby a kamenná podložka s drvičom a s nasypaným zrnom. Za ňou je umiestnený model jednoduchých tkáčskych krosien. Spomínané rekonštrukcie sa neskôr využili pri natáčaní filmu o živote neolitickej človeka v Domici, kde sa okrem výroby keramiky prezentovalo stiahovanie kože zo srnca, tkanie látok, šitie a spracovávanie kožušíni či bežný život pri ohni (spevňovanie dreveného hrotu oštepu v ohni, konzumácia). Nechýbal džavot detí pri Styxe a kultové obrady pred Posvätnou chodbou (maľovanie tiel pravekých ľudí, uhl'ových kresieb na stenu jaskyne a tanec so šamanom). Film (spolu s ďalšími z oblasti speleológie, geológie a histórie objavov a výskumu Domice) je premetaný v expozícii, v ktorej formou trojrozmerného materiálu nechýba archeologická prezentácia (ukážky nálezov), panel s textovou a s fotografickou prílohou. Projekcia je tiež v samotnej jaskyni. V diaľke na skalnej stene sa pomocou naprogramovaných projekčných reflektorov aplikuje animačná sekvencia pohybu človeka so zvieratom (psom), ukončená pohľadom na tri známe uhl'ové kresby s typickou „korunkou“, ktoré fyzicky nie sú bežnému návštěvníkovi jaskyne dostupné.

Moderným a ani v zahraničí ešte nie celkom bežným spôsobom sa podarilo po prvýkrát na Slovensku unikátnym spôsobom dobudovať informačné a náučné centrum v NPP Domica. Škoda len, že bezprostredné okolie jaskyne doplňujú opustené budovy. Chýbajú najmä bežné služby v prospech turistov, ktorých by sa mohli chytiť miestni podnikatelia (stánky s občerstvením, suveníri, atrakcie). Dobrým príkladom a zároveň protipôlom je poskytovanie služieb na opačnej – maďarskej strane Domice, v jaskyni Baradla (Aggtelek).

Marián Soják

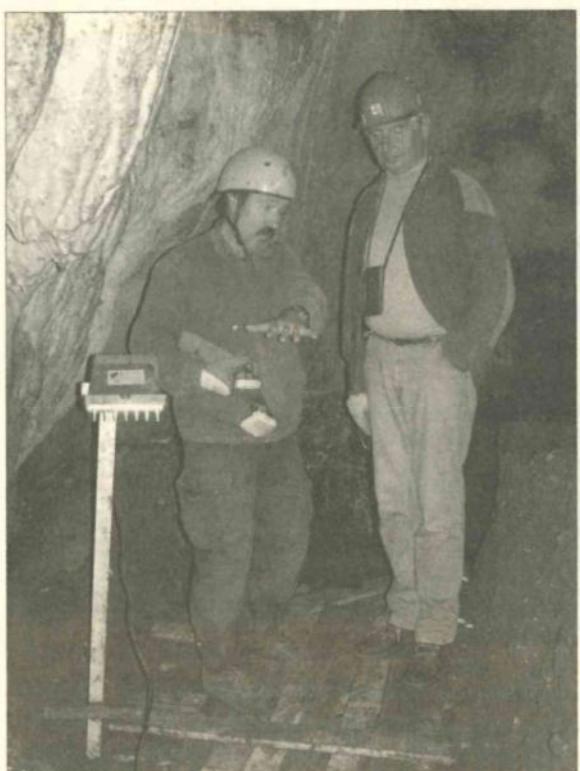
Sága Moravských Přemyslovcov

Vlastivedné múzeum Olomouc v spolupráci s Múzeum mesta Brna pripravili k 700. výročiu tragickej smrti posledného přemyslovského vládca Václava III. výstavu s názvom Sága Moravských Přemyslovcov. Vystavovali sa predmety umeleckohistorického, historického a archeologického charakteru z obdobia 11. až začiatku 14. storočia, ktoré pochádzajú zo zbierok múzeí, kostolov a kláštorov celej Moravy a inštitúcií v Prahe. Výstava bola inštalovaná v Přemyslovskom paláci vo VM Olomouc od 20. 4. do 6. 8. 2006 a v súčasnosti sa dá navštíviť v Múzeu mesta Brna na hrade Špilberk (14. 9. 2006 – 21. 1. 2007). Ďalšie informácie na www.spilberk.cz, www.vmo.cz.

Tomáš Zachar

Medzinárodný speleoarcheologický výskum jaskyne Julcsa

V období od 14. do 26. augusta 2006 Archeologický ústav SAV participoval na systematickom speleoarcheologickom výskume maďarskej jaskyne Julcsa a rovnako ako v predchádzajúcich výskumných sezónach ho viedli Gábor Rezi-Kató z Maďarského národného múzea v Budapešti a Václav Furmanek z Archeologickeho ústavu v Nitre. Zo slovenskej strany sa na ňom ďalej zúčastnili Vladimír Mitáš (Archeologický ústav SAV, Nitra), Alexander Botoš (Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica, pracovisko Lučenec) a študenti Katedry archeológie a muzeológie z Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (Adrián Nemergut, Marek Vojteček a Zuzana Ďuďáková). Aj tento rok bol uvedený výskum realizovaný vďaka finančnej podpore Višegrádskeho fondu.

Obr. 1. Václav Furmanek a István Szenthé pri diskusii o nálezových situáciach v „Hlavnej sále“

Jaskyňa Julcsa sa nachádza na severnom okraji Aggtelekského krasu, ktorý je súčasťou Národného parku Aggtelek. Je situovaná na južnom svahu vrchu Hosszú-tető (461 m) v nadmorskej výške 425 m a od slovensko-maďarských hraníc je vzdialenosť približne 500 m. Patrí do katastrálneho územia obce Szögliget, župa Borsod – Abaúj – Zemplén. Širšie okolie jaskyne je turisticky príťažlivou a intenzívne vyhľadávanou zónou slovensko-maďarského pohraničia. Do menovanej krasovej oblasti turistov lákajú nielen nádherné prírodné scenérie, ale hlavne sprístupnené jaskyne, ktoré sú súčasťou svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Za všetky treba uviesť napr. známy jaskynný systém Baradla-Domica, jaskyňu Béke alebo Rákócziho jaskyne. Vo viacerých jaskyniach Aggtelekského krasu boli objavené stopy po prehistorickom osídlení, napríklad v jaskyni Baradla už koncom 19. storočia.

Jaskyňa Julcsa je skúmaná od roku 2000, kedy v nej skúsený geológ a zanietený jaskyniar István Szenthé z Budapešti objavil a pre odbornú verejnosť sprístupnil prvé archeologické nálezy, medzi ktorými sa nachádzal napr. zlatý tyčinkový náramok alebo typická keramika kyjatickej kultúry. Výnimočnosť objavených nálezov bola rozhodujúcim impulzom k rozbehnutiu archeologickeho výskumu lokality, na ktorej sa od roku 2001 uskutočnilo 5 úspešných výskumných sezón.

Tohtoročný výskum Julcse bol zameraný najmä na pokračovanie skúmania priestorov, ktoré boli pomenované ako Hlavná sála a Klenotnica. Zo skúmaných vrstiev menovaných jaskynných útrob boli vyzdvihnuté predovšetkým rozličné keramické fragmenty a zvieracie kosti. V súbore nálezov z terajšej sezóny však nechýbajú výrobky z bronzu, zo železa, z kostí, z kameňa či zvyšky malakofauny. Žiaľ, bohatú kolekciu zlatých ozdob z jaskyne – depot – sa tento rok nepodarilo rozšíriť o ďalšie exempláre. K pozoruhodným nálezom však možno zaradiť zlomok ľudskej sánky, ktorý pravdepodobne súvisí s predpokladaným kultovým využitím jaskyne na konci doby bronzovej. Po prebežnom zhodnotení nálezov z tohtoročnej výskumnej sezóny možno povedať, že podstatnú časť pamiatok reprezentuje materiál kyjatickej kultúry z neskorej doby bronzovej.

Nateraz získané nálezy ukazujú, že jaskyňa Julcsa bola najintenzívnejšie využívaná v mladšej a neskorej dobe bronzovej ľudom kyjatickej kultúry (1200 až 700 pred Kr.). Krátko predtým sa do jaskynných priestorov dostali tiež pamiatky pilinskej kultúry. Už teraz je však zrejmé, že s prítomnosťou človeka v Julcsei treba počítať aj v strednom neolite a pod spomenutými vrstvami z doby bronzovej možno predpokladať vrstvy s nálezmi kultúry s gemerskou lineárной keramikou a bukovohorskou kultúrou (okolo 4500 pred Kr.). Pre úplnosť treba uviesť, že z jaskyne pochádzajú aj sporadické nálezy zo staršej

Obr. 2. Zlatá ozdoba z „Klenotnice“ nájdená v minuloročnej výskumnej sezóne

doby železnej prisudzované východoeurópskym kočovným kmeňom (kultúra Vekerzug), ďalej keramika Keltov z doby laténskej (asi 300 – 200 pred Kr.) a výrobky z obdobia včasného (10. – 11. stor.) a vrcholného stredoveku (13. – 14. stor.). Stručný prehľad nálezov a kultúr z jaskyne umožňuje konštatovať, že Julcsa bola pre ľudí po tisícročia dôležitým útočiskom.

Účasť skupiny slovenských archeológov na medzinárodnom speleoarcheologicom výskume v Národnom parku Aggtelek sa i tento rok ukázala ako veľmi potrebná a užitočná. Zostáva len veriť, že takto tematicky zameraný výskum bude v nasledujúcich rokoch pokračovať a ďalšia sezóna výskumu Julcse bude pre obidve bádateľské strany aspoň tak úspešná ako tohtoročná. Na záver treba maďarským kolegom a priateľom podakovať za vytvorenie prijemnej pracovnej atmosféry a solídne materiálne zabezpečenie zrealizovanej výskumnej sezóny.

Vladimír Mitaš

Študentské dni nitrianskych univerzít

Katedra archeológie a muzeológie a Katedra história FF UKF v Nitre usporiadala v rámci vyšie spomenutého projektu jednodňový cyklus prednášok pod názvom „Deň módy“, ktorý je voľným pokračovaním minuloročných „Historických dní“ a predminuloročných „Antických dní“. Cieľom týchto akcií je spestriť študentom vyučovací proces a netradičnou formou im sprístupniť nové informácie z rôznych oblastí sveta minulosti.

V rámci akcie odznelo niekoľko zaujímavých prednášok o móde, odievani a o odevných doplnkoch od protohistorického obdobia po koniec 20. storočia v podaní vedeckých pracovníkov z oblasti história, archeológie, etnológie z rôznych inštitúcií, ktoré doplnili aj prednášky študentov archeológie a histórie FF UKF v Nitre.

Dopoludňajší program tvoril cyklus prednášok pod názvom „Móda a odievanie od prelomu letopočtu podnes“, v rámci ktorého odzneli nasledujúce príspevky:

- Mgr. K. Beňová (Tríbečské múzeum v Topoľčanoch): „Od figového listu po krinolínu“.
- študenti archeológie (FF UKF v Nitre): „Tažké retro alebo vizuálna módna prehliadka protohistorického obdobia“.
- Mgr. H. Chorvátová: „Tzv. veľkomoravský gombík – problémy terminológie a interpretácie“.
- B. Nitrianska: „Vývoj európskej módy 9. – 17. storočia“.
- Š. Nitriansky: „Symbióza odevu a výzbroje stredoveku a renesancie“.
- Mgr. V. Babčanová (Ponitrianske múzeum v Nitre): „Móda v 19. storočí a jej premeny od empíru po secesiu“.
- Mgr. K. Nováková (Ústav etnológie SAV Bratislava): „Slovenský ľudový odev ako sociokultúrny determinant“.
- Mgr. K. Rajniaková (Ústav etnológie SAV Bratislava): Koľko podôb má móda? (Odievanie druhej polovice 20. storočia)

Popoludňajší program bol venovaný prednáškam študentov história pod názvom „Móda trochu inak“:

- študenti 2. ročníka história (FF UKF v Nitre): „Vplyv hudby na módu I. (módna prehliadka)“.
- študenti 2. ročníka história (FF UKF v Nitre): „Vplyv hudby na módu II. (vizuálna prehliadka)“.
- študenti 3. ročníka história (FF UKF v Nitre): „Vznik a vývoj rifľí“.

Ukážky dobovej módy

Predstavu o odievani v jednotlivých sledovaných obdobiach pomohli vytvoriť rekonštrukcie a obrazové prílohy

Študenti archeológie z Katedry archeológie a muzeológie FF UKF v Nitre vystúpili s príspevkom venovaným problematike odievania od doby laténskej po obdobie včasného stredoveku v strednej Európe. Cieľom ich prednášky bolo vytvoriť vizuálnu módnu prehliadku jednotlivých spoločenstiev tohto dlhého obdobia. Na základe archeologického materiálu (hlavne na základe publikovaných hrobových celkov), doplneného o písomné a ikonografické pramene, epigrafický materiál, resp. etnografické paralely sa im podarilo zhotoviť (vo vizuálnej podobe) rekonštrukcie odevov Keltov, obyvateľov provincie Panónie, Germánov, niektorých barbarských spoločenstiev – účastníkov stáhovania národov, Slovanov a Avarov.

rôznych rekonštrukcií od iných autorov, historické informácie a zaujímavé dochované nálezy časťi odevov a odevných doplnkov z iných častí Európy.

Scenár prednášky spočíval vo vízii módneho návrhára, ktorý sa snaží vytvoriť novú kolekciu na základe historických krojov („retro“). Prednášajúci študenti sa pokúsili do svojej prednášky aktívne zapojiť aj ostatných študentov, svojich kolegov. Publikum malo možnosť hodnotiť jednotlivé rekonštrukcie formou hlasovania o najkrajšie „modely“, ktoré sa mali stať hitom budúceho roka.

Táto práca vznikla z dobrovoľnej aktivity študentov, ktorí jednotlivé rekonštrukcie vytvárali vo voľnom čase pod vedením svojich konzultantov (z Katedry archeológie a muzeológie a z Katedry histórie). Cieľom tohto programu bolo pobaviť a zaujať svojich kolegov –

poslucháčov, no zároveň mali študenti archeológie podieľajúci sa na tomto projekte možnosť zapojiť sa do netradičného vyučovacieho procesu, kde využili svoje teoretické znalosti k tvorbe svojich „prvých diel“ a zároveň prvýkrát vystúpili pred väčším publikom. V tejto fáze mala ich práca skôr popularizačný charakter, ale po ukončení akcie študenti vo svojich prácach pokračovali. Upravené a vylepšené prednášky z „Dňa módy“ potom prezentovali v rámci Študentskej vedeckej konferencie a umeleckej prehliadky.

Podobnú akciu, pravdepodobne na tému „Zbrane“, chystáme aj na budúci akademický rok. Týmto by sme vás chceli osloviť a pozvať na plánovanú akciu či už ako divákov, alebo, a to predovšetkým, ako prednášajúcich.

Zuzana Borzová

Letná škola archeológie v Iži

Po skúsenostiach z predchádzajúcich rokov sa aj v roku 2006 (v období od 3. júla do 25. augusta) organizoval výskum a úprava rímskeho kastela v Iži formou letnej školy archeológie.

Zúčastnili sa na nej predovšetkým študenti archeológie z viacerých univerzít z Poľska (IA UJ Kraków, IA UW Warszawa, IA UK Toruń), z Belgicka (KU Leuven, Antwerp Ac., Uni. Gent), z Holandska (Uni. Leiden), z Islandu (RU Reykjavík), z USA (New York College), z Českej republiky (MU Brno, KU Praha) a zo Slovenska (TU Trnava). Priamo v teréne sa podieľali na výkopových prácach, dokumentovaní a úprave stavebného komplexu kúpeľov a priekopu v predpolí severnej brány kastela.

Dr. Rajtár oboznamuje študentov s históriaou rímskeho tábora v Iži

Súčasťou letnej školy boli prednášky a semináre zamerané nielen na výsledky výskumu tohto náleziska, ale aj na vývoj rímskych hraničných opevnení v úseku severnej Panónie a štruktúru, úlohu a výzbroj rímskej armády (J. Beljak, J. Rajtár, B. Van Daele). Samostatný týždňový blok prednášok a seminárov bol venovaný hlavne problematike rímskej keramiky, jej typológií a triedeniu, ale aj výzbroji a výstroju rímskych vojakov (K. Kuzmová a J. Rajtár). Niektorí študenti, so špecializáciou na konzerváciu, sa pod odborným dohľadom K. Vandenbrandenovej venovali vyzdvihnutiu, konzervácii a reštaurovaniu archeologických nálezov a zúčastnili sa aj priamo na príprave exponátov pre výstavu usporiadanej v múzeu v Komárne pri príležitosti storočnice začiatia archeologických vykopávok v Iži.

V rámci letnej školy sa uskutočnili exkurzie do Maďarska, kde účastníci navštívili niektoré múzeá (Klapka György Múzeum v Komárom, Nemzeti múzeum a Múzeum Aquincum v Budapešti) a pamiatky (Visegrád).

Letná škola archeológie v Iži sa uskutočnila už po piatykrát najmä vďaka úzkej spolupráci Archeologického ústavu SAV v Nitre, Instytutu archeologii UJ v Krakove a obce Iža.

Ďalšie informácie o letnej škole archeológie si možno pozrieť na webovej stránke www.kelementia.be

Ján Beljak

Druhá sezóna výskumu Kuvajtsko-slovenskej archeologickej expedície na ostrove Failaka

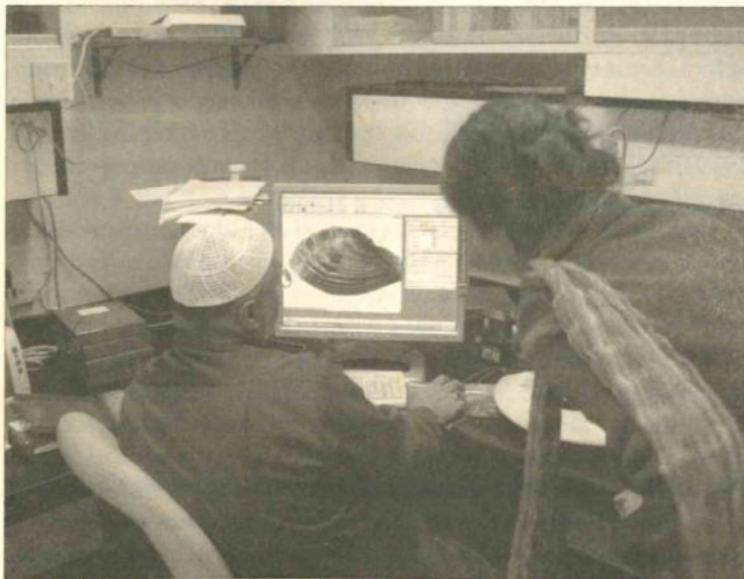
V mesiacoch február – marec 2006 sa uskutočnila druhá výskumná sezóna spoločnej Kuvajtsko-slovenskej expedície na ostrove Failaka vzdialenom 17 km od hlavného mesta Kuvajtu. Ide v poradí o tretiu spoločnú akciu tohto výskumného tímu; uskutočnili sa už dve výskumné sezóny v Kuvajte (2004, 2006) a jedna sezóna na Slovensku (Liptovská Mara 2005).

Druhá výskumná sezóna mala dva hlavné ciele – pokračovať vo výskume pobrežného, azda prístavného sídliska z bronzovej doby (obdobie kultúry Dilmun) Al-Khidr na severnom výbežku ostrova Failaka a uskutočniť systematický prieskum archeologických lokalít na ostrove, a následne spracovať dátu z týchto aktivít v prostredí GIS.

Organizátorom a sponzorom druhej výskumnej sezóny v Kuvajte bola opäť v plnej miere kuvajtská Národná rada pre kultúru, umenie a literatúru (National Council for Culture, Arts and Letters) a personálne obsadenie tímu mal z väčej časti v rézii Archeologickej ústav SAV. Okrem týchto dvoch inštitúcií sa na výskume podieľali študenti Katedry archeológie a muzeológie Univerzity Konštántína Filozofa v Nitre, zástupcovia Kuvajtského inštitútu pre vedecký výskum (K.I.S.R. – Kuwait Institute for Scientific Research; výskum otolitov), Katedry prehistórie Istanbulskej univerzity (Prehistorya Anabilim Dali, İstanbul Üniveristesi; archeológia, reštaurátorstvo), projektu ADIAS zo Spojených arabských emirátov (Abu Dhabi Islands Archaeological Survey; archeozoológia) a špecialista na výskum rastlinných fytolitov z Belgicka.

Obr. 1. Pracovný záber z výskumu

Obr. 2. Čítanie otolitov

kedže väčšia časť sídliska je pre výskum nedostupná – leží pod moderným islamským cintorínom. Obyvatelia sídliska mali čulé kontakty so svojimi susedmi v Zálive, ako o tom svedčí spektrum nájdených predmetov a surovín (bitumen a surovina na výrobu kamenných štiepaných nástrojov z kuvajtskej pevniny, steatit pravdepodobne z Ománu, síra zo Spojených arabských emirátov alebo z kuvajtskej pevniny, pečatný valček z južnej Mezopotámie).

Okolo polovice druhého tisícročia pred n. l. bol priestor na pobreží pravdepodobne využitý (alebo dlhšie využívaný?) na pochovávanie – tesne pred záverom sezóny bol objavený hrob skrčenca, ktorý pravdepodobne súvisí už s postdilmunským vývojom v Zálive, t. j. s kassitskou kolonizáciou tejto oblasti z priestoru Mezopotámie. Nájdený hrob je prvým hrobom z bronzovej doby na ostrove, a tak má kuvajtsko-slovenský tím veľkú šancu prispieť

Interdisciplinárny výskum (archeológia, archeobotanika, archeozoológia, výskum otolitov, fytolitov, geofyzika, geodézia) lokality Al-Khidr priniesol nové poznatky o vývoji tohto sídliska a o jeho kontaktoch s okolitým svetom v čase jeho trvania v prvej polovici druhého tisícročia pred n. l. Po druhej výskumnej sezóne je jasné, že lokalita nebola osídlená len jednorázovo, ale že došlo k využitiu tejto polohy na pobreží minimálne v dvoch až troch etapách tzv. dilmunskej kultúry (prvá tretina 2. tisícročia pred n. l.), najprv pravdepodobne rybármí v sezónach lovu určitých druhov rýb, neskôr bola vybudovaná stálejšia osada s kamennými domami, ktorých zvyšky sú miestami stále viditeľné na súčasnom povrchu.

O rozšírení osady ďalej od pobrežia sa dajú formulovať iba pracovné hypotézy,

k vedomostiam o pochovávaní, a tým aj o duchovných predstavách obyvateľov severnej časti Zálivu v období po závere starobabylonského obdobia.

Druhým hlavným cieľom expedície bol prieskum ostatných archeologických lokalít na ostrove. Okrem systematického archeologického prieskumu a geodetického zamerania sa urobilo geofyzikálne meranie na vybraných lokalitách. Prieskum sa zameral predovšetkým na lokalitu Al-Qusur, kde bola pod vedením Dr. K. Pietu zdokumentovaná južná časť včasnopresanské osady príslušníkov nestoriánskej cirkvi, ktorá sa rozkladá na ploche cca. 3 x 3 km v strede ostrova, a ktorá bola využívaná v 5. – 9. stor. n. l., kedy ešte do tejto časti Zálivu neprenikol islam. Detailným prieskumom jednej z usadlostí sa podarilo objaviť množstvo fragmentov z tenkostenných sklenených nádob, ktoré sú v danom prostredí v konkrétnom čase unikátom. Osadu už skúmal taliansky (70. roky 20. stor.) a francúzsky tím (80. roky 20. stor.). Talianska misia určila približnú rozlohu osady (menšiu než aká bola určená na základe presného zamerania v tomto roku) a stanovila počet usadlostí na približne 120; Francúzi objavili a odkryli základy ranokresťanského kostola Nestoriánov. Osada Nestoriánov na Failaka nie je jedinou v Zálive – podobná je známa aj zo Spojených arabských emirátov.

Kuvajtsko-slovenská archeologická expedícia sa spracovaním dát v prostredí GIS podieľa aj na prezentácii a propagácii archeologického dedičstva ostrova, ktorá je súčasťou pripravovaného projektu turistickej zóny na Failake.

Úspešná spolupráca Kuvajtsko-slovenskej archeologickej misie pokračovala v auguste tohto roku ďalšou spoločnou sezónou na Slovensku (pireskumy lokalít v Liptove). Nasledujúca etapa výskumu na Failake sa bude realizovať na jar roku 2007.

Oficiálnu internetovú stránku expedície nájdete na adrese www.kuwaitarchaeology.org.

Lucia Benediková

SPOMÍNAME

PhDr. Jaroslav Vizdal, CSc.

V apríli tohto roku sme si pripomnuli nedožité osemdesiatiny jedného z najvýznamnejších múzejníkov 2. polovice 20. storočia, zakladateľa a dlhorodeného riaditeľa Zemplínskeho múzea v Michalovciach a popredného archeológov Zemplína – PhDr. Jaroslava Vizdala, CSc., (1926 – 1994).

JUBILEÁ

V roku 2006 si pripomíname životné jubileá našich členov

85 rokov

Vladimír Jamárik

80 rokov

akademik prof. PhDr. Bohuslav Chropovský, DrSc.,

75 rokov

Emília Chropovská, PhDr. Pavol Kuka, CSc., prof. PhDr. Mária Novotná, DrSc., PhDr. Jozef Paulík, CSc., PhDr. Magda Pichlerová, Csc.

70 rokov

PhDr. Elena Minarovičová

65 rokov

MUDr. Dušan Guller, Ing. Eva Hajnalová, DrSc., PhDr. Karol Pieta, DrSc., PhDr. Marta Remiášová (Hornonitrianske múzeum v Prievidzi za podpory SAS vydalo publikáciu k jubileu bádateľky), prof. PhDr. Alexander Ruttikay, DrSc., prom. hist. Štefánia Tóthová

60 rokov

Ivan Galánek, doc. PhDr. Jozef Hoššo, CSc., Ivan Lupták, PhDr. Petr Novák, PhDr. Etela Studeníková, Csc., Tatiana Šídlová

Jubilantom srdečne blahoželáme!

Jubileum akademika Bohuslava Chropovského

Významný slovenský archeológ, dlhoročný riaditeľ Archeologickej ústavu SAV v Nitre, akademik SAV a bývalej ČSAV prof. PhDr. Bohuslav Chropovský, DrSc., sa dňa 9. augusta 2006 dožíva svojich požehnaných osemdesiatych narodenín. Rodák z rázovitej obce Čataj sa na jeseň svojho bohatého vedeckého a vedecko-organizátorškého života vrátil opäť a definitívne do svojho rodiska, kde sa dosiaľ venuje svojej vedeckej činnosti a teší sa prítomnosti svojej početnej rodiny, návštěvám svojich priateľov i bývalých spolupracovníkov.

B. Chropovský stál v rokoch 1970 – 1990, teda plných dvadsať rokov na čele Archeologickej ústavu SAV v Nitre, bol hlavným predstaviteľom slovenskej archeológie a viac rokov - na základe mnohých súhier okolností, medzi ktorými bolo aj vysoko uznávané medzinárodné postavenie AÚ SAV – bol hlavným koordinátorom vedeckovýskumného programu pre archeologické bádanie v bývalom Československu.

Vysokému medzinárodnému uznaniu sa teší aj individuálna bádateľská činnosť Bohuslava Chropovského – archeológa slovanského obdobia. Jeho výskumy, z ktorých treba vyzdvihnuť najmä veľké odkrývky v Nitre a jej okolí, jeho početné publikácie, ktoré vyvrcholili reprezentatívnym, vo viacerých jazykoch vydaným kompendiom o dávnoveku Slovanov, ho zaraďujú medzi špičkových európskych archeológov-slavistov.

Jeho mérou vždy boli veľké projekty, medzinárodné uznanie pre slovenskú vedy, vyššia finančná podpora pre archeologicke bádanie. III. kongres UIAS v roku 1975, XII. kongres UISPP v roku 1991 a početné ďalšie podujatia svedčia o tom, že Archeologickej ústav SAV si v období jeho direktória po roku 1970 udržal vysoké vedecké postavenie a zaznamenal vo viacerých smeroch aj cieľný vzostup. Výrazné pozitívne zmeny nastali v rámci vnútorného vybavenia a v modernizácii ústavu. Vzniklo samostatné reprografické stredisko, edičná činnosť sa obohatila o nové sériu, začali sa používať nové počítačové metódy vo výskume, v dokumentácii aj v knižnici, zlepšila sa technická vybavenosť laboratórií, narástol počet interných pracovníkov prírodných vied i príbuzných spoločenských vied. Ústav koordinoval celý rad výstav a zriadil si aj vlastnú „Klenotnicu“ skvostných nálezov, ktorej vplyv na rast autority ústavu u vtedajších verejných činiteľov bol veľmi zreteľný.

Nebudeme tu vypočítavať početné funkcie a sféry aktivít, ktoré súviseli s vysokým vedecko-organizátorškým postavením prof. Chropovského. Treba však zdôrazniť, že predstavoval konštruktívny „budovateľský“ typ verejného činiteľa. Vedel získať podporu štátnych, politických, vedeckých a kultúrnych inštitúcií pre potreby rozvoja inštitúcie i disciplíny. Nadviazal na predchádzajúcu, doslova pioniersku činnosť svojho predchodcu doc. PhDr. Antona Točíka, DrSc. Obaja boli odlišní svojimi vnútornými povahovými danosťami, rozhodovali o slovenskej archeológií v inom „politickom čase“, v iných ekonomických podmienkach a zákonite pritom využívali aj rozdielne prostriedky vplyvu. Vo vývoji Archeologickej ústavu SAV však predstavujú kontinuálny prúd, na ktorý v mnohých smeroch nadväzujeme aj v súčasnosti. Ciele vedy a jej organizácia totiž neznášajú postup skokmi, vyžadujú generačnú a organizačnú kontinuitu. Prirodzene, prebieha to v iných podmienkach, pri využívaní iných prostriedkov, ale s rovnakým cieľom - s cieľom sledujúcim rozvoj Archeologickej ústavu SAV a celej našej vednej disciplíny ako súčasti výsostne slovenskej vedy a kultúry v širokých medzinárodných kultúrnohistorických súvislostiach.

Vzťah k ľuďom a ich spätná odozva - to sú tie jemné jazyčky na váhach popularity v kolektívoch, ktoré sú obsahom spomienok. Pritom sa neraz stáva, že pri takýchto „hodnoteniaciach“ rozhodujú pohľady či slová, a nie činy. Stať sa obľúbenými členmi kolektívu sa vďaka povahovým vlastnostiam darí neraz i ľuďom, ktorí pre daný kolektív nič neurobili ani by neurobili... Prof. Chropovský bol odlišným typom bádateľa i nadriadeného. Rovnako náročný bol k sebe, ako bol náročný k svojim spolupracovníkom. Vo svojich činoch bol však veľmi prajný. Treba si v tomto smere pripomenúť sedemdesiate roky minulého storočia. V období normalizácie bol Archeologickej ústav jediným spoločenskovedným pracoviskom SAV, odkiaľ neodšiel ani jeden z pracovníkov. B. Chropovský zabránil ich kvalifikačnej degradácii a vhodnou diplomaciou im pomerne rýchle otvoril aj cestu k publikovaniu. Mohol to urobiť i vďaka tomu, že súdržnosť kolektívu ústavu – napriek krivdám, ktoré politický vývoj v normalizačnom období niektorým starším kolegom priniesol – zabránila vonkajším likvidačným zásahom.

Občianske združenie A. Točíka v spolupráci s Archeologickej ústavom SAV zaradilo do svojho biografického edičného programu zväzok venovaný prof. B. Chropovskému. Jeho životné kalendárium a osobná bibliografia predstavujú faktografickú os, ku ktorej sa v tejto malej publikácii pripájajú osobné stanoviská a hodnotenia viacerých kolegov a verejných činiteľov, ktorí s jubilantom spolupracovali a mali možnosť spoznať ho osobnose v rôznych etapách jeho doterajšieho aktívneho vedeckého a spoločenského pôsobenia.

V ich mene a v mene tých predstaviteľov archeologickej a kultúrnej obce, ktorí poznajú vedeckú a vedecko-organizátorškú činnosť jubilanta, prajeme prof. PhDr. Bohuslavovi Chropovskému, DrSc., čo najviac zdravia, životného optimizmu, radosti z práce a osobnú pohodu v rodine i v kruhu priateľov.

Alexander T. Ruttkay a Jozef Vladár

(Text bol s láskavým dovolením autorov prevzatý z publikácie Ruttkay, A. – Vladár, J. /edit./: Bohuslav Chropovský. Život a dielo. Nitra 2006, s. 9 – 11 /Príhovor/).

Jozef Paulík sedemdesiatpäťročný

V tomto roku oslávil významné životné jubileum popredný odborník na dobu bronzovú PhDr. Jozef Paulík, CSc. Človek všeobecných záujmov venujúci sa popri archeológii aj literatúre a umeniu, ktorého oceňujú viaceré generácie kolegý a kolegov, tiež ako príjemného spoločníka a džentlmena zo starej školy. J. Paulíka poznáme ako terénnego pracovníka organizujúceho rad archeologických výskumov v rámci Archeologickeho ústavu SAV v Nitre i Archeologickeho múzea SNM v Bratislave. Terén mu iste prirastol k srdcu, veď ešte pred piatimi rokmi – ako dôchodca – spolupracoval na výskume objektov z mladšej doby bronzovej a z doby halštatskej na devínskom hradnom vrchu. J. Paulík je však známy predovšetkým ako vedecký pracovník, ktorého prácu charakterizuje nezávislosť a hľadanie originálnych riešení. Všeobecný rozhlásad a hlboké znalosti mu umožnili od začiatku pristupovať k interpretácii nálezov s veľkým rozhlásadom. S jeho menom sa spájajú pojmy ako mohyla v Čake a čakanská kultúra, kyticická kultúra, sereďská skupina, mohyla v Očkove, velatická kultúra na Slovensku, výzbroj a výstroj popredných bojovníkov mladšej doby bronzovej či prvé veľké sťahovanie národov. Tieto sa stali pevnou súčasťou archeológie na Slovensku i v strednej Európe. Počas zamestnania v obidvoch inštitúciach jubilant nehľadal cesty prinášajúce možnosti kariéry či iné výhody, plne sa sústredil na svoju prácu. Odchod do dôchodku preto neznamenal jej prerušenie. V roku 2006 odovzdal do tlače štúdiu o osídlení Pohanskej pri Plaveckom podhradí v mladšej dobe bronzovej. Ako dôchodca pokračuje smerom, ktorý si vytýčil pred mnohými rokmi a stále ho neopustila zvedavosť, nápady a odvaha kráčať po nepreskúmaných cestách.

Jožko, do ďalších rokov Ti prajeme veľa zdravia a tvorivých sil!

Juraj Bartík

K životnému jubileu prof. PhDr. Márie Novotnej, DrSc.

Profesorka Mária Novotná zasvätila celý svoj život archeologickemu bádaniu. Stala sa významnou, medzinárodne uznávanou vedeckou osobnosťou. Jej mnohostranná činnosť sa prejavila vo všetkých formách archeologickej práce, vo vedecko-výskumnnej i vedecko-pedagogickej oblasti.

Na najvyšsnej profesionálnej úrovni sa venovala terénnemu archeologickemu výskumu, rozsiahlej heuristickej, publikačnej, edičnej a organizačnej činnosti. Medzi najvýznamnejšie výsledky jej teoretickej vedeckej práce patrí priekopnícke vypracovanie chronologických schém pre dobu bronzovú na území Slovenska, hypotéz o hospodárskom a duchovnom vývoji spoločnosti doby bronzovej na Slovensku, v Karpatskej kotline a v strednej Európe. Intenzívne sa venovala skúmaniu počiatkov baníckej činnosti a metalurgie medi na Slovensku v širších historických súvislostiach. Bola vedúcou celého radu grantových úloh, prostredníctvom ktorých zverejnila viaceré monografie a množstvo pôvodných vedeckých prác doma i v zahraničí. Jej publikácie patria k základnej, veľmi často citované odbornej literatúre. Osobitnú pozornosť venovala popularizácii výsledkov vedeckého bádania. Odborná verejnosť pozná prof. Novotnú aj ako organizátorku viacerých úspešných vedeckých podujatí a členku mnohých domáčich i zahraničných vedeckých a akademických komisií a inštitúcií.

Osobitne významnú kapitolu v živote jubilantky tvorí pedagogická činnosť. Na Filozofickej fakulte UK v Bratislave vychovala niekoľko generácií slovenských archeológov. Neskôr sa zaslúžila o vznik samostatného študijného odboru klasická archeológia. Na Trnavskej univerzite v Trnave založila Katedru klasickej archeológie, ktorá bola niekoľko rokov jediným pracoviskom svojho druhu na Slovensku. Katedra, ktorú viedla takmer 10 rokov, získala prostredníctvom jej aktivít významný kredit na medzinárodnom vedeckom poli. Za svoju mimoriadnu vedeckú činnosť a prínos v odbore archeológia bola ocenená viacerými inštitúciami doma i v zahraničí.

Prof. PhDr. Mária Novotná, DrSc., oslávila svoje životné jubileum v plnom zdraví a pracovnom nasadení. Jej obdivuhodná činorodosť a neustály pracovný elán sú významným stimulom nielen pre ňu, ale aj pre jej blízkych spolupracovníkov, kolegov i poslucháčov, ktorým nadále odovzdáva svoje bohaté vedomosti a skúsenosti.

Klára Kuzmová

Životné jubileum Magdy Pichlerovej

Okrúhleho životného jubilea sa dožíva aj významná slovenská archeologička a muzeologička PhDr. Magda Pichlerová, CSc. Patrí k priekopníckej generácii bádateľov, ktorá kládla základy profesionálnej národnej archeológie. V priebehu celej svojej kariéry bola verná Slovenskému národnému múzeu a významne sa podieľala na budovaní jeho zbierkového fondu. V početných publikovaných prácach, vrátane monografií, podstatne prispela k chápaniu múzea ako vedeckej inštitúcie. Pozornosť laickej, no aj odbornej verejnosti, vyvolali viaceré jubilantkine výstavy, predovšetkým pre snahu hľadať netradičné prezentačné formy. Z početných terénnych výskumov treba spomenúť predovšetkým veľké akcie v Dunajskej Lužnej a v Bratislave-Rusovciach. Napriek tomu nepodceňovala ani menšie a drobné nálezy. S jej príspevkami sa možno stretnúť vo všetkých českých, slovenských, no i vo viacerých zahraničných renomovaných archeologickej periodikách. Svoju pozornosť venovala predovšetkým dobe halštatskej a rímskej, no spracovala aj nálezy z iných pravekých období. M. Pichlerová je aj v súčasnosti v kontakte s archeologicou obcou, ktorá jej praje do budúcnosti veľa zdravia, spokojnosti v živote aj v odbornej práci.

Vladimír Turčan

Odišla Berta Nieburová ...

Dňa 21. marca 2006 zomrela dlhoročná pracovníčka Archeologického ústavu SAV pani Berta Nieburová (1919 – 2006). Jej odchod do večnosti znamená pre slovenskú archeologickú venu ľažko nahraditeľnú stratu. Zosnulá pôsobila dlhé desaťročia v službách archeológie ako prekladateľka odborných textov do nemčiny.

Málokto z nás (a mladší asi už vôbec nie) si dnes uvedomí, že aj Berta Nieburová má veľkú zásluhu na tom, že slovenská archeológia začala byť v 2. polovici 20. storočia vnímaná a rešpektovaná odborným archeologickým svetom ako dynamicky sa rozvíjajúca vedná disciplína. Berta Nieburová totiž za takmer polstoročie práce pre Archeologický ústav SAV (ale i pre pracovníkov ďalších inštitúcií) preložila tisícky strán súhrnov k článkom v slovenských odborných časopisoch, stovky prednášok na konferencie a sympóziá, ďalšie stovky mnohostránkových štúdií pre časopisy a desiatky knižných monografií. Dnes sotva ešte dostatočne oceňujeme fakt, že razantný prienik slovenskej archeológie do medzinárodných odborných štruktúr je sice nenápadne, ale úzko spojený aj s pohotovosťou a kvalitou sprístupnenia jej úspechov do zahraničných odborných kruhov prostredníctvom cudzojazyčných prekladov.

Kvalitný preklad bol pre B. Nieburovú trvalou samozrejmosťou. Vždy mala ambíciu správne porozumieť autora a optimálne sprostredkovať jeho myšlienky čitateľovi z nemeckej rečovej oblasti. O tom, že sa jej to úspešne darilo, svedčili uznanlivé slová a pochvaly od našich zahraničných kolegov. Neraz sme od nich počuli názor, že v prekladoch B. Nieburovej cítiť, že ich robila rodená Nemka.

B. Nieburová mala pre kvalitný preklad do nemčiny výborné predpoklady. Narodila sa 21. januára 1919 v Čermanoch (okr. Topoľčany) v tretej generácii rodiny nemeckých pristáhovalcov z Dolného Saska. V rodisku vychodila v rokoch 1925 – 1933 nemeckú rímsko-katolícku ľudovú školu (Einklassige röm.-katholische Volksschule), následne v roku 1935 navštievovala nemecké štátne reálne gymnázium v Levoči (Deutsches Staats-Reformreal gymnasium) a napokon v rokoch 1935 – 1939 absolvovala nemecký štátny učiteľský ústav v Brne (Deutsches Staats-Lehrbildungsanstalt mit Koedukation in Brünn), ktorý úspešne ukončila maturitou. V rokoch 1939 – 1944 učila na nemeckej rímsko-katolíckej škole vo Veľkom Poli (nemecky Hochwiesen) v okrese Žarnovica.

Po skončení 2. svetovej vojny nemohla pôsobiť ako učiteľka. Ako príslušníčka nemeckej menšiny to mala v povojnovom období veľmi ľažké. Zažila šikanovanie, ústrky a zakúsila aj tvrdú ruku socialistickej justície a triedne motivovaný rozsudok.

V rokoch 1946 – 1955 pracovala v Nitrianskych mlynoch, najprv ako robotníčka, neskôr ako účtovníčka. V aférach „odhalovaných“ v mlynárskych kruhoch v päťdesiatych rokoch minulého storočia sa stala vitaným terčom pri hľadaní „obzvlášť nebezpečných antisocialistických živlov“. Neoprávnene sa vtedy dostala medzi obvinených a aj odsúdených do väzenia. Strávila v ňom dva roky.

Bertu Nieburovú nezlomili tvrdé príkoria a ľažké podmienky väzenského života, ktoré musela zakúsiť v tábore „padlých žien“ v Želiezovciach. Po návrate z väzenia jej prekladateľské schopnosti objavil vtedajší riaditeľ Archeologického ústavu SAV Anton Točík. A tak od roku 1957 začala robiť preklady prác s archeologickou tematikou. Najprv len zmluvne, neskôr, od roku 1962, už ako riadny zamestnanec. S plným zaujatím sa ujala práce prekladateľky. Vždy s vďakou oceňovala, že Archeologický ústav SAV jej vytvoril priestor na uplatnenie jej prekladateľských schopností.. Svoju vďačnosť archeológom splácala vždy načas odovzdanými prekladmi textov, často prinesenými na poslednú chvíľu a nikdy kvôli ich oneskoreniam nereptala. Pracovníci ústavu sa na ňu mohli vždy spoľahnúť, i keď mnohokrát musela preklad urobiť „z večera do rána“.

Keď sa už Berte Nieburovej možno zdalo, že po prekonaní mnohých životných úskalí začína pre ňu pokojnejšie obdobie života, prišli náhle a tragickej úmrta viacerých blízkych príbuzných. Aj ju samu osud znova tvrdzo poznačil, keď počas starostlivosti o domáce zvieratá prišla o prsty pravej ruky. Vyzeralo to tak, že jej práca prekladateľky je ohrozená, veď potrebovala preklady písť na stroji. No vtedy prišla na pomoc jej sestra Kornélia, ktorá sa po odchode do dôchodku ujala funkcie Bertinej pisárky. V takomto tandemе obidve sestry fungovali takmer do smrti. Tante Berty, ako ju všetci v rodine dôverne oslovovali, prevzala zároveň na svoje plecia – so samozrejmosťou jej vlastnou – úlohu všestranne, finančne i morálne pomáhať rodine, i keď vlastnú si nikdy nezaložila.

Pre všetkých, čo Bertu Nieburovú bližšie poznali, bola vzorom silného a zodpovedného človeka, ktorý všetky ľažké životné údery dokázal znášať s obdivuhodnou statočnosťou. Nikdy ju nebolo počuť lamentovať nad krutosťou alebo nespravodlivosťou osudu. Ani v čase, keď sa jej zmocnila ľažká a neúprosná choroba. Bola príkladom činorodej osobnosti, ktorá sa nikdy nepoddáva, a ktorá je s nezdolnou nádejou schopná čeliť mnohorakým nástrahám, ktoré jej život pripravil. Bola Bohom obdaréná schopnosťou vyrovnať sa krutými údermi osudu, darom, ktorý dnes označujeme ako pozitívne myšlenie. Dôležitú úlohu pritom nepochybne zohrala aj genetická výbava zdedená po pracovitých predkoch, a tiež hlboká kresťanská viera.

S Archeologickým ústavom SAV bola Berta Nieburová pracovne spojená aj v pokročilom dôchodkovom veku, ešte na začiatku 21. storočia. Pokial' jej sily stačili, spolu so sestrou Kornéliou promptne plnili všetky prekladateľské požiadavky pracovníkov Archeologického ústavu. Neodmietaли ani prekladateľskú službu archeológom pracujúcim

v múzeach a v iných inštitúciách. A na čo nemožno vôbec zabúdať, robili to pre nás za podstatne výhodnejších finančných podmienok, aké platili a platia na slovenskom trhu prekladateľskej práce.

S paní Bertou Nieburovou sme boli takmer tri desaťročia susedmi, ktorí si vzájomne vidia do okien. Jeden o druhom sme vedeli, kto práve v noci svieti a pracuje. Musím konštatovať, že častejšie sa svietilo v jej oknách ako v mojich. Aj po odchode do dôchodku, do posledných dní svojho života sa zaujímala o dianie v Archeologickom ústave. Nebolo jej ľahostajné, kto a ako bude prekladateľské služby do nemčiny vykonávať po jej definitívnom odchode. Zodpovedne sa zamýšľala nad problémom, ktorý Archeologický ústav SAV v budúcnosti nemenie. Pokúsila sa nájsť aj určité riešenie. Na dráhu odbornej prekladateľky – nemčinárky začala zaúčať svoju praneter Líviu Stümpelovú. Táto bola pre ňu i pre jej sestru Kornélia pevnou oporou a nezastupiteľnou, trpezlivou opatrovkyňou do posledných dní ich života (Kornélia zomrela 3 mesiace pred Bertou, koncom roka 2005).

Aj po odchode do dôchodku pokračovala Berta Nieburová v prekladateľskej činnosti. Prevrat v deväťdesiatych rokoch jej vrial nové sily, a tak začala aktívne pôsobiť v Karpatskonemeckom spolku na Slovensku. Podarilo sa jej založiť tradíciu stretnutí rodákov nemeckej národnosti z Čerman a okolia. Úspešne organizačne zabezpečila viacero výmenných poznávacích zájazdov do okolia Hannoveru, pôvodnej vlasti nemeckých kolonistov, ale aj exkurzií Nemcov z tejto oblasti k svojim vzdialeným krajanom na Slovensku. Nenalou mierou sa tým zaslúžila o dobrú propagáciu Slovenska v nemeckých kruhoch. Iste mala ešte veľa plánov a energie aj na dva životy. Prišla však zákerná choroba...

Berta Nieburová už v priebehu roka 2005 vedela, že jej posledné dni sa neodvratne blížia. Bol som svedkom, ako pri pohrebe sestry a obetavej spolupracovníčky Kornélie koncom decembra 2005 so stoickým pokojom priamo prežívala svoj vlastný odchod. Tí, čo jej boli nablízku, zretel'ne začuli jej povzdych: „Teraz tam už môžete uložiť aj mňa“. Presne tušila, že vzhľadom na ďažkú diagnózusú jej dni spočitané. V ústrety smrti kráčala v bolestiach, ale ako hlboko veriacia kresťanka obdivuhodne vyrovnaná.

Pamätníci budú dlho a s nostalgiou spomínať na Bertu Nieburovú. Na jej spoľahlivú prácu v prospech slovenskej archeológie, ktorú vo svojom obetavom živote vykonala.

Čest' jej pamiatke!

Titus Kolník

Za profesorom Emanuelom Vlčekom...

Prof. MUDr. RNDr. h.c. Emanuel Vlček, DrSc., sa narodil 1. marca 1925 v Rožmitále pod Třemšínem. Obecnú školu navštevoval v Prahe 5-Hlubočepích (1931 – 1936), reálne gymnázium v Prahe 5-Smíchove (1936 – 1944). Po maturite v roku 1944 bol Emanuel Vlček nasadený do leteckej továrne Aero v Prahe 4-Modranoch. V máji 1945 bojoval za Pražského povstania proti nacistom a na Barrandove bol dvakrát ranený. Bol vyznamenaný Československým vojnovým krížom za statočnosť.

Po vojne bol prijatý na Lekársku fakultu Karlovej univerzity v Prahe a súčasne študoval aj antropológiu na Prírodovedeckej fakulte tej istej univerzity. Po promocii nastúpil ako antropológ do archeologického ústavu v Martine-Bystricke, ktorý sa v roku 1953 ako Archeologický ústav SAV prestúhal do Nitry, kde Emanuel Vlček pôsobil do roku 1957. Od roku 1957 prešiel do Archeologického ústavu ČSAV v Prahe, kde pracoval v oddelení paleolitu až do roku 1967, kedy založil a vybudoval antropologické pracovisko v Národnom múzeu v Prahe.

Na konci roku 1974 bol z politických dôvodov zbavený funkcie vedúceho tohto pracoviska. O tri roky neskôr, v novembri roku 1977, založil Emanuel Vlček v Národnom múzeu samostatný referát pre antropologický výskum historických osobností a vývoja človeka. V Národnom múzeu pracoval až do odchodu do dôchodku v roku 1990.

V roku 1962 dosiahol hodnosť CSc., v roku 1969 DrSc. lekárskych vied u profesora L. Borovanského. Habilitáciu podal v roku 1969; tá mu však bola z politických dôvodov pozastavená. Habilitoval sa až v roku 1991 na 1. lekárskej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. V nasledujúcom roku tu bol aj menovaný profesorom normálnej anatómie porovnávaco-antropologickej. O ďalší rok neskôr, v roku 1993, mu bol udelený titul doctor honoris causa biologických vied na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Výskumná činnosť profesora Emanuela Vlčeka sa dá rozdeliť na dve hlavné tematické oblasti paleoantropológiu, presnejšie štúdium fylogenetického vývoja človeka v strednej Európe; a antropologicko-lekársky výskum pozostatkov českých kniežat, kráľov a ďalších významných osobností. Na základe travertínového výliatu lebky z Gánoviec dokázal existenciu populácií neandertálcov na území strednej Európy. Profesor Emanuel Vlček publikoval viac ako 530 prác v domácich a zahraničných odborných periodikách, z toho 70 kníh a monografií, 140 odborných štúdií, 170 správ a 23 populárnych statí. Okrem toho mal viac než 620 odborných prednášok. Jeho výskum bol ocenený desiatkou zahraničných aj domácich vedeckých cien. Význam jeho práce, hoci sa týka predovšetkým antropológie, je multidisciplinárny. Má nesmierne vedeckú hodnotu a predstavuje vynikajúci zdroj informácií pre budúce štúdie. Profesor Emanuel Vlček bol nepochybne jednou z najvýraznejších postáv českej a európskej antropológie druhej polovice minulého storočia.

Spracovala redakcia na základe materiálu Národného múzea v Prahe.

Smútime za Dr. Tamarou Nešporovou

Začiatkom októbra roku 2006 slovenskú archeologickú obec ako blesk z jasného neba zasiahla správa o tragickej úmrtí Dr. Tamary Nešporovej, odbornej pracovníčky Trenčianskeho múzea. Bola to správa o to smutnejšia, že Tamarin život vyhasol pri plnení pracovných povinností – pri preverovaní stavu stredovekého benediktínskeho kláštora na Skalke pri Trenčíne kvôli následnému výskumu. Kameň uvoľnený z obvodového múru mieril neuveriteľne presne, svoju obet' usmrtil osudovo priamo na mieste. Tamara zomrela 10. októbra 2006, ani nie šestdesaťtyročná, plná pracovného elánu, s mnohými odbornými plánmi, so zadostučinením z výsledkov dovtedy vykonanej práce.

Tento rok sme sa na pôde Archeologickej ústavu SAV s Dr. Tamarou Nešporovou mnohí stretávali častejšie ako inokedy. Pripravovala výstavu na Trenčianskom hrade, vyhľadávala vhodný materiál, konzultovala, overovala si správnosť svojich odborných krov. Aj keď nikdy nemala čas na dlhšie debaty, vždy chcela v priebehu pracovného dňa ústav čo najviac využiť, predsa len sa niekedy našla chvíľa aj na spomínanie – na časy, keď ako absolventka štúdia archeológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského nastúpila roku 1965 do Archeologickej ústavu SAV v Nitre, keď toto pracovisko po roku opustila, vydala sa a nastúpila do zamestnania v Trenčianskom múzeu, keď sa jej narodila dcéra, keď po čase jej život obohatilo vnúča atď., atď. Vtedy nikomu z nás nezišlo na um, že to boli rozhovory posledné.

Tamara žila pre archeológiu trenčianskeho regiónu. Archeológia bola vobec náplňou jej života, je paradoxné, že sa jej stala osudnou. Aj keď už nikdy nezaklopne na dvere našich pracovní a nebudeme sa môcť porozprávať o tom, aké nové archeologicke objavy urobila v okolí Trenčína, čo zaujímavé má na výskume Trenčianskeho hradu, tak už len navždy zostane v myslach a spomienkach tých, ktorí si ju vážili a mali ju radi.

Nech odpočíva v pokoji!

Eva Kolniková

Zomreli bývalé pracovníčky Archeologickej ústavu SAV

Rok 2006 sa niesol v znamení úmrtí dlhoročných pracovníčok Archeologickej ústavu SAV. Čoskoro po tom, ako 21. 12. 2005 vo veku 84 rokov zomrela Kornélia Nieburowá, 21. marca 2006 odišla do večnosti aj jej sestra, osemdesaťsedemročná Berta Nieburowá. Pochované sú na cintoríne v rodnych Čermanoch. Obidve sestry dlhé roky slúžili archeológiu, Berta od roku 1957 pôsobila ako prekladateľka – nemčinárka, Kornélia ako pisárka preložených textov. Pracovali takmer do posledných dní života, vynikali pracovitosťou, mimoriadnou zodpovednosťou a dochvílnosťou.

V júni tohto roku (11. 6. 2006) po ťažkej chorobe vo veku 74 rokov zomrela Alena Kimleová, ktorá dlhé roky pracovala v podateľni a v telefónnej ústrednej ústavu. Neskôr, až do ukončenia pracovného pomeru a odchodu do dôchodku spolupracovala s E. Kolníkovou ako jej technická asistentka. Zodpovednosť, radosť z práce a kolegialita patrili medzi jej osobnostné priority, čím si na pracovisku získavala uznanie a obľúbenosť. Pochovaná je na mestskom cintoríne v Nitre.

Koncom septembra (26. 9. 2006) sme sa naposlasy rozlúčili s Bertou Furďovou, dlhoročnou fotografkou ústavu. Zomrela v Nitre vo veku 88 rokov, 29. 9. 2006 bola pochovaná na nitrianskom mestskom cintoríne. Jej prácu v ústave reprezentujú tišický fotografií archeologickej nálezov uložené v dokumentačnom archíve.

Všetky štyri zosnulé bývalé spolupracovníčky zanechali po sebe kus dobre vykonanej práce v prospech slovenskej archeológie, aj za to na ne s vdŕakou spomíname.

R.I.P!

Eva Kolniková

NOVÉ PUBLIKÁCIE

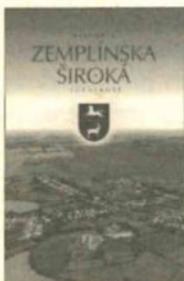
Archeologicke dedičstvo Zemplína. Pravek až včasné stredovek. Vydalo občianske združenie Zemplínska spoločnosť Michalovce v roku 2004. Tvrda väzba, 608 strán, čiernobiela obrazová príloha.

Monografia prináša prvý komplexnejší prehľad archeologickej nálezov, nálezísk a výsledkov bádania pravekých až včasnostredovekých dejín najvýchodnejšie situovaného regiónu Slovenska – Zemplína (ohraničenie problematiky najstaršieho osídlenia obdobím 10. storočia vyplýva z obrovského nárostu počtu archeologickej nálezov v danej oblasti predovšetkým po roku 1970). Zostavovateľkou je PhDr. L. Gačková, autorský kolektív zastupujú J. Béreš, L. Kaminská, M. Lamiová-Schmiedlová, E. Mirošayová (AÚ SAV Nitra, VPS Košice), J. Pavúk (AÚ SAV Nitra), D. Gašaj (VSM Košice), I. Strakošová (Vihorlatské

múzeum Humenné), M. Kotorová-Jenčová (Vlastivedné múzeum Hanušovce n/Topľou), L. Gačková (Zemplínske múzeum Michalovce), J. Chovanec (Vlastivedné múzeum Trebišov). Publikácia je rozvrhnutá do dvoch celkov. V prvej časti podáva Prehľad pravekého až včasnostredovekého vývoja v regióne Zemplína (paleolit až včasny stredovek). Autori jednotlivých príspevkov prinášajú základné informácie o nástupe, priebehu i zániku daných kultúrno-historických úsekov a uvádzajú aj stručnú charakteristiku jednotlivých archeologických kultúr. Podkapitoly druhej, obsiahlejšej časti diela s názvom Archeologickej lokality Zemplína z obdobia praveku až včasného stredoveku predstavujú súčasné okresy Zemplína zoradené geograficky, počínajúc okresom Snina na severe a končiac okresom Trebišov na juhu. Každý z nich obsahuje súpis abecedne usporiadanych archeologickej lokalít, z ktorých nálezy korešpondujú s kultúrno-historickými obdobiami obsiahnutými v publikácii. Čiernobiela obrazová príloha predstavuje výber nálezov z najdôležitejších lokalít daného okresu.

Práca je určená tak profesionálnym archeológom, ako aj širšiemu okruhu čitateľov. Kniha prináša aj príslušné časti platnej zákonnej normy o archeologickej výskumoch, o ochrane nálezov a nálezisk. Poskytuje tiež prehľad osôb s osobitnou odbornou spôsobilosťou na vykonávanie archeologickej výskumu na území Slovenskej republiky. Publikáciu Archeologickej dedičstva Zemplína vydala Zemplínska spoločnosť v Michalovciach s podporou Ministerstva kultúry SR. Objednávky a distribúcia: PhDr. Viera Čurmová, Zemplínska spoločnosť, Nám. osloboditeľov 77, 071 01 Michalovce. Kontakt: 056 / 64 210 67 (po 16. 00 hod. aj 0907 592 140). Cena: 450,- Sk

Zemplínska Široká. História a súčasnosť. Monografia obce. Pre Obecný úrad v Zemplínskej Širokej vydalo vydavateľstvo Excel enterprise, s. r. o. Michalovce v roku 2006. Tvrďá väzba, 152 strán, čiernobiela a farebná obrazová príloha, vydanie prvé. Publikácia vydaná pri príležitosti 740. výročia prvej písomnej zmienky. Zostavovatelia PhDr. L. Gačková a Dr. M. Molnár. V obsahu príspevky o prírodných pomeroch, archeológii, histórii, pamiatkach, národopisných črtách, osobnostiach a nárečí obce. Autorský kolektív v zložení M. Bural', L. Gačková, L. Hriň, P. Karpinský, J. Linková, A. Mišiková, M. Molnár, L. Sciranka, M. Starják, J. Timko.

Pavlovce nad Uhom (1326 – 2006). Prechádzka históriou a súčasnosťou. Monografia obce. Pre Obecný úrad v Pavlovciach nad Uhom vydalo vydavateľstvo Excel enterprise, s. r. o. Michalovce v roku 2006. Tvrďá väzba, 256 strán, čiernobiela a farebná obrazová príloha, vydanie prvé. Zostavovatelia PhDr. L. Gačková a dr. M. Molnár. Publikácia obsahuje príspevky o prírodných pomeroch, archeológii, histórii, stavebno-architektonických pamiatkach, ľudovej kultúre, osobnostiach a nárečí obce. Autorský kolektív v zložení M. Bural', L. Gačková, L. Hriň, P. Karpinský, J. Kočan, P. Kónya, J. Linková, A. Mišiková, M. Molnár, M. Starják.

Suché 1266 – 2006. Stručná história obce spracovaná k 740. výročiu prvej písomnej zmienky. Autori textu PhDr. L. Gačková (Suché a okolie obce v najstarších dobách) a dr. M. Molnár. Pre Obecný úrad v Suchom vydalo vydavateľstvo Excel enterprise, s. r. o. Michalovce v roku 2006.

Markovce – tokom dejín po súčasnosť. Stručná história obce. Autori krátkych príspevkov PhDr. L. Gačková (Markovce a okolie v najstarších dobách) a dr. M. Molnár. Pre Obecný úrad v Markovciach vydalo vydavateľstvo Excel enterprise, s. r. o. Michalovce v roku 2006.

Záhor v zrkadle dejín. Stručná história obce. Autori krátkych príspevkov PhDr. L. Gačková (Vykopaná história) a dr. M. Molnár. Pre Obecný úrad v Záhore vydalo vydavateľstvo Excel enterprise, s. r. o. Michalovce v roku 2006.

Lýdia Gačková

Magdalena Beranová, Jídlo a pití v pravěku a ve středověku, 360 strán, 89 obr., Praha 2005. Publikácia vyšla s podporou Akademie věd České republiky vo vydavateľstve Academia (doporučená cena 260,- Kč).

Popredná česká bádateľka PhDr. M. Beranová, DrSc., špecialistka nielen na problematiku Slovanov, ale aj na dejiny polnohospodárstva a výživy od praveku do novoveku (Zemědělství starých Slovanů. Praha 1980; Slované. Praha, 1988; 2000) v posledných rokoch v niekoľkých štúdiách a monografiách spracovala kulinárne témy, napríklad Chléb a sýr u českých Slovanů Arch. Rozhl. 42, 1990, 389-401; Jídlo a pití za Rudolfa II. Praha 1997 (česká aj nemecká verzia); Jak se jedlo ve starověku – Římska kuchařka. Praha 2000 (spolu s J. Řešátkom); Zelí, cibule a česnek v kuchyni a v medicíne do konce 16. století. Sb. Západočeského muzea v Plzni, historie 16, 2002, 185-194 atď.

Aj nová publikácia je venovaná príprave pokrmov a nápojov od praveku do stredoveku. M. Beranová v nej na základe paleobotanických, paleoosteologických, archeologickej a historických prameňov pútavo vykreslila

a dokumentovala jednu oblasť ľudskej činnosti v priebehu niekoľkých tisícročí. Pri jednotlivých druhoch potravín, pochutín a nápojov rastlinného a živočíšneho pôvodu autorka uvádza miesto ich prvotného výskytu aj cesty, akými sa sem dostali, tiež spôsob ich prípravy a využitia nielen v kuchyni, ale aj v ľudovom liečiteľstve, mágii atď.

Úvod obsahuje základné informácie o najstarších kuchárskych knihách. Kapitoly sú zväčša členené na subkapitoly: Jak se jedlo ve starší době kamenné; Počátky pěstování obilí; Jídla z obilí a jejich historie (Dějiny chleba. Kaše. Sladké pečivo. Knedlíky. Těstoviny. Jiné pokrmy z obilí. Náhražky obilf); Naši předkové nebyli vegetariáni (Počátky a vývoj chovu dobytka. Ústup lovů, rybolov. Kvalita a výběr masa, způsob přípravy. Hovězí maso. Telecí maso. Skopové a jehněčí maso. Drůbež. Zvěřina. Ryby, raci, ústřice, hlemýždi, želvy, žáby. Mléko, sýry, vejce); Pití je vždycky důležité (Alkoholické nápoje. Pití a společenské povinnosti); Hrách a jiné luštěniny; Zelenina v jídelníčku i ve zdravovědě (Salátové rostlinky, špenát, zelí. Cibule a cibulovité. Tykve, okurky, melouny. Kořeny, bulvy a jiná zelenina); Ovoce a ovocinářství (Druhy ovoce, sběr a pěstování. Sbírané ovoce. Ovoce v kuchyni. Zavařeniny, povidla, kompoty. Mandle a ořechy); Kytky v kuchyni; Houby; Někdo to rád sladké; Omastíme si? (Sádlo, slanina a lůj. Máslo. Rostlinné tuky); Koření a pochutiny (Sůl. Koření v pravěku. Koření ve střední Evropě ve středověku a starém novověku. Ocet); Hostiny a stolování; Jídlo všedního dne; Neúroda a hladomor; Půsty a odříkání; Kuchyně a její vybavení; Malé dějiny mlynářství. Odbornú časť publikácie uzatvára kapitola Použitá literatúra, obsiahly výber odbornej literatúry k spracúvanej téme. Zaujímavosťou je Příloha, ktorú tvoria Vybrané recepty z kuchařských kníh 15. – 16. storočia, tiež Pravěká inspirace v kuchyni. V monografii M. Beranovej nájdeme mnoho výstižných obrázkových príloh zo stredovekých iluminovaných rukopisov zo 14. a začiatku 15. stor. (Velislavova biblia, Biblia kráľa Václava IV atď.), faksimile ilustrácií z herbárov P. O. Mattioliho zo 16. stor., tiež fotografie archeologických nálezov, rôzne kresbové rekonštrukcie a dokumentačné zábbery z experimentálnej archeológie. Po veľmi úspešnej monografii L. Galušku (viď: Informátor XVI/2005/2, 25) je to ďalšia publikácia z pera českých kolegov, ktorá má čo povedať odborníkom aj širšej verejnosti a je napínavým čítaním od začiatku až do konca.

Darina Bialeková

ZMENY V ČLENSKEJ ZÁKLADNÍ

Noví členovia

Mgr. Klaudia Daňová, Mgr. Denisa Divileková, Mgr. Peter Harčar, Mgr. Peter Pavúk, PhD.

O zrušenie členstva požiadali

Mgr. Ján Beljak, Oľga Kelemenová, Mgr. Jozef Urminský, Mgr. Soňa Žabková

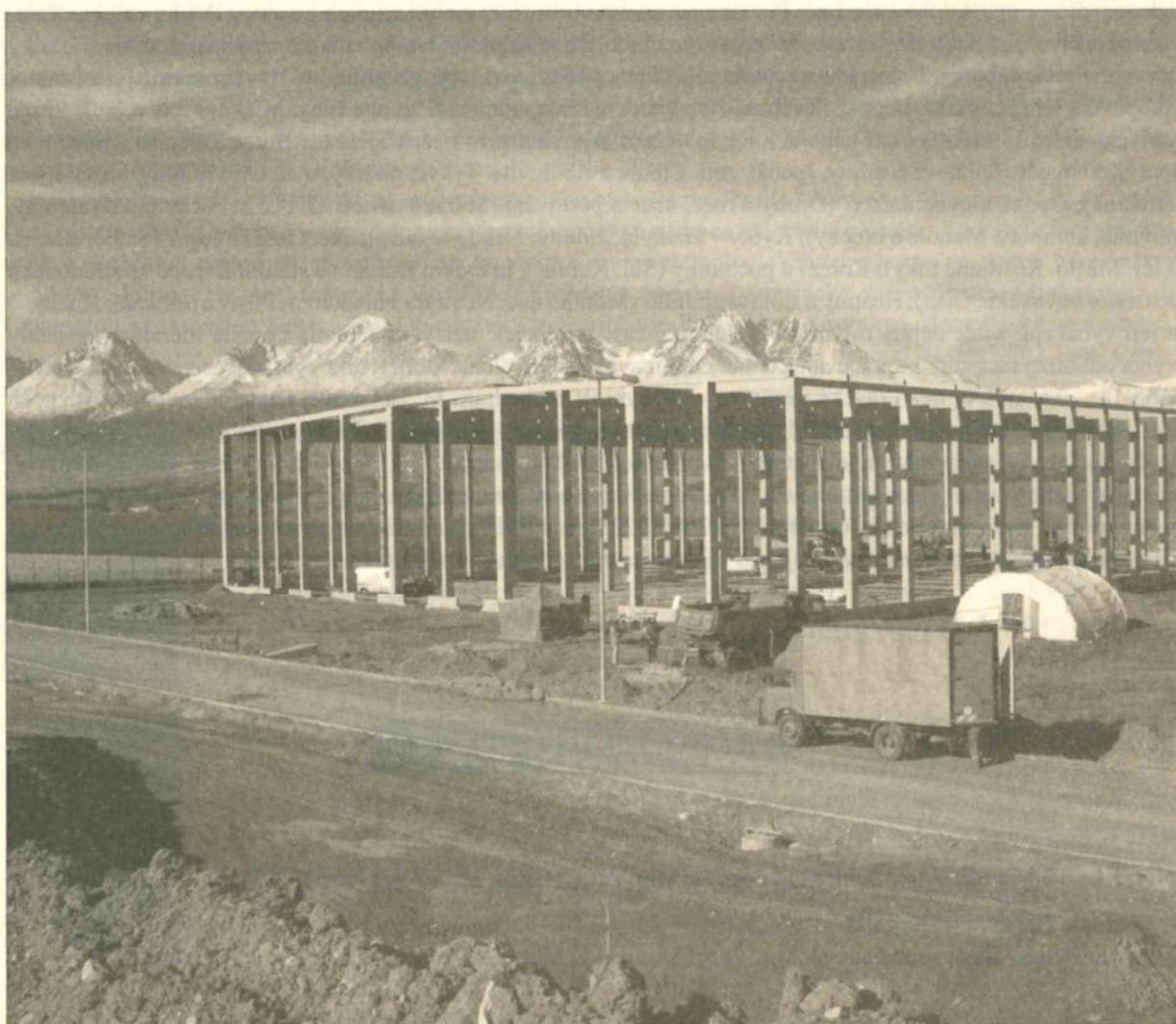
ODZAMY REDAKCIE

Plán činnosti 2007 – výzva

Výbor SAS prijíma do 20. 12. 2006 návrhy na akcie (činnosť Spoločnosti) a ich podporu na rok 2007. Ako každý rok, aj teraz sa spoločnosť bude uchádzať o podporu z Rady slovenských vedeckých spoločností.

**REDAKČNÁ UZÁVIERKA NASLEDUJÚCEHO ČÍSLA JE 31. 3. 2007!!!
ČASOPIS VYJDE LEN V PRÍPADE DOSTATOČNÉHO POČTU PRÍSPEVKOV!!!**

Pohľad na plochu staveniska v Poprade-Matejovciach po doskúmaní kniežacej hrobky z doby stiahovania národov.

PF 2007

Vydáva Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV v Nitre (Akademická 2, 949 21 Nitra).
Hlavný redaktor: Mgr. L. Benediková (luciabenedikova@yahoo.com). Redakčná rada: PhDr. I. Cheben, CSc.,
PhDr. J. Chovanec, PhD., Mgr. R. Malček, Mgr. M. Soják, PhD., PhDr. V. Turčan. Počítačová sadzba:
L. Benediková, P. Červeň.
(Na embléme pintadera zo 6. stor. pred Kr. zo Smoleníc. Návrh a grafické stvárnenie J. Maretová).
Tlač: Michel Angelo Nitra